

magazin istoric

ANUL VII Nr. 12 (81) DECEMBRIE 1973

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VII - Nr. 12 (81)
decembrie 1973

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANȚIP

VIRGIL CÂDEA
TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

- ① Miniaturi ale unor documente, bogat ornamentate, aflate în fondurile Arhivelor Statului, din București. Sus: finalul unui hrisov datat 6 iunie 1805; jos: „Dreptatea” și „Înțelepciunea”, două miniaturi de pe un document datat 5 noiembrie 1804 (Arhivele — glasul strămoșilor peste vremuri, p. 67)
- ② Francisc Rákóczi II în viziunea lui Benczur Gyula. Pictură expusă la Muzeul de Artă al R.S. România (Tiraniile ce au avut de suferit „nimeni n-ar ști să le descrie”, p. 62)
- ③ Cu multe decenii în urmă, un strămoș al locuitorilor din Starchiojd-Prahova venea la domnitorul Alexandru Moruzi să-și caute dreptatea. Pictură aflată în fondurile Muzeului de Artă al R.S. România
- ④ Stăpânirea localnicilor asupra acestei comune este întărită și de un document din vremea domniei lui Matei Basarab. Urmașii moșnenilor și-au făurit o nouă și frumoasă așezare (Un proces țărănesc care a durat un secol și jumătate, p. 46)

Redacția revistei **Magazin istoric** urează tuturor cititorilor
și colaboratorilor săi **LA MULȚI ANI!**

S U M A R

Acum 26 ani: proclamarea republicii: ARON PETRIC.....	2
Cronica în piatră de la Adamclisi: RADU VULPE.....	6
13 decembrie 1918 — în ziua de roșie amintire: ȘTEFAN FLORIAN.....	14
Un veac de la moartea exploratorului englez David Livingstone. Asaltul petelor albe de pe continentul negru: DOINA MOTĂȘ.....	25
1909-1912 — afacerea tramvaielei: I. CONSTANTINESCU, I. DRAGOMIRESCU.....	38
Un proces țărănesc care a durat un secol și jumătate: GH. ZĂHĂRĂCHESCU.....	46
Gânduri pentru 1974: CRISTIAN POPIȘTEANU.....	52
Anul 1848 în Europa: poporul suveran va domni la Schönbrenn...: RADU I. VASILE.....	54
Carol Popp de Szathmari — primul fotoreporter de război?: C. SĂVULESCU ..	60
Ecourile răscăleli curuților în țările române: PAUL CERNOVODEANU	62
Arhivele — glasul strămoșilor peste vremuri: GHEORGHE TITILEANU, directorul general al Arhivelor Statului — interviu de VASILE ȘIMANDAN.....	67
Hatîșeriful de la Gülhane: TUDOR MATEESCU	70
Un general ocolit de marile bătălii și un teoretician care scrie pentru posteritate — Carl von Clausewitz: PETRU NĂVODARU	73
Amintiri din involburatul an 1919: GHEORGHE ZAHARIA	80
Machiajul se schimbă protagoniștii rămin aceiași: GELU URECHE, VALERIU BUDURU	82
● Zimbete din cronici...51 ● Concursul Magazin istoric: Nouă + șase...89 ● Cărți sosite la redacție...91 ● Poșta Magazin istoric...93 ● Sumarul sumarelor...96	

ACUM 26 ANI: PROCLAMAREA REPUBLICII

ARON PETRIC

Crearea republicii constituie deci o încununare a luptei duse de-a lungul secolelor de poporul român, de forțele sale înaintate, pentru eliberare națională și socială, pentru neatîrnare, progres social și o viață mai bună. Făurirea republicii a devenit posibilă în condițiile sociale noi, create după eliberarea țării, ale profundelor schimbări democratice, revoluționare care s-au produs în societatea românească și ale acțiunilor de masă pentru răsturnarea claselor exploatare și cucerirea puterii de către proletariat, în alianță cu țărăimea.

NICOLAE CEAUȘESCU:

Cuvîntare la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a proclamării republicii.

A cum cînd se împlinesc 26 ani de la instaurarea Republicii Populare Române, eveniment cu profunde semnificații și implicații în viața țării noastre, se cuvine să menționăm că ideea de republică a stat în centrul atenției celor mai luminați oameni politici din veacul trecut.

„Patrioții cei mai luminați—subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — au năzuit către o formă de stat democratică, progresistă, care să asigure libertate și dreptate socială pentru cei mai mulți, neatîrnarea politică și înflorirea economică a țării, să înfăptuiască dreptul sacru al poporului de a fi singur stăpîn în patria sa strămoșească”.

În adevăr, ideea de republică democratică, concepută în cadrul idealului de eliberare socială și națională, a constituit una din preocupările revoluționarilor de la 1848. În perioada ce a urmat, în condițiile în care în România se insta-

urase, în anul 1866, dinastia prusacă de Hohenzollern Sigmaringen, străină năzuințelor și intereselor poporului, acest deziderat a cuprins mase tot mai largi ale populației. Lupta antimonarhică, pentru instaurarea republicii a dobîndit o vigoare deosebită odată cu afirmarea mișcării muncitorești, cea mai înaintată forță social-politică.

Ea a fost preluată și ridicată pe trepte superioare de către Partidul Comunist Român, care a considerat acțiunea pentru înfăptuirea republicii o parte integrantă a luptei revoluționare împotriva regimului burghezo-moșieresc, în scopul făuririi unei noi orînduiri sociale.

Victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944 și desfășurarea revoluției populare au situat într-un plan nou și problema raporturilor cu monarhia. În acele împrejurări, Partidul Comunist Român, dînd dovadă de realism și suplețe tactică, fără să renunțe nici un moment la poziția sa principială — republicană — a conlucrat cu cercurile Pala-

tului, în scopul utilizării prerogativelor regale în folosul revoluției și pentru a contracara politica reacțiunii, de a se grupa într-un singur bloc condus de monarhie.

Raporturile dintre Partidul Comunist Român și cercurile Palatului au cunoscut, în perioada de după 23 August 1944, procesul dialectic al colaborării și confruntării, în cursul căruia partidul comunist și celelalte forțe democratice au izolat, în mod treptat, monarhia și reacțiunea.

În evoluția ascendentă a procesului revoluționar, răsturnarea monarhiei și cucerirea deplinei puteri politice se conturau ca necesități imediate, menite să lichideze adânc nepotrivirea dintre conținutul nou al puterii și forma anacronică de stat existentă. În acest sens, **Platforma Partidului Unic Muncitoresc**, dezbătută și aprobată la 12 noiembrie 1947 de către Comitetele Centrale ale P.C.R. și P.S.D., menționa că regimul politic din România reprezenta „o democrație populară de tip nou”, care tindea să se dezvolte spre socialism.

Era evident însă că prin persoana regelui cercurile reacționare încercau să se opună acestor transformări revoluționare. Mihai și grupul din jurul său nutreau încă iluzii în privința menținerii monarhiei și mai ales a pozițiilor claselor exploatare, scontând pe sprijinul unor cercuri imperialiste din Occident.

Între 12 noiembrie și 21 decembrie 1947 s-a produs călătoria regelui Mihai în Marea Britanie, prilejuită de căsătoria prinsoarei Elisabeta a Angliei. Întrevederile monarhului cu o serie de personalități ale vieții politice engleze nu au fost, însă, deloc încurajatoare*. W. Churchill s-a mărginit să-i facă recomandări generale asupra necesității de a „privi totdeauna pericolul în față” și i-a recomandat să se adreseze ministrului britanic al Afacerilor Externe, A. Bevin. Acesta i-a sugerat „... să se întoarcă în România

și să nu facă jocul comuniștilor, care doreau ca el să rămână în Anglia pentru a prezenta absența lui din țară ca o părăsire a postului său” (**France Soir**, 3 ianuarie 1948). Încercarea lui Mihai de a angaja cu C. Attlee o discuție asupra situației din România și a monarhiei nu a avut nici ea succes, premierul englez eschivându-se în mod vizibil de la abordarea unor astfel de probleme. Ambasadorul S.U.A. în Marea Britanie l-a sfătuit pe Mihai să nu se mai întoarcă în România. Dar această sugestie nu avea nici un suport real, guvernul S.U.A. nefiind dispus să se angajeze oficial într-o asemenea acțiune. Mihai s-a hotărât să se întoarcă în țară, pentru a se menține pe tron atâta timp cât mai era posibil.

Spre o astfel de soluție îl sfătuiseră, de altfel, și tatăl său, ex-regele Carol, care de la Lisabona, unde se afla, i-ar fi spus: „Întoarce-te la București și când îți vor cere să abdică, nu accepta decât dacă îți vor acorda venituri suficiente ca să poți trăi în străinătate” (**France Soir**, 31 decembrie 1948**).

Răceala cu care a fost întâmpinat de membrii guvernului, la revenirea în țară, în gara Băneasa, fără onoruri militare, era un indiciu edificator asupra viitorului monarhiei în România. La 22 decembrie 1947, primul ministru dr. Petru Groza i-a vorbit deschis despre transformările adânci în care era angajat poporul român, în contradicție evidentă cu instituția perimată a monarhiei.

Pregătind abolirea monarhiei, Partidul Comunist Român și guvernul au întreprins un ansamblu de măsuri de ordin politic și organizatoric, astfel încât acest act să se desfășoare pe cât posibil fără violență și perturbări în viața publică. O însemnată deosebită a avut-o preluarea de către Partidul Comunist Român a conducerii Ministerului Apărării Naționale prin numirea ca ministru al acestui departament, la

* Știrea pare verosimilă, atît prin spiritul afacerist specific lui Carol, cît și prin modul în care Mihai a căutat să-și reglementeze plecarea din țară — n.a.

* Vezi **Magazin Istoric**, nr. 12/1972.

24 decembrie 1947, a tovarăşului Emil Bodnaraş, membru al Biroului Politic al P.C.R. În acest sens, primul ministru dr. Petru Groza sublinia că numirea unui militant al Partidului Comunist Român în fruntea Ministerului Apărării Naţionale nu semnifica o simplă „schimbare de titular, ci [numirea] are rosturile ei adînci, rosturi care ne aparţin nouă, tuturor, rosturi care aparţin întregului popor”. Deşi regele păstra încă titlul de „comandant suprem al armatei”, formula era lipsită de conţinut, armata fiind în mod organic integrată în noile realităţi politice din ţară, devenind apărătoarea fermă a cuceririlor democratice şi revoluţionare dobîndite de popor.

În rîndurile armatei au avut loc importante mişcări de cadre, în funcţii de conducere fiind numiţi militanţi ai partidului şi ofiţeri legaţi de interesele poporului; unităţi militare şi gărzi muncitoare înarmate, conduse în mod nemijlocit de Partidul Comunist Român, au preluat paza instituţiilor centrale, a punctelor şi obiectivelor strategice importante din Capitală şi din provincie, în scopul de a zădărnici o eventuală împotrivire a forţelor reacţionare, îndeosebi a unităţilor din trupele de gardă ale Palatului.

La 29 decembrie 1947, regele, care se afla la Sinaia, a fost anunţat că primul ministru cere să fie primit în audienţă a doua zi, 30 decembrie 1947, la Bucureşti, în vederea rezolvării unor importante probleme de stat; în acest scop, era rugat să fie însoţit şi de regina mamă Elena. Cu toate că formula i s-a părut „nepotocolară”, regele s-a văzut nevoit să dea curs invitaţiei şi, a doua zi, la ora 11,45, a venit la Palatul din Şoseaua Kiseleff, unde a avut loc audienţa comună a şefului guvernului, dr. Petru Groza, şi a secretarului general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român Gheorghe Gheorghiu-Dej*.

* Arthur Gould Lee, biograful lui Mihai, relatează că, „pe la orele 12 şi un sfert, regele Mihai intră în salonul reginei cu o expresie gravă întipărită pe chip. El o înştiinţă că Groza nu venise singur, ci însoţit de Gheorghe Gheorghiu-Dej. El îi

Primul ministru i-a comunicat că în ţară au avut loc evenimente de o deosebită importanţă, care făceau ca monarhia să nu mai poată fi menţinută ca formă de stat; în consecinţă, venise momentul „unei despărţiri prieteneşti”, aşa cum regele fusese prevenit, dealtfel, într-o discuţie anterioară.

Mihai a încercat să amîne răspunsul. Atunci a intervenit Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a precizat cu fermitate: „Exercitaţi o influenţă de instabilitate şi, atîta timp cît sînteţi aici, vor fi întotdeauna frămîntări. Fiecare reacţionar priveşte la persoana d-voastră ca la inspiratorul «rezistenţei». Mai mult decît atît, ştim că aţi avut contacte cu aceste persoane şi că aţi complotat împotriva noastră...” (A. Gould Lee: **Crown against Sickle** — „Coroana împotriva secerii”).

Subliniind că orice încercare de împotrivire era sortită eşecului, cei doi reprezentanţi ai poporului român i-au cerut monarhului să dea dovadă de realism şi să semneze actul de abdicare. Mihai a mai făcut o ultimă încercare de a rezista, voind să ia, în acest scop, legătura cu elementele reacţionare pe care se mai sprijinea, dar totul s-a dovedit zadarnic; Palatul era în imposibilitate de a comunica cu exteriorul, iar unităţile de gardă fuseseră schimbate cu militari din Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu”. În această situaţie, regele a semnat actul de abdicare prezentat de dr. Petru Groza.

Curînd după aceea, s-a întrunit Consiliul de Miniştri care a luat act de noua situaţie creată şi a adoptat o proclamaţie către ţară, care, după ce sublinia succesele obţinute de popor, „în frunte cu forţa organizată, conştientă şi neşovăitoare a clasei muncitoare aliată cu ţărănimea muncitoare”, menţiona că înlăturarea monarhiei deschidea „democraţiei noastre populare căi noi de măreţe înfăptuiri”. Adresîndu-se muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor, ostaşilor, ofiţerilor şi subofiţerilor, tuturor cetăţenilor ţării, **Proclamaţia guvernamentală** făcea un călduros apel de a înălţa „noua formă de viaţă

salutase în trecere, cînd aceştia intraseră în casă, dăduse mina cu ei şi îi introdusese în salon, prin hol. Groza îi spusese pe un ton jovial: «Am venit cu prietenul meu, Dej, şi am dori să fim primiţi împreună».

a statului nostru, Republica Populară Română, Patria celor ce muncesc cu brațele și cu mintea, de la orașe și de la sate". În seara aceleiași zile, la orele 19,10, întrunită într-o ședință extraordinară prezidată de Mihail Sadoveanu, Adunarea Deputaților a consfințit, cu unanimitate de voturi, abolirea monarhiei și instaurarea Republicii Populare Române. În aceeași ședință, a fost votată Legea de constituire a statului român sub formă de Republică Populară. Totodată, a fost abrogată vechea **Constituție** din anul 1866 cu modificările ulterioare, precizându-se că, pînă la întrunirea unei Adunări legislative constituante, puterea legiuitoare urma să fie exercitată de Adunarea deputaților, iar puterea executivă de către un Prezidiu, compus din 5 membri. În acest înalt for au fost aleși dr. C.I. Parhon, Mihail Sadoveanu, Ștefan Voitec, Gh. C. Stere și I. Niculi. Prezidiul Republicii Populare Române l-a însărcinat pe dr. Petru Groza cu formarea noului guvern, în componența căruia au intrat reprezentanți ai Partidului Comunist Român, Partidului Social-Democrat, Sindicatelor, Frontului Plugarilor, Uniunii Populare Maghiare.

Proclamarea Republicii a stîrnit un val de entuziasm popular. În Capitală și în întreaga țară, în întreprinderi și instituții au avut loc mitinguri care exprimau bucuria pentru victoria obținută. Partidul Comunist Român și celelalte partide și organizații democratice au inițiat o largă acțiune de explicare a sensurilor profunde și a consecințelor favorabile pe care le avea înstituirea Republicii Populare.

Ziarul **Scînteia**, analizînd condițiile în care forțele democratice au ieșit victorioase din lupta pentru republică, sublinia că în România „...actul însuși al înlăturării monarhiei s-a realizat mai ușor, ca o concluzie firească a întăririi neconținute a regimului democrat, a politicii juste și clarvăzătoare a avangărzii clasei muncitoare în conducerea vieții politice și caurmăre a zdrobirii punctelor de sprijin ale imperialismului în țara noastră”.

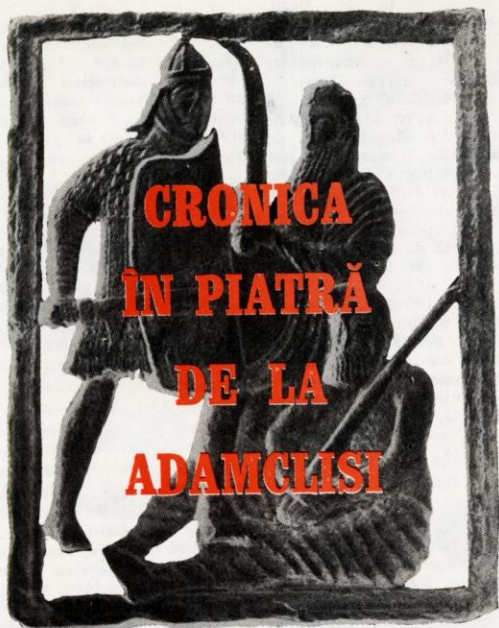
Modul în care s-a rezolvat problema schimbării forme de stat reflectă justetea politicii Partidului Comunist Român, capacitatea sa organizatorică, exercitarea ro-

lului său conducător în revoluție. Într-o asemenea concepție, partidul comunist a reușit să realizeze în jurul clasei muncitoare, forța socială cea mai avansată, un larg sistem de alianțe, capabil să asigure refacerea economică și democratizarea țării, iar apoi, pe măsura desăvîșirii sarcinilor revoluției burghezo-democrate, să pregătească trecerea la construirea socialismului, a cărei condiție de bază o constituia cucerirea întregii puteri politice în stat.

A doua zi după proclamarea Republicii, ziarul **Scînteia** arăta că „socialismul nu mai este la noi în țară un ideal îndepărtat, ceva învăluit în nori, la care visează idealistii, ci este ceva ce începe a se întrevede, ceva ce se poate realiza într-un viitor apropiat, prin munca și lupta necurmată a clasei muncitoare, a întregului popor muncitor, prin măsurile practice, concrete, ale regimului de nouă democrație”.

Deși în acel moment în țară principalele mijloace de producție constituiau încă proprietate capitalistă, Partidul Comunist Român aborda ca pe o problemă de stringență actualitate perspectiva lichidării înapoierii economice a țării, a întăririi rolului statului socialist în dirijarea și controlul diferitelor compartimente ale vieții economice și a lichidării exploatarei omului de către om. Aceste probleme au format obiectul unei analize temeinice în cadrul lucrărilor Congresului de unificare a Partidului Comunist Român și a Partidului Social-Democrat — devenit Congresul VI al P.C.R. — din 21-23 februarie 1948, ca primul forum al partidului întrunit după proclamarea Republicii.

Modul în care clasa noastră muncitoare, condusă de Partidul Comunist Român, a rezolvat problemele complexe ale desăvîșirii revoluției burghezo-democrate și trecerii la făurirea societății socialiste, soluția dată problemei alianțelor în revoluție, inclusiv celei a raporturilor cu monarhia, izolarea treptată a acestora și apoi smulgerea întregii puteri politice din mîinile forțelor reacționare, au reflectat aplicarea creatoare a învățăturii marxist-leniniste la condițiile concret istorice ale țării noastre.

Prof. univ. dr. doc. RADU VULPE

- Drumul spre cunoașterea unui monument ●
- În căutarea unei bătălii necunoscute ● Traian răzbună pe Domițian ?! ● Planul făurit de Decebal
- O primăvară timpurie și consecințele ei

Pînă la explorarea începută acum nouă decenii de Grigore Tocilescu, impunătoarea ruină a Monumentului de la Adamclisi reprezenta o absolută enigmă, ai cărei principali termeni abia prin meritul istoricului român au primit, pentru prima oară, o justă dezlegare. El a descoperit, încă de la întiile ceretări, dovezile arheologice și epigrafice care arătau că ceea ce sătenii din preajmă numiseră de veacuri „Biserica Omului” — Adam-Klisi, iar călătorii erudiți luaseră drept mormînt ori fortificație, era de fapt, un Trofeu, ridicat de împăratul Traian în anul 109 e.n. pentru a slăvi amintirea unei victorii din cursul

războaielor sale dacice. Sint concluzii solid stabilite și verificate, în fața cărora s-au spulberat toate firavele încercări de a i se atribui Trofeului legături cu alte epoci și alte evenimente.

Dar, dacă aceste esențiale probleme — caracterul monumentului și datarea sa — fuseseră definitiv rezolvate de Tocilescu, abia acum se iveau alte întrebări noi, tot atât de importante și de pasionante.

Ce rost avea acest Trofeu în stepele Dobrogei, cînd se știa doar că obiectivul războaielor lui Traian a fost Dacia carpatică? Iar dacă fusese destinat să perpetueze gloria unei biruințe repurtate de împăratul roman chiar aici, în care moment al războaielor dacice a avut loc bătălia și în ce împrejurări? Și, apoi, prin ce fusese atât de excepțională însemnătatea încă necunoscutei victorii din Dobrogea pentru ca Traian s-o comemoreze atât de stăruitor, prin unicul său Trofeu monumental, unul din puținele care au

existat, în asemenea proporții, în toată istoria Imperiului roman?

Ultima întrebare devenea cu atât mai obsedantă, cu cît la Adamclisi **Trofeul nu era singurul monument comemorativ**, ci făcea parte dintr-un complex, împreună cu alte obiective arheologice legate de amintirea aceleiași victorii. Unul, situat la mai puțin de 200 m de Trofeu, este un **altar funerar** pătrat, printre ale cărui resturi cercetate de Tocilescu și în bună logică puse de el în legătură cu Trofeul, s-au găsit fragmentele unei

mari inscripții cu lista soldaților romani căzuți într-o singură bătălie. Altul este **Cetatea Tropaeum**, care se află în vale, la o distanță de 1 500 m și al căreia nume, documentat și epigrafic sub forma **Tropaeum Traiani**, dovedește că a fost întemeiată în amintirea aceleiași victorii atestate de Trofeu și de Altar. Un al patrulea punct, pe care Tocilescu l-a explorat fără a-și da seama că se leagă tot de bătălia lui Traian, este un **Mausoleu** circular, care se vede doar la 50 m de Trofeu, acoperit de un tumul de dată mai târzie. Construit din aceeași piatră conchiliferă ca și Altarul, Mausoleul datează din același moment, fiind ridicat, desigur, în amintirea unui comandant căzut în luptă.

„Valurile“ erau ... baraje!

Punându-și întrebările iscate de propriile sale descoperiri, Tocilescu a fost și cel dintâi care a căutat să le răspundă. Sprijinit pe dreapta convingere că sensul Trofeului și al celorlalte monumente vecine se referă la o bătălie câștigată de Traian în Dobrogea, valorosul istoric a scos din uitare unele scurte și vagi aserțiuni din cronicile antice târzii, de pildă ale lui Eusebius, Hieronymus, Cassiodorus, Georgius Syncellus, Aurelius Victor, care vorbesc despre triumfuri obținute de cuceritorul Daciei nu numai asupra dacilor, dar și asupra „sarmaților“ sau „sciților“ (denumiri geografice referindu-se la populații de diferite origini din nordul și estul Carpaților). Aceste știri sînt confirmate mai amănunțit de Ammianus Marcellinus și de Iordanes, care precizează că orașul **Nicopolis ad Istrum** (**Victoriae Civitas**) de la poalele Balcanilor, în apropiere de Tîrnovo de azi, a fost construit de Traian tocmai în urma unei victorii împotriva dacilor și sarmaților. Deci, era limpede că, în cursul războaielor sale dacice, acest împărat a dus o campanie în cuprinsul provinciei Moesia Inferior, între Balcani și Dunărea de Jos, și că în legătură cu această acțiune se putea căuta o explicație și monumentelor de la Adamclisi.

Cum singurul izvor narativ care dă informații mai detaliate despre războaiele lui Traian, **Istoria romană** a lui Cassius Dio, transmisă trunchiat, nu părea să conțină nici o referință la o bătălie ca cea relevată de aceste monumente și nici măcar la o campanie în Moesia, nu rămânea decît apelul la relieful Columnei Traiane, care reprezintă, în scene sintetice figurate, succesiunea exactă și completă a episoadelor celor două războaie dacice*. Dar în scenele căruia dintre ele se putea găsi o aluzie la Dobrogea? Două din cronicile citate, a lui Hieronymus și a lui

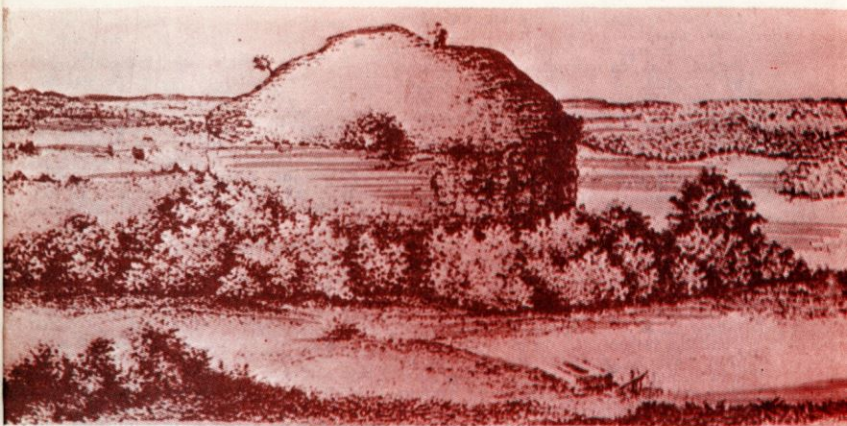
Cassiodorus, precizează „data succesului lui Traian din Moesia Inferioară asupra „sciților“, dar cu date diferite: pe cînd cronica lui Hieronymus pune evenimentul în anul 102, deci în cursul primului război dacic, Cassiodorus îl situează în 105, adică la începutul celui de-al doilea. Către care din ele să ne îndreptăm atenția?

Tocilescu, de acord cu colaboratorul său, eminentul arheolog austriac Otto Benndorf, a optat pentru a doua eventualitate, determinat de iluzia că un episod de pe Columnă, de la începutul războiului al doilea, corespunzînd anului 105 (scenele XCV-XCVII), unde sînt înfățișate lupte în preajma a trei ziduri succesive și paralele, ar putea fi localizat în preajma celor trei valuri așa zise „ale lui Traian“ din Dobrogea, dintre Axiopolis și Tomis. De aici ipoteza sa forțată despre o lungă călătorie pe mare a armatei lui Traian în

Vestigii din statuia Trofeului, închinat lui Marte Războiului

* Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1973.

Vedere a monumentului în 1867

anul 105, din Italia peste Adriatică, prin Marea Ionică, pe la Corint, prin Euxin, cu o debarcare la Tomis și cu o bătălie la Valurile dobrogene, comemorată, însă, la... Adamclisi. După ce s-a bucurat, o vreme, de o oarecare trecere, ipoteza a rămas până la urmă cu desăvârșire părăsită, premisele ei fiind fundamental eronate. În scenele amintite de pe Columnă, nu e vorba de valurile de la Dunărea de Jos — care, de altfel, datează din secolele V-X e.n. — ci, precum arată clar sculptura, de scurte bariere de zid de-a curmezîșul unei văi din munții Daciei.

Imensul ocol maritim atribuit oastei romane ar fi fost total absurd la începutul unui război care, stîrnit pe neașteptate de Decebal în preajma Sarmizegetusei sale, necesita din partea lui Traian o intervenție de maximă urgență, pe drumul cel mai scurt, de la Roma și Brundisium, peste Adriatică, prin Moesia Superior, așa cum, de fapt, ni-l și sugerează relieful Columnei. Cît despre complexul comemorativ de la Adamclisi, el nu se putea referi la pretinsa luptă care s-ar fi dat la valuri, adică la peste 20 km depărtare, căci un trofeu nu se ridică decît pe chiar cîmpul de bătălie.

Această teorie a lui Tocilescu și a lui Benndorf a fost posibilă numai din cauza stadiului precar al cunoștințelor din acel timp, cînd Valurile dobrogene încă nu făcuseră obiectul unor săpături speciale și cînd scenele Columnei Traiane erau cunoscute numai prin vechea monografie de la 1865 a lui W. Froehner, care nu loca-

lizase în Moesia Inferioară nici unul din evenimentele figurate pe acest monument de la Roma.

„Războiul” înfringerii lui Domițian ?!

Un progres important în studiul războaielor dacice ale lui Traian, în general, avea să-l constituie noua monografie a Columnei **Die Reliefs der Traianssäule**, publicată de istoricul german C. Cichorius începînd din 1896 și devenită clasică. În această lucrare a fost stabilită nume-rotarea scenelor pe care o folosim în prezenta expunere. Cichorius a fost cel dinții cercetător care a recunoscut pe Columnă o campanie a lui Traian în Moesia Inferioară la locul său just, în cursul primului război dacic, în **anul 102**, atestat de Hieronymus. E vorba de succesiunea scenelor XXXI-XLVI, care ilustrează rînd pe rînd: trecerea Dunării de către daci și sarmați, atacul dac asupra unui castru roman din dreapta fluviului, imbarcarea, navigația și debarcarea lui Traian în Moesia Inferioară, intervenția sa urgentă pe noul teatru de război, prima ciocnire cu cavaleria sarmată, o bătălie nocturnă la tabăra de căruțe a dacilor, construirea unei cetăți și colonizarea ei cu daci pacificați, o a treia bătălie, cea mai cruntă și mai amplă de pe Columnă, cu unica reprezentare de răniți romani, fuga barbarilor învinși și hecatomba lor, discursul lui Traian în fața trupelor victorioase, un castru roman înțesat cu prizonieri barbari, împărțirea de recompense ostașilor romani, o curioasă scenă cu

torturarea captivilor romani de către femei dace, imbarcarea lui Traian pentru intoarcerea pe Dunăre în Dacia. Este ciudat, însă, că distinsul savant german nu s-a gândit de loc să pună măcar una din cele 16 scene ale acestei campanii în legătură cu Trofeul de la Adamclisi, deși studiul lui Gr. Tocilescu, O. Bennndorf și G. Niemann, din 1895, îi era cunoscut.

Din cele trei lupte „descrise” de reliefurile Columnei în scenele XXXI-XLVI, Cichorius a localizat în Moesia Inferioară numai pe prima (respingerea cavaleriei sarmate), socotind că celelalte două ar reprezenta aspecte dintr-o presupusă campanie în... Muntenia și Oltenia. Mergînd mai departe cu deducțiile sale, Cichorius a presupus că Altarul și Mausoleul de la Adamclisi ar fi fost înălțate de împăratul Domițian (81-96 e.n.), în memoria soldaților căzuți în expediția dezastruoasă pe care Cornelius Fuscus a condus-o în anul 87; apoi, bazîndu-se pe faptul că **Trofeul** fusese dedicat zeului **Mars Ultor** („Marte Răzbunătorul”), a presupus că Traian l-a înălțat pentru a arăta că el, prin victoriile sale asupra dacilor, ar fi răzbunat înfrîngerea din 87. Toate aceste presupuneri erau însă, neîntemeiate, întrucît pe de o parte expediția lui Fuscus nu avusese loc în Dobrogea, ci în munții Daciei, iar pe de altă parte, **Marte Răzbunătorul** era divinitatea tutelară a armatei romane încă din anul 2 e.n., cînd Augustus a instituit cultul acestei divinități pentru a comemora victoria asupra ucigașilor lui Caesar.

Tot atît de curios este că nici arheologul Eugen Petersen, care în 1899 și 1903 a adus numeroase și judicioase îndreptări monografiei lui Cichorius, n-a văzut vreo legătură între Adamclisi și Columna Traiană. Deși tocmai el a corectat greșelile păreri ale lui Cichorius despre campania moesică din 102, punînd, așa cum trebuia, toate episoadele acestei campanii în dreapta Dunării, nu a făcut nici o mențiune despre Trofeul de la Adamclisi, ci a localizat în bloc acele episoade la... Nicopolis ad Istrum. Petersen a preferat să-și mențină o supoziție total gratuită, exprimată în 1897, în sensul că ridicarea monumentului dobrogean ar fi fost prilejuită, după sfîrșitul războaielor dacice, de o... invazie bastarnă, pe care, însă, nici un izvor nu o atestă și care, de fapt, nici nu putea să aibă loc în acel moment.

După cum se vede, contemporanii lui Tocilescu, respingîndu-i just teoria despre o expediție a lui Traian în Dobrogea, în 105, n-au izbutit să-i substituie alta, mai puțin defectuoasă, ci, dimpotrivă, s-au îndepărtat și mai mult de sensul faptelor.

Columna și Trofeul

Cu toate acestea, este indiscutabil că toți participanții la dezbatere au adus, rînd pe rînd, contribuții reale la descifrarea adevărului. Tocilescu a stabilit caracterul de Trofeu al principalului monument de la Adamclisi și a dovedit originea sa traiană; Cichorius a recunoscut pe Columnă, măcar parțial, o campanie a lui Traian în Moesia Inferioară în 102, iar Petersen a lărgit această constatare, situînd toate episoadele respectivei campanii în cuprinsul provinciei, în **dreapta Dunării**.

Mai rămînea un pas: identificarea unora din aceste episoade cu evenimentele care stau la originea Trofeului și a celorlalte monumente de la Adamclisi. Cel dintîi om de știință care a cutezat să facă acest pas n-a fost una din răsunătoarele somități europene ale timpului, ci un arheolog român ceva mai modest, Teohari Antonescu, profesor la Universitatea din Iași, care, atît în cartea sa din 1905 **Le Trophée d'Adamclissi**, cit și în opera sa postumă din 1910, **Columna Traiană**, a preluat contribuțiile pozitive ale predecesorilor săi, completîndu-le prin includerea bătăliei de la Adamclisi, cu un rol principal, în itinerariul campaniei moesice a lui Traian din anul 102. Demonstrînd fără putință de tăgadă corelația dintre monumentele dobrogene și seria episoadelor moesice de pe Columnă, a explicat cu excelente argumente valoarea documentară a Altarului funerar ca martor direct al unei bătălii locale cîștigate de Traian. Totodată, T. Antonescu a făcut o justă analiză critică pasajului amintit din Cassius Dio în care se vorbește de cea mai sîngeroasă bătălie a primului război dacic și de un **bomos** („Altar”) ridicat întru pomenirea soldaților romani căzuți. El a susținut, cel dintîi, că **acel pasaj n-are nimic a face cu lupta de la Tapae**, precum încă se mai crede adesea pe bază de false aparențe, **ci se referă la bătălia de la Adamclisi**, cea mai aprigă și mai amplă din cîte sînt figurate pe Columnă, cea mai măreț amintită de monumentele locale.

Din nefericire, toate aceste rezultate pozitive în privința complexului monumental de la Adamclisi au rămas prea puțin cunoscute. Principala sa lucrare, **Columna Traiană**, cea mai bogat argumentată în privința discuțiilor despre Adamclisi, a apărut în 1910, la un an după moartea prematură a arheologului ieșean, prin grija lui A.D. Xenopol. Însă cauza cea mai apropiată a neglijării lucrărilor lui T. Antonescu constă într-o excesivă neîncredere produsă de frecventele erori de amănunt pe care le conțineau. Aceste greșeli se refereau, de obicei, la zadarnicele sale încercări de identificare topo-

grafică a scenelor de pe Columnă. Dar omiterea contribuțiilor atât de importante ale profesorului de la Iași numai pentru micile erori care le însoțesc a fost profund nedreaptă și nu a făcut decît să păgubească știința.

Subliniem încă o dată faptul că din ideile lui Teohari Antonescu, datarea monumentelor de la Adamclisi în legătură cu evenimentele din anul 102 și raportarea bătăliei din această localitate, în general, la scenele de pe Columnă privind campania moesică din acel an rămîn bunuri științifice cîștigate, pe care se impune să le recunoaștem în toată valoarea și importanța lor.

Căderea în uitare a acestor contribuții coincide și cu o generală lîncezire a discuției despre Adamclisi de atunci încoace, atât în țară, cît și în străinătate. Arheologii și istoricii români care, după moartea lui Tocilescu și a lui T. Antonescu, s-au interesat de această localitate, și-au limitat preocupările la Cetatea Tropaeum, în care G. Murnu a executat o serie de săpături și despre care V. Părvan a scris un important studiu istoric. Nici unul, nici celălalt, însă, nu a reluat îndeaproape cercetarea problemelor istorice ale Trofeului. Doar în *Getica*, puțin înaintea morții sale neașteptate, Părvan a apucat să facă o analiză a tipurilor etnice de pe metopele și crenelurile acestui monument, fără să insiste însă și asupra datei și semnificației lui.

Planul lui Decebal...

Interesul pentru monumentele de la Adamclisi a intrat în zilele noastre într-o fază de recrudescență, manifestîndu-se în primul rînd, precum e firesc, prin cercetări arheologice încă în curs, dar fără a lipsi nici încercările de reexaminare a problemelor istorice dezbătute altădată. În cadrul ultimelor preocupări, am avut prilejul de a ne afirma o atitudine critică încă din 1938, cu prilejul redactării lucrării *Histoire ancienne de la Dobroudja*, în care, ca și T. Antonescu și ca arheologul italian R. Paribeni, am susținut originea traiană a Trofeului și a Altarului în legătură cu o bătălie locală din cursul campaniei moesice din anul 102.

Mai de curînd, în ultimul deceniu, ne-am ocupat mai stăruitor de elementele problemei, reluînd în special cercetarea litera izvoarelor scrise și urmărind reala lor concordanță cu datele oferite de imaginile Columnei Traiane și de monumentele de la Adamclisi.

Cu deosebire am dat atenție ciudatului pasaj al lui Cassius Dio, ilustrat și în scena IX de pe Columnă, cu privire la mesajul trimis lui Traian în Banat la începutul războiului, în anul 101, de

către „buri și ceilalți aliați”, „pe o ciupercă mare”, purtînd „în litere latine” notificarea ca împăratul să întrerupă ostilitățile și să facă pace cu Decebal. Acești **buri** au fost identificați, numai pe baza asemănării de nume, cu tribul dacic al **buridavensilor**, pe care geograful Ptolemeu îl așeza pe linia Oltului. Identificarea fiind lipsită de temeiuri juste, am ajuns la concluzia că trebuie să dăm mai multă crezare istoricului Tacit, contemporan cu Traian, care, în lucrarea sa **Germania**, arată că **burii** erau o populație germanică din familia **suevilor**, așezată în regiunea muntoasă din nordul Daciei. Suevii erau caracterizați prin portul unui conci înnodat pe o tîmplă; or, acest **nodus** capilar se regăsește aidoma în numeroasele reprezentări de germani de pe reliefurile Trofeului de la Adamclisi.

Devine neîndoielnic că între autorii mesajului de pe ciuperca trimisă lui Traian și germanii Trofeului din Dobrogea — socotiți, o vreme, drept... bastarni! — trebuie să fi fost o identitate, prezența lor la un moment și la altul al aceluiași război, în locuri diferite, urmînd a fi explicată pe linia consecvență a alianței lor cu regele dac. Burii, împreună cu „ceilalți aliați”, adică vecinii lor, dacii nord-carpatici (de pildă costobocii) și sarmații, au fost înglobați cu toții, de izvoarele tîrzii, în numele colectiv, cu sens geografic, de „sarmați” sau „scîți”, locuind o regiune muntoasă, numită în unele izvoare „Munții Sarmatici”. Toți aceștia au fost permanent alături de Decebal împotriva lui Traian, fiind folosiți în primul moment cu o intervenție diplomatică de intimidare, pentru a opri sau încetini înaintarea lui Traian spre Sarmizegetusa, apoi fiind angajați direct într-o vastă manevră de diversiune prin Moldova și Dobrogea, spre Balcani, în cadrul unui plan făurit de istețul rege dac, ale cărui eminente calități strategice sînt lăudate de izvoare și reies din toate faptele lui. Decebal nu putea suplini cu eficacitate considerabila inferioritate a forțelor sale în raport cu ale lui Traian decît prin vaste acțiuni exterioare, executate cu ajutorul aliaților.

Concluzia despre acest plan, impusă de concordanța datelor și justificată și de situația dificilă a lui Decebal, este confirmată de tot ce s-a întîmplat ulterior. Faptele ne sugerează și amănunte asupra directivelor prevăzute de regele dac; în primul rînd, trebuia asigurat secretul planului pentru a-l surprinde pe Traian la momentul potrivit; în al doilea rînd, realele sale intenții trebuiau disimulate printr-o atitudine defensivă care să încurajeze înaintarea romană cît mai adînc, în munți; în al treilea rînd, trebuia să tîrăgăneze operațiile, pe de o parte prin rezistență treptată și hărțuiri, iar pe

de alta prin demersuri diplomatice. Toate aceste acțiuni erau menite să evite o angajare decisivă înainte de venirea iernii, când operațiile din munți trebuiau întrerupte și când, în sfârșit, aliații puteau dezlănțui diversiunea lor la Dunărea de Jos, profitând de gerul care le favoriza trecerea fluviului pe gheață; pe lângă aceasta, iarna imobiliza flota română, zădărniciind unica posibilitate a lui Traian de a interveni la timp pe noul teatru de război. Masele aliate năpustite asupra Moesiei Inferioare, ale cărei garnizoane, foarte reduse, nu le puteau opune o rezis-

dacă armata lui Traian nu s-ar fi lăsat încercuită, ci ar fi reacționat din timp, tot ar fi trebuit să-și împartă energiile în direcții divergente, slăbindu-și-le și riscând același rezultat dezastruos.

...și aplicarea sa

Sucesiunea episoadelor de pe Columnă corespunde pe deplin deducțiilor noastre. Asistăm, astfel, în primele scene, la trecerea armatelor romane peste Dunăre în Banat, pe două poduri de vase, adică

tență stinjenitoare, urmau să treacă Balcanii prin Pasul Șipka, să intercepteze legăturile armatei romane cu bazele din interiorul Imperiului și eventual să se întoarcă spre nord, prin Macedonia și Moesia Superioară, pentru ca, simultan cu o revenire ofensivă a lui Decebal, să încercuiască și să zdrobească forțele romane închise departe, în munți. Chiar

prin două locuri diferite, de o parte și de alta a Defileului Cazanelor; urmărind înaintarea coloanei principale conduse de Traian, de la Lederata la Berzovia și Aizis; îl vedem în scena IX pe solul burlor prezentând împăratului ciuperca scrisă; apoi pe Traian întâlnind la Tibiscum (Caransebeș) a doua coloană venind din Moesia Inferioară pe la Drobeta. Armata

romană astfel reunită înaintea pe valea Bistrei în direcția munților lui Decebal; la Tapae, în strimtoarea de la Poarta de Fier a Transilvaniei, dacii opun prima rezistență: lupta e crâncenă, dar scurtă, fiind întreruptă de o furtună și de fulgerul care lovește un personaj dac de frunte. Din partea romanilor luptă numai auxiliarii, căci legionarii n-au mai apucat să intervină. Învinși de propria lor descăjurare superstițioasă, produsă de fulgerul ucigaș, dacii se retrag în ordine, în interiorul țării lor. În Munții Orăștiei, Traian descoperă trofee luate de daci de la

foarte umili, îi cer pace în numele regelui lor, dar a căror inferioritate socială sugera lipsa de sinceritate a propunerii acestuia. Vedem iar pe daci care se retrag, luptînd pas cu pas și nimicîndu-și turmele pe care nu le pot lua cu ei. Trupele romane cuceresc prin surprindere și ard o fortăreață în care au capturat pe sora lui Decebal. În scena XXX, în prezența lui Traian, aceasta se desparte de tovarășele ei pentru a lua drumul captivității.

Acțiunea se termină prima campanie, din anul 101. Iarna a venit, ostilitățile se întrerup, dar Traian e foarte aproape de

În pp. 7,12,13: metope ale Trofeului de la Adamclisi

romani pe vremea lui Domițian cu prilejul dezastrului lui Fuscus întîmplat cu 14 ani mai înainte. În scena XXVII, o numeroasă solie compusă din călăreți sarmați și din pedestrași **buri**, cu aspectul exact al germanilor de la Adamclisi, vin la Traian cu un nou demers, care este respins. Împăratul respinge, de asemenea, o solie de daci comați (nenobili), care,

Sarmizegetusa (Grădiștea Muncelului), pregătindu-și trupele să ierneze în mijlocul Munților Orăștiei. Poate spera ca în primele zile ale primăverii următoare să reia ofensiva cu perspectivele unui succes rapid. Dar deodată, în toul iernii, probabil prin ianuarie 102, vești alarmante

(Continuare în p. 37)

**ÎN
ZIUA
DE ROȘIE
AMINTIRE**

**13
DECEMBRIE
1918**

ȘTEFAN FLORIAN

„Adîncirea contradicţiilor social-economice ale regimului burghezo-moşieresc, cauzată de distrugerile războiului, de dezorganizarea activităţii economice şi înrăutăţirea situaţiei materiale a maselor largi populare, determină în anii 1918-1920 o creştere impetuoasă a avîntului şi combativităţii revoluţionare a maselor muncitoare. Subliniind faptul că «revoluţia rusă a făcut primul pas» pe calea victoriei proletariatului pe scară mondială, că «de azi începe o nouă eră în istoria lumii», socialiştii români arătau că «eliberarea noastră poate şi trebuie să fie numai opera noastră proprie»“.

NICOLAE CEAUŞESCU:

Expunere la aniversarea a 45 ani de la crearea P.C.R.

— Muncitorule, știi ce serbăm noi la 13 decembrie?
 — La 13 decembrie, de acum înainte, în fiecare an vom comemora doliul muncitorimii române pentru frații căzuți anul trecut pe străzile Bucureștiului...
 — Muncitorule, știi de ce stăpînirea a răpus viața atîtor muncitori frați de-ai voștri?
 — Fiindcă au ieșit în stradă să ceară pline, pe care bogații o aveau în așa măsură mare, încît lor, muncitorilor, le lipsea cu desăvîrșire...
 — Muncitorule, vei uita tu vreodată ziua de 13 decembrie?
 — Niciodată. (*Patria socialistă*, 28 decembrie 1919.)

Redactat sub forma unui dialog, articolul de mai sus încerca să fixeze locul pe care „Ziua roșie” — cum a denumit mișcarea noastră revoluționară data de 13 decembrie 1918 — îl ocupă în tradiția mișcării muncitorești, în seria marilor sale aniversări.

În cele ce urmează ne propunem să reconstituim evenimentele din acea zi.

„Sub imperiul foamei și al lipsei“

În noiembrie 1918, trupele străine, care ocupaseră cea mai mare parte a teritoriului României, au început să se retragă din țară. Un sentiment de ușurare și-a făcut loc în inimile oamenilor. Trep-tat, viața promitea să reîntre pe făgașul normal — sau, cel puțin, așa ar fi fost de așteptat. Parlamentul, guvernul, familia regală și zecile de mii de refugiați s-au reîntors din Moldova; Bucureștii își recăpătau atribuțiile de capitală, trecute temporar pe seama Iașilor.

Dar bucuria, ușurarea sufletească provocate de încetarea războiului au fost de scurtă durată. Încă din primele zile de după retragerea ocupantului, țara a fost cuprinsă de frământări. Războiul lăsase urme adînci. În atîtea și atîtea cămine era plin un om căzut pe cîmpul bătăliilor pentru independența și onoarea patriei, era deplîns un mutilat, devenit povară pentru familia nevoiașă, era așteptat ca deznădejde vreun dispărut. În anii războiului pieriseră sau fuseseră răniți și mutilați peste 800 000 oameni. Masele pierderi umane suferite de România au creat o stare de spirit cu adînci consecințe social-politice și morale.

În lunile noiembrie-decembrie ale anului 1918 s-au resimțit puternic în toate sectoarele de activitate urmările stagnării producției, ale dezorganizării economiei și ale distrugerilor provocate de război.

Cei care abia dezbrăcaseră uniforma militară, reveneau — înfruntînd mari lip-suri — la munca din fabrici, ateliere, bi-rouri. În acea atmosferă, în care entu-ziasmul înălțător generat de împlinirea idealului național de unitate se împletea în cele mai multe cămine cu grijile de fiecare zi, bucureșteanul — muncitor, mic-

meseriaș, funcționar sau intelectual — încerca să reinnoade treptat firul vieții sale întrerupt brutal de măcelul ce abia se terminase.

Partidul Socialist și-a reluat activitatea legală; organul său de presă a început să apară regulat sub titulatura **Socialis-mul**; clubul socialist — aflat într-un local din str. Sf. Ionică — a devenit într-un fel un stat major al întregii mișcări revoluționare*. Cu o mare rapiditate, muncitorii din diferite ramuri de activitate și-au refăcut organizațiile sindicale și au declanșat acțiuni susținute pentru obținerea unor condiții de viață și de muncă omenești.

La sfîrșitul anului 1918, oficialitățile au luat măsuri pentru a grăbi procesul de refacere a economiei. Țara avea o însemnată piață a muncii, multe întreprinderi trebuiau reparate, înlocuite utilaje, ridicate noi unități productive; cele mai multe capitaluri însă, erau canalizate spre operații speculative. Oamenii muncii, interesați în normalizarea situației, cereau eforturi din partea tuturor pentru ieșirea din impas, demascau pe patronii care acaparau profituri însemnate din speculații. Dînd dovadă de un înalt patriotism, muncitorii, cum a fost cazul ceferiștilor sau al metalurgiștilor, s-au oferit să lucreze fără plată pentru refacerea întreprinderilor și a utilajelor**.

Rănile erau multe și grele și nu puteau fi vindecate nici repede, nici rșor. Dar greutățile erau suportate în primul rînd de masele muncitoare. Lipsa de alimente era resimțită cu acuitate, mai ales că vara anului 1918 fusese secetoasă. Specu-la, scumpetea excesivă față de salariile scăzute au nemulțumit și mai mult masele muncitorești. Aprovizionarea era, într-adevăr, dificilă, dar datorită fie neglijențelor de administrație, fie corupe-

* Vezi *Magazin Istorie*, nr. 11/1968.

** Gh. Unc, C. Mocanu: 13 decembrie 1918.

rii unor funcționari superiori, mari cantități de bunuri erau dosite și puse apoi în vânzare la prețuri exorbitante. Guvernul liberal condus de I.I.C. Brătianu încerca să explice că situația era grea pentru toată lumea și că, dacă foștii aliați nu vor trimite grâu, „vom muri de foame”.

Ziarul **Socialismul** scria: „De ce spune dl. ministru [al Cultelor și Instrucțiunii] Duca că «vom muri de foame», când știut este că nici dumnealor, nici ceilalți membri ai Partidului Liberal n-o să moară de foame? De ce nu vorbesc d-nii liberali la persoana a treia, zicând «ei au să moară de foame», înțelegând prin aceasta pe muncitori”.

Că ziarul muncitoresc avea dreptate, înțelegem și din notele memorialistice ale fruntașului conservator Marghiloman, care relevă frapantele contraste sociale: „Prețul hranei dă explicații plîngerilor care se ridică de pretutindeni [...] Dar ceașurile elegante, serbările costumate, dejunurile și prînzurile de gală nu mai încetează”.

Viața muncitorimii îmbrăca aspecte tragice, după cum preciza **Socialismul**:

„Întorși acasă, sleiți de putere, mai săraci ca oricînd, ei [muncitorii] au alergat, sub imperiul foamei și al lipsei, la vechii lor stăpîni, oferindu-și puterea brațelor și a minții lor pentru a putea să-și capete bucată de pâine care le lipsea. Zadarnic însă”.

La sfîrșitul anului 1918, Capitala a devenit scena unor ample confruntări de clasă*. Războiul se dovedise o școală aspră. Printre oamenii simpli, nevoia de apropiere, de conlucrare și de într-ajutorare — izvorită la început din spaimele cîmpurilor de luptă — s-a făcut la fel de simțită și în lupta pentru înfrîngerea greutăților de după război. Metalurgiști, cerferiști, tipografi, tîmplari, funcționari s-au ridicat, într-o admirabilă solidaritate de clasă, cerînd o viață mai bună, introducerea unor măsuri cu caracter larg democratic.

Iată o succintă trecere în revistă a evenimentelor importante care au punctat viața Capitalei în preajma zilei de 13 decembrie.

* Vezi și **Magazin Istorie**, nr. 3/1971.

DUMINICĂ, 2 DECEMBRIE 1918

În fața clubului socialist din Capitală, aflat pe strada Sf. Ionică, în vecinătatea Palatului regal, se desfășoară o impozantă adunare, la care participă peste 8 000 muncitori, în majoritate de la Regia Monopolurilor Statului (R. M.S.); aceștia au încetat lucrul pentru a li se mări salariile. Se disting și uniforme de ostași francezi. Printre vorbitori: fruntașii socialiști Ilie Moscovici, Constantin Popovici și un muncitor francez. În aceeași zi se reorganizează Sindicatul funcționarilor și agenților C.F.R. Metalurgiștii organizează o manifestație de stradă în semn de solidaritate cu delegația lor aflată în tratative cu autoritățile pentru satisfacerea unor revendicări de natură economică.

LUNI, 3 DECEMBRIE

La clubul din str. Sf. Ionică se ține o nouă întrunire a greviștilor de la

Regie; se formează o delegație care trebuie să se intereseze la ministrul Finanțelor — Oskar Chiriacu — care este stadiul soluționării memoriului depus la minister.

Prințul Carol — viitorul rege Carol II — trece în automobil pe Bulevardul Elisabeta; un grup de lucrători care așteaptă pâine în fața unei brutării goale încearcă să-l oprească; prințul, împerturbabil, își continuă drumul, însoțit de strigăte dezaprobatoare.

Zefarii de la Tipografia „Sfetea” declară grevă, în urma refuzului patronului de a accepta programul de lucru de 8 ore și sporirea salariilor cu 50 la sută. După aprecierile unui ziar (**Munca grafică**), tipografi au „adevărate salarii de foame”. Un muncitor singur, deci fără familie, trebuie să cheltuiască săptămînal, numai pentru hrană (destul de modestă), 123 lei; ori el primește între 60 și 70 lei.

MARȚI, 4 DECEMBRIE

Funcționarii de la Poștă și Telegraf declară grevă, cerînd mărirea salariului.

MIERCURI, 5 DECEMBRIE

Lucrătorii tîmplari de la Fabrica „Lessel” țin o întrunire în sala clubului din strada Sf. Ionică, cu care prilej întocmesc un memoriu revendicativ ce urmează a fi înmînat Directorului întreprinderii. Tipografi de la „Minerva” intră în grevă.

JOI, 6 DECEMBRIE

Se reconstituie Sindicatul lucrătorilor de la Societatea de Tramvaie București. La clubul din strada Sf. Ionică se ține o întrunire a lucrătorilor curelari, opincari, tăbăcari și din atelierele pentru confecționarea articolelor de voiaj. O altă întrunire este organizată de către tipografi greviști, în cadrul căreia se hotărăște ca relu-

area lucrului să se producă numai după satisfacerea integrală a revendicărilor lor.

La orele 18, localul redacției și administrației ziarului Socialismul, organul central al Partidului Socialiste din România, este sigilat de către autoritățile polițienești; o delegație de muncitori se prezintă la Ministerul de Interne și la Marele Cartier General al Armatei pentru a cere reconsiderarea redacției și înlăturarea cenzurii.

VINERI, 7 DECEMBRIE

Federația sindicală a lucrătorilor chelneri (filiala București) și Sindicatul tăbăcariilor organizează întruniri. Delegații pe ateliere ai muncitorilor metalurgiști, întruniți în ședință, avertizează patronii că nu vor accepta decât satisfacerea completă a memoriului de revendicări pe care l-au înaintat.

SÎMBĂTĂ, 8 DECEMBRIE

Partidul Socialist și Uniunea Sindicală din România difuzează un comunicat prin care se aduce la cunoștință ordinea de zi și data desfășurării Congresului mișcării socialiste și sindicale din România. Are loc o întrunire a Comitetului de grevă a lucrătorilor tipografi, care analizează mersul tratativelor și stabilește noi măsuri.

DUMINICĂ, 9 DECEMBRIE

Un mare număr de muncitori se întrunesc în Cișmigiu, pentru a manifesta împotriva sigilării localului redacției Socialismului și a suspendării ziarului; coloanele pleacă apoi demonstrând de pe strada Șchitu Măgureanu pînă la Atelierele C.F.R. „Grivița”. După-amiază, la Sf. Ionică se ține o întrunire convocată în același scop; o delegație alcătuită prin-

tre alții, din Ilie Moscovici, George Cristescu, Al. Oprescu, I. Olteanu, I. Ionescu, C. Mănescu se prezintă autorităților pentru a discuta problema suspendării Socialismului.

LUNI, 10 DECEMBRIE

În urma presiunii exercitate de muncitorimea organizată, autoritățile ridică sigiliul de pe clădirea redacției și administrației ziarului Socialismul. Greva generală anunțată pentru ziua următoare — în semn de protest — este contramandată. Averescu, chemat în audiență la rege, declară: „Așa cum merg lucrurile, o revoluție e sigură”. Regele e vizibil marcat din pricina unui incident petrecut în cursul dimineții: fiind în automobil, a văzut o coloană muncitorească ce manifesta pe strada Știrbei-Vodă; cînd au zărit mașina, muncitorii nu s-au descoperit și au început să strige: „Trăiască republica!”.

I.C.Frimu sosește în Capitală după 22 zile de arest la Roman*.

MARȚI, 11 DECEMBRIE

Ziarul Socialismul publică articolul redacțional intitulat Unirea, în care salută călduros împlinirea idealului secular al românilor — desăvîșirea unității de stat a României. Relevînd importanța istorică a acestui act, articolul arată în același timp necesitatea sudării mișcării socialiste de pe întreg teritoriul țării.

MIERCURI, 12 DECEMBRIE

Zi obișnuită de lucru, pentru un muncitor care nu se află în grevă. Primele ore ale dimineții se scurg liniștite. Către prînz, însă, bucureștenii sînt martorii unei manifestații organizată de tipografi greviști de la „Sfetea” și „Miner-

* Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1969.

va”. Coloanele străbat Călea Victoriei purtînd pancarte și drapelul roșu și scandează lozinci revoluționare, îndreptîndu-se spre Ministerul Industriei și Comerțului. O delegație doarește să discute cu ministrul Al. Constantinescu pe marginea memoriului depus de muncitori încă în ziua de 5 decembrie, prin care tipografi cereau introducerea zilei de lucru de 8 ore, sporirea salariilor în raport cu scumpetea, recunoașterea consiliilor muncitorești, desființarea cenzurii etc. Ministrul primește delegația, dar anunță că nu va începe tratativele decît în momentul încetării manifestației care se desfășoară în curtea ministerului. Delegația refuză o astfel de condiție și se retrage.

Opinia publică bucureșteană ia cunoștință de răspunsul curajos al Sindicatului C.F.R. la comunicatul tipărit de Ministerul de Război, prin care muncitorilor cereștii și celor de la R.M.S. li se aduc diverse acuzații.

„[Sindicatul] respinge afirmația că muncitorii cereștii se agită sub înțurirea unor adevărate rădăcini” și declară că mișcarea lor e pornită, în primul rînd, pentru realizarea revendicărilor de breaslă.

Dacă comunicatul face aluzie la demonstrația de duminică, atunci guvernul trebuie să afle că muncitorii cereștii nu puteau asista nepăsători la suprimarea ziarului lor, Socialismul și la nesocotirea libertăților și drepturilor cetățenești*.

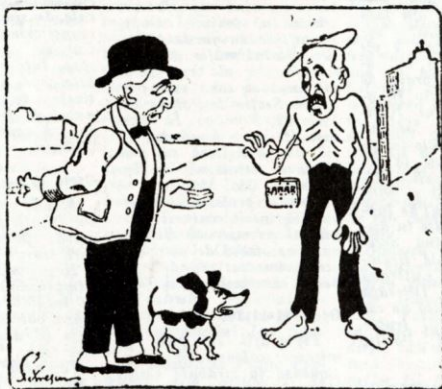
Frământarea lumii muncitoare crește. La sediul din Sf. Ionică e un du-te-vino necontenit al grupurilor de lucrători și numeroaselor delegații ale întreprinderilor. În după-amiază zilei aici se întrunesc delegații ai muncitorilor tipografi, reprezentanți ai diferitelor organizații sindicale, membri ai conducerii Partidului So-

cialist și sindicatelor. Toți se declară de acord ca a doua zi să se proclame greva generală a tipografilor din Capitală, pentru satisfacerea dezideratelor lucrătorilor care încetaseră lucrul. Dacă și după această acțiune, revendicările lor nu vor fi satisfăcute, va fi organizată o demonstrație de simpatie și solidaritate a întregii muncitorimi bucureștene.

același timp, autoritățile îndeamnă pe patroni să nu cedeze. Ziarele guvernamentale cer „măsuri hotărâte” și acuză guvernul de toleranță față de grevele și demonstrațiile muncitorești. Unii oameni politici burghezi gîndesc că ar fi oportună o măsură de mînă forte, care să stopeze mișcarea muncitorească și acțiunile Partidului Socialist.

neasa, în așteptarea noilor ordine. Soldații sînt pregătiți metodic. Agenți de poliție îmbrăcați în haine ofițerești spun soldaților că în curînd vor fi trimiși în Capitală să lupte „contra dușmanilor fărăi vînduși străinilor”. Ei îi prezintă pe muncitori ca dușmani ai patriei, ai împroprietăririi fărănilor. În același timp — scria Alecu Constantinescu — „nu numai că

SPECULA

— Cum d-le umbil gol pe stradă?
— Am fost să cumpăr un kilogram de zahăr și mi-a luat cămașă de pe mine.

Caricatură publicată în presa timpului

Noaptea pune stăpînire pe oraș. Este un calm aparent, cîci mesagerii proletarilor își continuă activitatea. Pe pereții caselor, pe obloanele atelierelor se lipesc manifeste, ce se adresează tipografilor: „Tovarăși, s-a declarat grevă generală. Cu toții la Sindicat. Nici unul nu trebuie să lucreze azi”.

Pentru a câștiga timp, cercurile guvernante lansează promisiuni de soluționare a situației. Dar în

Guvernul liberal dorește și el să „termine” odată cu „dezordinea”. Hotărîrea organizațiilor socialiste și sindicale de a declara, marți 11 decembrie, o grevă generală în București, în semn de protest față de suspendarea Socialismului alertase guvernul, care adusese în mare grabă la București Regimentul 9 vîlnători, a cărui garnizoană se afla la Dorohci. Unitatea este cantonată la Bă-

juica și vinul curgeau gîrlă, dar soldaților li se mai dădea și pîine albă, în timp ce Bucureștii și celelalte orașe din țară consumau pîine amestecată cu mîlai”. Oficiul liberal, Viitorul, publică în numărul din 12 decembrie un articol care încearcă să pregătească opinia publică în vederea represiunii pe care guvernul o pune la cale. El anunșă provocator că în ziua următoare muncitorii intenționează să „răs-

toarne guvernul și să dez-lănțuie revoluția".

În timpul nopții de 12 spre 13 decembrie pregătirile autorităților continuă intens. Pretextul de a se răfui cu muncitorii este hotărârea muncitorimii organizate de a declanșa, în ziua de 13 decembrie, o grevă de solidaritate cu tipografia greviști. În fașa Pasajului Român se instalează o mitralieră; o altă e postată în cabinetul directorului Teatrului Național; la redacțiile ziarelor Universul și Viitorul se instalează câte două piese, iar pe ruinele din fașa Ministerului de Război încă una. Regimentul 9 vânători este adus de la Băneasa și primește ordin de intrare în dispozitiv în apropierea Teatrului Național, împiedicând accesul dinspre Calea Victoriei și strada Cîmpineanu la sediul clubului socialist. Unități de jandarmi și poliție întăresc efectivul de luptă al trupelor aflate în dispozitiv, împiedicând accesul dinspre străzile Brezoiu, Sf. Ionică, Luterană și Știrbei Vodă. Întreaga operație este dirijată de către Comandamentul trupelor din Capitală, Poliție și Parchet.

JOI, 13 DECEMBRIE

Diminează. Din cerul plumburiu cad fulgi de zăpadă. Nimeni nu bănuiește pregătirile făcute de autorități în timpul nopții.

Orele 8:

Funcționarii de la Ministerul de Interne remarcă prezența în cabinetul ministrului a șefului guvernului, I.I.C.Brătianu. „Trebuie ca situația să fie gravă”, consemnează în memoriile sale Alex. Marghiloman.

Socialismul apare cu mari spații albe provocate de cenzură. Toate articolele sînt mutilate.

Orele 10:

La clubul din Sf. Ionică încep să se adune lucrătorii tipografi aflați în grevă. Din balconul clădirii, Dumitru Pop, președintele Comisiei locale a sindicatelor, anunță pe cei prezenți că în cazul eşuării tratativelor, după-amiază va fi proclamată greva generală.

Dinspre Bulevardul Elisabeta o jumătate de companie de soldați vine în pas cadențat, trece prin fașa redacției Universului și se îndreaptă spre strada Cîmpineanu; sînt noi ajutoare venite în sprijinul trupelor aflate în jurul clubului. Statul major al tuturor forțelor de represiune din această zonă este postat la Secția de Poliție din Pasajul Român. În aceeași vreme, o nouă delegație de muncitori se prezintă la ministrul de Interne — Gh. Mîrtescu — pentru a protesta împotriva menținerii cenzurii. Ministrul promite că situația va fi rezolvată de către guvern, imediat după începerea campaniei electorale.

Orele 11-11,30:

Tipografia se pun în mișcare; coloana lor intenționează să străbată Calea Victoriei spre a ajunge la Ministerul Industriei și Comerțului, dar este oprită de jandarmii și trupele postate pe străzile Cîmpineanu și Sf. Ionică. În această situație, coloana se întoarce și face un ocol, trecînd prin strada Luterană. Pe parcurs se scandează lozinci și se întonează cîntece revoluționare. O parte din coloană pătrunde în curtea ministerului, restul ocupă strada din fașa clădirii. Se așteaptă rezultatul tratativelor dintre delegație și ministrul Al. Constantinescu, tratative care se prelungesc pînă în jurul orei 13; ministrul cere delegației să revină după-amiază, cînd urmează a fi convocați și patronii tipografi. Este evi-

dent că se evită a se da muncitorilor un răspuns clar.

Orele 13-13,30:

Coloana străbate din nou Calea Victoriei, îndreptîndu-se spre clubul din str. Sf. Ionică.

Orele 14:

În urma noii amînări a răspunsului la memoriul înaintat de tipografi, unii dintre conducătorii Partidului Socialist și ai Comisiei locale a sindicatelor — prezenți la sediu — decid declanșarea grevei generale de simpatie a întregii muncitorimii bucureștene. Curieri speciali pornesc spre întreprinderile Capitalei, spre a comunica colectivelor de muncitori semnalul de încetare a lucrului și convocarea în fașa clubului socialist.

Orele 15:

Mii de muncitori răspund cu însufleșire apelului la grevă, pornind în coloane spre sediul din Sf. Ionică. Negustorii din strada Cîmpineanu primesc ordin să închidă prăvăliile și să tragă obloanele; semn limpede că autoritățile pregătesc ceva...

În sala restaurantului „Modern”, directorii ziarelor bucureștene — întru-niși pentru a discuta poziția lor față de cenzură — hotărîsc declanșarea unei greve de protest de 24 ore, timp în care publicațiile nu vor apare. La această hotărîre aderă 17 ziare. I. Moscovici — reprezentant al ziarului Socialismul — invită la sedință, nu poate participa din cauza precipitării evenimentelor. Se așteaptă sosirea la Sf. Ionică a unui grup masiv de muncitori — în majoritate metalurgiști — din cartierele Lîndriei, Abator, Izvor, Dealul Spiirii și Filaret.

Orele 15-15,30

Încolonați cîte patru în rînd, mii de oameni ie-

revarsă în suvoaie spre centrul oraşului. În faţă merg ucenici, apoi muncitorii mai vîrstnici, de la „Lemaitre”, „Wolf” şi alte întreprinderi de pe malul drept al Dîmboviţei. Cei de la „Bragadiru” vin pe strada Uranus; în drum li se atasează metalurgiştii de la „Vulcan” şi muncitorii de la „Frank Cafea”. Se trece prin faţa Arsenalului armatei şi mai departe, pe strada Mihai-Vodă, spre Brezoianu. Drumul este înşădat de un cordon de soldaţi. Se încearcă atunci pătrunderea spre sediu prin Bulevardul Elisabeta şi strada Sărindar, dar şi aici cordonul de militari barează trecerea. În acele momente, de pe Calea Victoriei, se aud glasurile metalurgiştilor de la „Lemaitre” şi „Wolf”. Se scandează lozinci: „Vrem pîine!”, „Trăiască libertatea!”, „Vrem ziua de lucru de opt ore!”. În dreptul Palatului Poştelor are loc joncţiunea celor două coloane. Şuviuul de oameni se îndreaptă spre Prefectura Poliţiei Capitalei. Dinspre Universitate, prin strada Academiei, trec tipografi de la „Sfetea” şi „Tăranu” şi lucrătorii brutarii. În câteva minute, coloana ajunge în dreptul Teatrului Naţional şi începe să coboare pe Cîmpineanu.

Generalul Mărgineanu — şeful garnizoanei militare a Capitalei — alarmat, se repede la Circumscripţia de Poliţie din Pasajul Român şi cere de urgenţă legătura telefonică cu primul ministru I.I.C. Brătianu, care îi dă încuviinţarea pentru declanşarea represaliilor.

Orele 16:

Deodată se aud împuşcături. Ce se întîmplă? În clipa în care primele rînduri ale coloanei ajung în faţa cordonului de militari, muncitorii se opresc; din mijlocul lor se desprind doi muncitori de la „Vulcan”. Ei cer să stea de vor-

bă cu generalul Ştefănescu — prefectul Capitalei. Cordonul militar cedează puţin şi coloana înaintează cîtiva paşi. Brusc, soldaţii primesc ordin să se dea cîtiva paşi înapoi şi mitraliera de la fereastra cabinetului directorului Teatrului Naţional trage asupra primelor rînduri ale coloanei de muncitori, în majoritate formate din tineri ucenici între 14 şi 18 ani. Mitraliera amuţeşte. La un semnal, subunităţi din Regimentul 9 vîndători pornesc la asalt cu baioneta la armă împotriva mulţimii îngrozite. Fiecare îşi caută un adăpost; cine nu se poate ascunde, e împuns cu baioneta, lovit cu patul armei, călcat în picioare... Se loveşte unde se nimeşte şi în cine se iuşte. Electricianul Marin Niculescu de la „Bragadiru” decedează în urma loviturilor primite. Iosif Săndulescu, lăcătuş la „Vulcan”, căruia i se străpunge pieptul cu baioneta, decedează la spitalul Colţea, unde este transportat cu o ambulanţă. Pe caldarîmul Pieţei Teatrului Naţional zace chipul împietrit de moarte al ucenicului Ion Spătaru.

Pe măsură ce Piaţa Teatrului este evacuată de muncitori, se declanşează o a doua operaţie: urmele măcelului trebuie înlăturate imediat. Iată o secvenţă din acest moment prezentată în Socialismul:

„Un soldat a apucat pe un tovarăş de picior şi l-a trîtit în curtea Teatrului ca pe o buturugă. Capul sărmanului tovarăş s-a lovit de piatra trotuarului...”. În curtea Teatrului Naţional, morţi şi răniţi, la un loc, sînt aşezaţi unul lîngă altul şi peste ei se aruncă o pînză uriaşă de decor...

Orele 16,30-17:

Ce se petrece în acest răstimp la lăbul socialist din str. Sf. Ionică? Dincolo de cordoanele de soldaţi care barează orice ac-

ces la sediu se află grupuri compacte de tipografi, veniţi aici spre a porni din nou către Ministerul Industriei şi Comerţului, pentru a se întîlni cu ministrul Al. Constantinescu. Sala de şedinţe a clubului e înfăşată de oameni. S-a finit o scurtă consfătuire şi acum lumea aşteaptă în ordine sosirea muncitorilor din celelalte fabrici bucureştene, pentru a porni împreună la minister în susţinerea delegaţiei tipografilor. La un moment dat, însă, se aud rafalele mitralierelor. Cei din jurul clubului amuţesc. După cîteva minute de tăcere, mulţimea începe să freacă, voci minioase se aud în toate părţile. Din balconul clubului se poate observa bine ce se petrece în Piaţa Teatrului. Conducătorii aflaţi în incintă hotărăsc să trimită doi reprezentanţi la locul incidentului, iar alţii să vorbească mulţimii din balcon. Se fin cuvîntări de îmbrăbătire. În clipa în care D.Gănescu condamnă crima autorităţilor, o salvă sparge geamurile clubului. Este semnalul unui nou atac. Vorbitorul este tras la timp în interiorul clădirii, căci o nouă salvă mătură balconul. În goana cailor îşi face apariţia un escadron de jandarmi. Goarna sună atacul. Zeci de oameni sînt trîntiţi pe caldarîm şi călcaţi în picioare. Femeile sînt prinse de păr şi trînte pe stradă. În interiorul clubului, furia atacatorilor devastează totul, oamenii sînt aruncaţi de la balcon sau sfîlcii sub ploaia de lovituri. Un poliţist, ajutat de cîtiva jandarmi, intră în încăperea Societăţii de ajutor mutual „Munca”, al cărei conducător este I.C. Frimu. Surprins în clădire, Frimu este îmbrîncit şi lovit cu paturile armelor pînă în stradă. Într-o altă sală a clubului se află Iancu Olteanu, Ilie Moscovici şi Gh.

* Sediuul acestora se afla într-una din sălile clubului din str. Sf. Ionică — n.r.

Petrescu-Ghempet, care sînt îmbrînciți pe scări și scosi afară. Un plutonier aplică lovituri de baston în cap lui I. Moscovici — secretarul Partidului Socialist. Generalul Mărgineanu, zărindu-l pe Moscovici, răcnește: „Asta-i!” și jandarmii se reped lovind care unde apucă. Își fac apoi „datoria” generalii Mărgineanu și Ștefănescu, împreună cu colonelul Că-lătoreșcu, care-l lovesc pe Moscovici cu cizmele în cap și-n coaste. Profitînd de o mică neatenție a jandarmilor, Ghempet se furisează prin curși și ajunge în strada Luterană, unde se întîlnește cu coloana muncitorilor ceferiști ce se îndreaptă spre clubul socialist. La fel ca el procedează și alți muncitori dintre cei aflați în zona clubului din Sf. Ionică; ceilalți sînt arestați. În interiorul clubului, mobilierul este făcut fîndări, casa de bani spartă și sumele, atît de greu agonisite, confiscate; colecțiile de ziare, biblioteca și arhiva sînt distruse.

Orele 17-18:

În timp ce la sediul din Sf. Ionică se desfășoară aceste scene, coloana muncitorilor care se deplasează pe Luterană intră în tratative cu generalul Mărgineanu. Sînt aproximativ 15 000 muncitori (ceferiști și lucrătoare de la Regie).

Li se cere să se împrăstie. Muncitorii răspund că nu se retrag decît după ce armata eliberează sediul muncitoresc central și pe tovarășii lor arestați. Atunci, pentru a treia oară în acea teribilă după-amiază, trompeții sună atacul. Al. Marghiloman notează: „Jandarmii din Buzzești, apoi vînătorii de abia au putut cu greu stăpîni mulțimea care nu s-a mișcat nici în fața baionetelor, nici a focurilor trase în aer. Dar cînd trupa a fost în număr, oameni și femei au fost loviți fără crușare [...] Pentru mulțime [a demonstra] era un fel de drept cîștigat”.

Martor ocular al teribilelor scene, scriitorul Gala Galaction avea să noteze, un an mai tîrziu: „Era în seara de roșie amintire [...] Nu era zăpădă, nici prea mult noroi, dar lumina era apăsată și cernită [...] Ajunsesem la răspîntia pe care o face Calea Grișei cu Buzzești-Berzei și mergeam întrebîndu-mă cum și unde vor fi plătite primele oale sparte de la ospățul trușiei capitaliste. Atunci un convoi pușin comun se ivi, pe Calea Grișei, venind dinspre Gard, și-mi abătui gîndurile. Era o ceată lungă, aliniată și ordonată de muncitori și de muncitoare, de bătrîni și de copii, care mergeau undeva. Erău mulți, treceau și izvorul lor

nu mai seca de loc. Femei tinere, femei în vîrstă, fete și băiețani mergeau unii după alții, sărăcuț îmbrăcați, cu mîinile goale și triști de serioși. Unde se duceau? Undeva, unde trebuia să declare că nu le mai ajunge slabul lor cîștig cotidian, că alte haine decît cele de pe ei nu mai au și că alttea toate pe care le cere iarna lipsesc cu desăvîrșire din cîminul pustiu. Unii din acești muncitori mocniți și negri erau soldați trimiși de curînd acasă — acasă, unde un copil murise, soba se dărîmase și nevasta amanetase pînă și cerga de învelit. Unele din aceste muncitoare veștejite aveau în sîn hîrtia stăpînirii, prin care li se dădea de știre că soful lor a murit glorios pe cîmpul de onoare. Mergeau așa înaintea, în rînd disciplinat, fără vociferări și fără grabă [...] Am rămas nemîșcat locului și am privit defilarea armatei celei noi. Ceva mai mult decît grav, ceva care dădea fiorii corului din tragedia antică, se răsplinea în seara fumurie din mersul cumpănit și hotărît al acestor ostași ai luptei sociale...”.

Orele 18-18,30:

Linieștea este „restabilită”. Cei arestați sînt duși fie la Secția de Poliție din Pasajul Român, fie la Prefectura Poliției Capitalei. Un lung convoi de munci-

Plața Teatrului Național la începutul sec. XX

tori trece pe strada Brezoianu escortat de cordoane jandarmerești. La secția din Pasaj sînt „selecții” — conducătorii mișcării. După o bătaie zdravănă, sînt duși la Prefectură, sub o puternică escortă. La fel de atent sînt păziți și răniții; sînt păziți, dar nu li se acordă nici un fel de asistență medicală. Într-un tirziu, se prezintă și medicul, unul singur! Cercețează cu înfrigurare corpurile înșiruite pe jos și acoperite cu pînă, să vadă dacă vreunul mai dă semne de viață. Străzile sînt încă păzite de cordoane de militari.

Orele 19:

La Ministerul de Finanțe se desfășoară o ședință a Consiliului de Miniștri: se discută evenimentele din timpul zilei și se hotărăsc noi măsuri. Generalul Mărgineanu este primit de rege: „Marea mea satisfacție — avea să declare el zece ani mai tirziu — e că am fost feliicitat și sărutat pe ambii obraji de regele Ferdinand”.

Orele 19,30-20:

Femei cu ochii storși de lacrimi așteaptă în fața Institutului medico-legal. Este frig. Ninge mărunț. Portarul nu lasă pe nimeni înăuntru. După multe insistențe, femeile sînt lăsate să intre spre a identifica pe cei uciși.

Orele 21:

Două dube negre se furișează în noapte. Când ajung în dreptul Teatrului Național se opresc. Cadavrele sînt încărcate în mașini.

Pentru cei căzuți în mîna organelor de represivă calvarul abia începe. Gheorghe Cristescu — fruntaș al mișcării socialiste — nu fusese la club în tim-

pul represivii. Aflînd despre cele petrecute, se îndreaptă de grabă spre locul măcelului. Găsește un muncitor rănit și-l duce la spitalul Colțea. Aici se mai află alți 9 muncitori răniți, aduși cu mașinile Salvării. Cînd se reîntoarce la domiciliu este arestat; casa îi este percheziționată și i se confiscă numeroase documente. Dus la Poliție, este supus unui minuțios interogatoriu de către procurorul Bolintin. În tot orașul se fac arestări, în primul rînd conducătorii, și-apoi membrii Partidului Socialist. Un tabel întocmit de autorități, arată că în după-amiază și noaptea lui 13 decembrie este arestată aproape întreaga conducere a Partidului Socialist și a Uniunii Sindicale. În afară de cei amintiți, autoritățile au ridicat pe: Ecaterina Arbore, Constantin Popovici, Gh. Moscu, I. Brănișteanu, Gh. Niculescu-Topală, C. Titel-Petrescu și alții, dintre care 34 metalurgiști de la „Lemaitre”, 11 de la „Haug”, 25 tipografi etc.*. Toți sînt depuși în „spălătoria” cazărîi de jandarmi (o sală mare, cu gratii în loc de geamuri, cu ciment pe jos).

Orele 21,30-23:

La un moment dat, în „spălătorie” intră jandarmii și se năpustesc asupra areștaților. Lovesc cu furie, trupurile oamenilor se prăbușesc. „Tratamentul” acesta ține vreo oră, după care își fac apariția ofițerii. Bătaia devine și mai cruntă: șefii își „stimulează” subalternii aplicînd ei înșiși lovituri de cravată. Leșinații sînt stropiți cu apă spre a-și reveni și sînt luați din nou la bătaie.

* Numărul total al celor arestați după evenimentele din 13 decembrie s-a ridicat la cîteva sute.

Orele 23,10:

Ilie Moscovici, cu smocuri smulse din barbă și chipul plin de chiaguri de sînge, I.C. Frimu**, Gh. Cristescu și Dumitru Pop sînt scoși în curtea Prefecturii Poliției Capitalei. Iată ce povestea, un an mai tirziu, Gh. Cristescu:

„La 11 și zece primii ordinul să ies în curte. Mi se puse anume în vedere să nu iau paltonul pe mine. Imediat după mine fură aduși și Moscovici, Pop și apoi Frimu [...] În curtea din dosul Prefecturii, primăram ordinul să măturăm curtea și pe dată începu bătaia. Patru inși, unul de fiecare dintre noi, ne loveau cu ciomagul peste cap și trup. Alții doi, unul la doi dintre noi, ne loveau peste fluierile picioarelor. De trei ori am fost gonii astfel de-a lungul întregii curți noaptea, între baionete. În vremea aceasta, în coridorul cazărîi de jandarmi d. colonel Căldărescu sta și asculta țipetele noastre [...], iar din minut în minut o lampă electrică îi lumina „spectacolul” [...] Bătaia părea sfîrșită. Despărțit de ceilalți, fui introdus în lavabou, unde o lumină mică abia gonea puțin din întuneric. Aci bătaia începu din nou. În vreme ce Zurbagiu mă lovea peste fluierile picioarelor, Olteanu mă bătea cu cauciucul peste feastă. Una din lovituri mă doborî la pămînt [...] Primisem numai în curte peste 100 de ciomege, fără să număr vinele de bou și bătaia din lavabou. Cînd, plin de sînge, am fost scos din lavabou, îmi eși în față locot. Gherovici și sub motiv că n-am măturat bine, puse pe sergentul Popescu să mă bată din nou. Trei lovituri de ciomag, mai durezoase ca toată bătaia de pînă atunci, m-au doborît și am leșinat”.

** Vezi și Magazin Istorie, nr. 10 /1971.

Bilanțul

Nu se cunoaște exact numărul victimelor și răniților. Coroborînd diferite documente am reținut cu certitudine următoarele nume: **Marin Niculescu** — electrician la Fabrica „Bragadiru”; **Iosif Săndulescu** — cazangiu, 30 ani; **Ion Georgescu** — metalurgist la „Vulcan”, 58 ani; **Ștefan Niculescu** — muncitor la Fabrica „Traian”, 18 ani; **Constantin Iviceanu** — muncitor tîmplar la Fabrica „Traian”, 14 ani; **Costică Dumitrescu** — tîmplar la Fabrica „Traian”, 16 ani; **Vasile Niculescu** — rotar la Fabrica „Traian”; **Ion Tomescu** — lăcătuș, 36 ani; **Ion Spătaru** — lăcătuș, 17 ani; **Țane Prafctet** — strun-

strălucea pe frunte. Prin acțiunile politice și economice organizate, prin presă, prin glasul reprezentanților săi în Parlament, mișcarea socialistă din România s-a situat în centrul preocupărilor pentru dezvoltarea țării pe baze democratice, ca reprezentantă fidelă a năzuințelor spre progres ale întregului nostru popor.

Apreciînd evenimentele de la sfîrșitul anului 1918, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Puternica demonstrație de la 13 decembrie 1918 din București, numeroase greve, mitinguri și mari manifestații, în timpul cărora nu o dată masele au ajuns să stăpînească strada, au demonstrat caracterul organizat al luptei proletariatului, voința sa de a cuceri pe cale revoluționară, drepturi și libertăți demo-

parte din victimele lui 13 Decembrie 1918

„...La 13 decembrie, de acum înainte, în fiecare an vom comemora doborîtul muncitorimii române pentru frații căzuți anul trecut pe străzile Bucureștiului... fiindcă au ieșit în stradă să ceară pîine...”

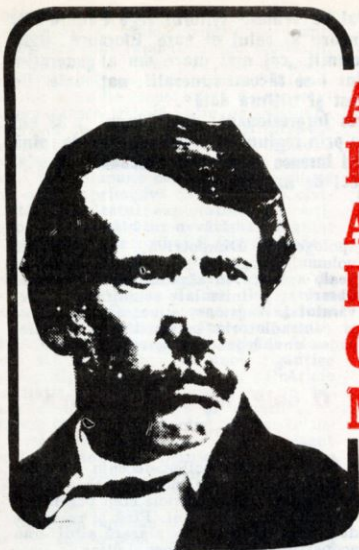
gar în fier, 38 ani; **Eugeniu Stoenescu** — lucrător, 18 ani; **Florea E. Ionescu** — ucenic, 14 ani; **Gheorghe C. Bălan** — lucrător, 19 ani; **Stan Nicolae** — lucrător, 26 ani; **Nicolae Bora** — mecanic, 28 ani; **Carusi**, rănit la cap, încetează din viață după două zile la Spitalul Colțea...

cratice, de a imprima dezvoltării sociale o orientare corespunzătoare intereselor celor ce muncesc”.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Alecu Constantinescu, Masacrul din Piața Teatrului Național din București. 13 decembrie 1918; Gh. Stoica, Luptele din 13 decembrie 1918; Iancu Olteanu, Patruzele de ani de la luptele din 13 decembrie. 1918-1958; I. Trandafir, Patruzele de ani de la luptele din 13 decembrie, 1918-1958; D. Avramescu, Patruzele de ani de la luptele din 13 decembrie. 1918-1958; Gh. Unc, C. Mocanu, 13 decembrie 1918; Al. Marghiloman, Note politice 1897-1924, vol. IV; Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916-1921; ziarele Socialismul, Munca grafică etc.

Departede a fi stăvilită, mișcarea muncitorească s-a impus tot mai activ în viața politică a țării, prin forța zecilor de mii de muncitori pe care-i reunea, prin ideile cuprinse în programul partidului său, și prin aureola martiriului care-i

ASALTUL PETELOR ALBE DE PE CONTINENTUL NEGRU

DOINA MOTAȘ

- De la suveica micului textilist la trusa tinăru-
lui medic ● Un misionar împotriva misionarilor
- Africa: dragoste de la prima vedere ● Burii
se răzbună ● Mușcătura leului și înțepătura
țințarului ● Deșertul Kalahari își ia tributul ●
- Contradicțiile unui caracter complex ● Cu lan-
terna magică în junglă ● Fleacurile din mormin-
tul omului alb ● Pasiune și rațiune ● Primejdiile
popularității ● Un cruciat fără entuziasm

În urmă cu o sută de ani, pe latura de sud a mlaștinilor care înconjură Lacul Bangweulu, în Zambia de astăzi, murea David Livingstone. Agonia durase câteva săptămâni. Însoțitorii săi i-au transportat cadavrul cale de peste 2400 km până la coasta Oceanului Indian.

Adus la Londra trupul neînsuflețit al lui Livingstone, înainte de a fi îngropat, alături de numeroși regi ai Angliei, la Westminster Abbey a fost expus la sediul central al Societății Regale de Geografie. La înmormântare au asistat pri-

mul ministru William Gladstone și prințul de Wales, viitorul rege Eduard VII. O imensă mulțime a salutat cortegiul funebru al celui pe care Florence Nightingale, întemeietoarea Crucii Roșii, l-a numit „cel mai mare om al generației sale”. Era prima dată când unui explorator i se făceau funeralii naționale. De altfel, cel puțin până în ziua de azi, a fost și ultima dată*.

Ce e drept, defunctul avea un palmares impresionant: de-a lungul a 33 ani de explorări, parcursese aproape 50 000 km prin regiuni africane considerate până atunci inaccesibile, descoperind șase lacuri imense și marea Cascadă Victoria, și contribuind la cartografierea citorva zeci de mii de km².

David Livingstone s-a născut în 1813 în satul Blantyre, lângă Glasgow. Părinții săi fiind foarte săraci, el a trebuit să muncească încă de la vârsta de zece ani, în fabrica de textile care se construise în sat. Hotărât să-și continue cu orice preț educația, micul David și-a cumpărat din prima leafă o gramatică latină; propiind-o pe războiul de țesut din fața lui, a studiat-o din scoartă în scoartă. După cele 14 ore de muncă zilnică, băiatul frecventa cu asiduitate cursurile unei școli serale. În ciuda repetatelor bătaii administrate de tatăl lui, un bigot care nu admitea în casă decât cărți religioase, David s-a numărat printre cei mai buni elevi, dovedind o deosebită aplicație pentru matematică, geografie și botanică.

Cu prețul unor eforturi și privațiuni greu de imaginat în zilele noastre, David a reușit să intre la Facultatea de medicină din Glasgow, la vârsta de 23 ani. La unul dintre ultimele examene, a fost cit pe-aci să primească „insuficient”, din cauza îndărătniciei cu care a folosit în examinarea bolnavilor stetoscopul, pe atunci un instrument nou și desconsiderat de majoritatea tagmei medicale. Pentru a aprecia la justa sa valoare dobândirea acestei diplome, trebuie amintit că în Anglia primei jumătăți a secolului trecut, abia 9-10% dintre copiii care lucrau în fabrici erau parțial alfabetizați.

Încă în perioada studenției, Livingstone a devenit membru al Societății misionare din Londra. După un an de cursuri speciale, el a plecat în Africa, în calitate de medic misionar. Ziua de 31 iulie 1841, când a părăsit pentru prima oară Anglia, marchează începutul nu numai al unei excepționale cariere, ci și al unui veritabil mit, care a rezistat cu succes uzurii, vreme de un secol. Evocând figura lui Livingstone, două studii, apărute aproape simultan, se completează reciproc. Sub titlul **Foarte marele doctor Livingstone**, Janet Graham prezintă în revista americană *Private Practice*, viața și activitatea exploratorului prin clasică prismă necondiționat

apologetică. Dimpotrivă, extrasele din volumul biografic **Livingstone** de Tim Jeal, apărute în săptămânalul londonez **Observer**, și intitulat semnificativ **Adevăratul Livingstone**, eliberează complexa și contradictoria personalitate de carapacea unei legende larg răspindite.

O oaie neagră în turma dreptcredincioșilor

În cel de-al cincilea deceniu al secolului XIX, cea mai mare parte din cei 30 212 000 km² ai Africii erau pământuri virgine pentru europeni. Până și regiunile de coastă unde se instalaseră albi erau acoperite de jungle dense și pline de fiare sălbatice, unde sălășluiau triburi misterioase, cărora li se atribuiau moravuri și practici canibalice. Dar principala primejdie, care făcea din Africa „Mormintul omului alb”, nu era nici flora, nici fauna, nici băștinășii, ci invizibili agenți ai maladiilor infecțioase. Mortalitatea de pe urma malariei atingea proporții înspăimântătoare: expediții organizate pe o durată doar de câteva luni pierdeau până la 80% dintre membrii lor din cauza paludismului.

Livingstone a fost cel dintîi care a dovedit că un european poate străbate Africa fără a plăti această cutezanță cu viața. Cum se explică performanțele sale? Printre motive se înscrie desigur și priceperea profesională a medicului. Unul din biografiile săi britanici, dr. Michael Gelfant, transcrie rețeta pilulelor antimalarice preparate de Livingstone din rășina de jalap (plantă agățătoare originară din Mexic), calomel, chinină și revent. Grație acestui remediu, exploratorul a supraviețuit celor 27 atacuri de paludism, suferite în primii doi ani și jumătate de prezență pe Continentul Negru.

Toți biografiile săi — inclusiv cei mai recenti, Janet Graham și Tim Jeal, pe care i-am amintit mai înainte — sînt însă de acord asupra faptului că principala cauză a succeselor lui trebuie căutată în atitudinea față de băștinășii.

* Revista noastră a mai publicat articole despre viața și activitatea marilor exploratori, dintre care Columb, Vasco de Gama, Nansen, Magellan etc. Vezi în acest sens *Magazin Istoric*, nr. 5/1967, 1/1969, 2, 3, 9/1970, 8/1971, 4, 5, 6/1973 etc.

Abătându-se de la conduita arogantă și disprețuitoare, tipică pentru europenii acelei epoci în raporturile cu africanii, Livingstone i-a tratat pe picior de egalitate. Plin de compasiune pentru suferințele lor, plin de respect față de sistemul de organizare tribală, plin de colegialitate față de vraci — „frații mei între-ale meseriei”, cum îi numea — Livingstone se călăuzea după principiul că „o purtare decentă se impune cu aceeași necesitate într-o lume primitivă ca și într-una civilizată”. Rezultatul: exploratorul și însoțitorii săi au străbătut nevătămați regiuni în care armate întregi ar fi fost decimate.

Instalându-se la început la Kuruman, pe atunci cel mai îndepărtat centru de misionari din Africa de Sud, la 960 km nord-est de Cape Town, Livingstone a stîrnit din primele săptămîni ostilitatea burilor. Coloniști de origine olandeză și acaparatori ai unor gigantice latifundii, burii exploatau cu sălbăticie populația autohtonă, practicînd un intens comerț cu sclavi și exterminînd triburi întregi atunci cînd interesele lor o cereau. Pe bună dreptate, ei au văzut în Livingstone un pernicios termen de comparație oferit africanilor. Constatînd că tentativele lor de a-l convinge pe medic să adopte aceeași comportare brutală au dat greș, burii au atacat clădirea misiunii, arzînd-o pînă la temelie și jefind toate mobilele, cărțile și medicamentele găsite acolo.

Nici cu confrății săi misionari nu a avut Livingstone relații mai cordiale. Cîteva luni de ședere în Africa i-au fost suficiente pentru a-și da seama că singura unitate de măsură a activității lor era numărul de convertiri. Obținute prin forță sau prin promisiuni înșelătoare, trecerile la creștinism nu ameliorau cu nimic mizerabila existență a băștinașilor. Aceștia priveau cu o legitimă suspiciune religia crotopitorilor albi, pe care o asociau inevitabil cu înrobirea la care erau supuși și cu sistematicele eforturi ale coloniștilor de a lavi în organizarea tribală.

După cum reiese din biografia lui Jeal, Livingstone nu și-a dat nici o osteneală pentru a-și ascunde concluziile la care ajunsese, într-un foarte scurt interval, cu privire la imensa majoritate a misionarilor. Definindu-i drept „făpturi cu mintea de o iremediabilă îngustime”, el îi aprecia ca făcînd parte dintr-o „gască tare ticăloasă”, în onestitatea căreia „numai un prost ar putea avea cea mai mică încredere”. La fel de puțin i-a trebuit ca să-și dea seama că virtuțile de tip „clasic” — care se bucurau de o înaltă apreciere în societatea capitalistă din Anglia și pe care le predicau cu neobosită sirguintă evangheliștii plini de zel — nu aveau nici înclin, nici în mîncă cu

realitățile africane. Așa de pildă, în condițiile acelor realități acumularea de avutii nu numai că nu reprezenta țelul suprem în viață, ca pentru burghezia britanică, ci devenea chiar o monumentală absurditate. Condițiile locale de mediu și climă nu permiteau nici măcar stocarea unei cantități mai substanțiale de hrană, moneda era ignorată aproape cu desăvîrșire, iar comerțul nu se practica decît pe o scară foarte limitată. Tot astfel, freneticul individualism, caracteristic burghezului care știe că trebuie să lupte cu ghearele și cu dinții pentru a ocupa un loc cit mai privilegiat la masa cu bucate, nu putea deveni crezul unor triburi care nu reușeau să supraviețuiască în plină junglă decît tocmai datorită puternicelor legături de solidaritate dintre membrii lor, care acceptau de bună voie să pună interesele colective deasupra celor personale.

Asemenea opinii prea puțin conformiste au făcut din Livingstone o veritabilă „oaie neagră” în mica dar pretențioasă și aroganta lume a misionarilor din Africa de Sud. Dar dacă ostilitatea lor a stat la originea unor neplăceri, mai mult sau mai puțin grave, spontaneitatea cu care el reușea să instaureze o atmosferă de prietenie și respect reciproc în relațiile cu autohtonii avea să joace un rol precumpănitor în reușita activității sale de explorator.

După expirarea perioadei de stagiul de la Kuruman, în 1842, Livingstone a înființat o misiune situată cu alți 320 km mai în interiorul continentului, în direcția nord-est, pe valea râului Mabotsa. De o sălbăticie care le făcuse practic inaccesibile omului, meleagurile ascundeau primejdii la tot pasul. O neașteptată întîlnire cu un leu, care l-a atacat prin surprindere, s-a soldat cu sfîșierea și ruperea brațului stîng. O șansă excepțională l-a făcut să scape cu viață din ghearele fiarei, dar fractura, tratată superficial și consolidată defectuos, avea să-i pricinuiască necazuri pînă la moarte.

Peste alți patru ani, Livingstone s-a mutat cu încă 64 km mai spre nord, la Chonuanne. Era teritoriul unde sălășluia tribul **kwen**a (sau **bakwena**) și membrii săi s-au deprins treptat să apeleze la micul dispensar, înjghebat de vracul cu pielea albă într-un luminiș din junglă, pentru a se trata de diverse afecțiuni, dar și pentru a afla cum să sape canale de irigație, cum să ridice stăvilare pe vijeli-oasele cursuri de apă, cum să-și construiască locuințe mai puțin vulnerabile la intemperii, cum să-și îngrijească mai cu folos vitele.

În 1847 — o nouă schimbare de reședință, de data aceasta la Kolonbeug, cu 62 km spre vest. De acolo, împreună cu alți doi englezi, Livingstone a străbă-

tut, în 1849, Deșertul Kalahari, redactând prima descriere amănunțită a acestui deșert ținut din Africa Meridională și ajungând, în cele din urmă, la Lacul Ngami, pe care până atunci nu-l contemplase privirea nici unui european.

În ciuda activității sale atât de intense, misionarul a găsit răgazul să-și întemeieze o familie în 1844 (în 1845, după unii biografi), căsătorindu-se cu Mary Moffat, fiica misionarului-șef de la Kuruman. E un moment de viață pe care autorii menționați anterior îl abordează diferențiat. Înclinată să treacă repede peste aspectele considerate „jenante”, Janet Graham relatează laconic evenimentul, fără a adăuga alt comentariu decât că, din următorii 16 ani, cei doi soți nu au petrecut sub același acoperiș decât șapte. În schimb, Tim Jeal demonstrează cu argumente greu de combătut că, în calitate de soț și apoi de tată, eroul său nu a făcut dovada unor calități similare celor care i-au asigurat un loc în istoria descoperirilor geografice. Revenind ulterior asupra acestui aspect, vom vedea că nu a fost singura contradicție a unei personalități mult mai complexe decât cea pe care o tolerează tenacele mit apologetic.

Opt mii de kilometri în trei ani

Încă înainte de a se angaja în traversarea Deșertului Kalahari, Livingstone se decisese să întreprindă o serie de expediții spre nord, cu alte cuvinte către interiorul Africii. În cadrul rigurosului program de pregătire pe care și-l fixase, el a întreprins două călătorii pregătitoare, în 1850 și 1851. Partea cea mai curioasă este că, de fiecare dată, l-au însoțit atât soția cât și cei trei copii care veniseră pe lume între timp. Când a pornit la drum prima oară, Mary era în luna a noua de sarcină: fetița care s-a născut încă în prima parte a călătoriei nu a putut rezista grelelor încercări la care a supus-o neîndurătorul Kalahari, iar mama ei a suferit o paralizie parțială, care a durat câteva luni.

Ceea ce nu l-a împiedicat pe Livingstone să repete experimentul, manifestând față de ai săi o indiferență vecină cu cruzimea, pe care imensa majoritate a biografilor o trec pudic sub tăcere și căreia nici măcar severul Tim Jeal nu reușește să-i găsească o explicație satisfăcătoare. În orice caz, la a doua expediție a participat, de asemenea, întreaga familie, Mary fiind din nou însărcinată. Născut la înapoiere, copilul a scăpat de data aceasta cu viață, ca și frații săi mai mari, care erau însă atât de istoviți încât

au trebuit să fie transportați pe târgi improvizate.

Livingstone nu acorda însă nici o importanță acestor „detalii”. La 4 august 1851, când a atins în sfârșit cursul superior al Fluviului Zambezi, el nutrea ferma convingere că era primul european care călca prin aceste locuri. Căci asemenea tuturor confracților săi britanici, ignora cu o superioritate nuanțată de dispreț relațiile de călătorie apărute în alte țări, neavind astfel de unde să știe

Mary Livingstone — cea care n-a rezistat tenacității călărilor — cu unul dintre copiii ei

că portughezii îl precedaseră acolo cu cinci ani.

Fluviul Zambezi i-a produs o adâncă impresie. „Contemplând apele brune-verzi ale fluviului, lat de peste 450 m — scrie Tim Jeal — închipuirea sa vedea plutind în sus și în jos nenumărate nave de mare tonaj”. Indus în eroare de navi-

gabilitatea tronsonului pe care-l avea înaintea ochilor, Livingstone și-a format imediat certitudinea că Zambezi va putea deveni, în întregul său, „o șosea spre inima continentului”.

Dar oricât avînt și-ar fi luat, imaginația sa nu rupea contactul cu domeniul practicii. Produs al epocii victoriene, cînd expansiunea colonială a țării sale a atins punctul culminant, Livingstone întrevedea posibilitatea unei masive implantări britanice, prin eliminarea definitivă a portughezilor instalați în Mozambic, pe litoralul Oceanului Indian. Nu i-a fost greu să găsească și o justificare de ordin etic pentru această substituție a unei metropole prin alta: de la englezi, africanii urmau să obțină o cantitate mai mare de stămburi, puști și mărgelă decît din partea actualilor ocupanți, în schimbul fildeşului, al minereurilor, al pieilor și blănurilor de animale sălbatice și, mai ales, al titlului de călător pene de struț, pe care moda vremii le impunea tuturor elegantelor din Europa.

În 1852, la înapoierea din această primă călătorie pînă la Zambezi, recunoscînd, în sfîrșit, imposibilitatea de a-și antrena soția și copiii în expedițiile pe care le proiecta, Livingstone s-a decis să-i trimită pe toți în patrie. Și iată din nou un „punct critic”, pe care biografia îl tratează în mod diferit. Fidelă slujitoare a mitului, Janet Graham nu pomeneste nimic despre soarta celor expediți atît de sumar în Anglia. La fel de constant adept al viziunii demitizante, Tim Jeal este, dimpotrivă, cît se poate de explicit: „În următorii patru ani, ei au fost chiriașii unor pensuni din ce în ce mai ieftine, trăind practic ca niște cerșetori care depindeau de bunăvoința șefilor lui Livingstone de la Societatea misionară din Londra. Starea sănătății lui Mary s-a înrăutățit și scrisorile primite de la soțul ei nu-i aduceau nici o alinare. Astfel, într-un rînd, după ce-i recomandă cu severitate să-și consacre tot timpul copiilor, el adăuga amenințător: «Altminsteri, o să-ți pară rău!». Nici cu copiii nu era mai tandru, scriindu-le că, dacă nu vor fi cuminți, Satana îi va duce în iad, cît ai clipi”.

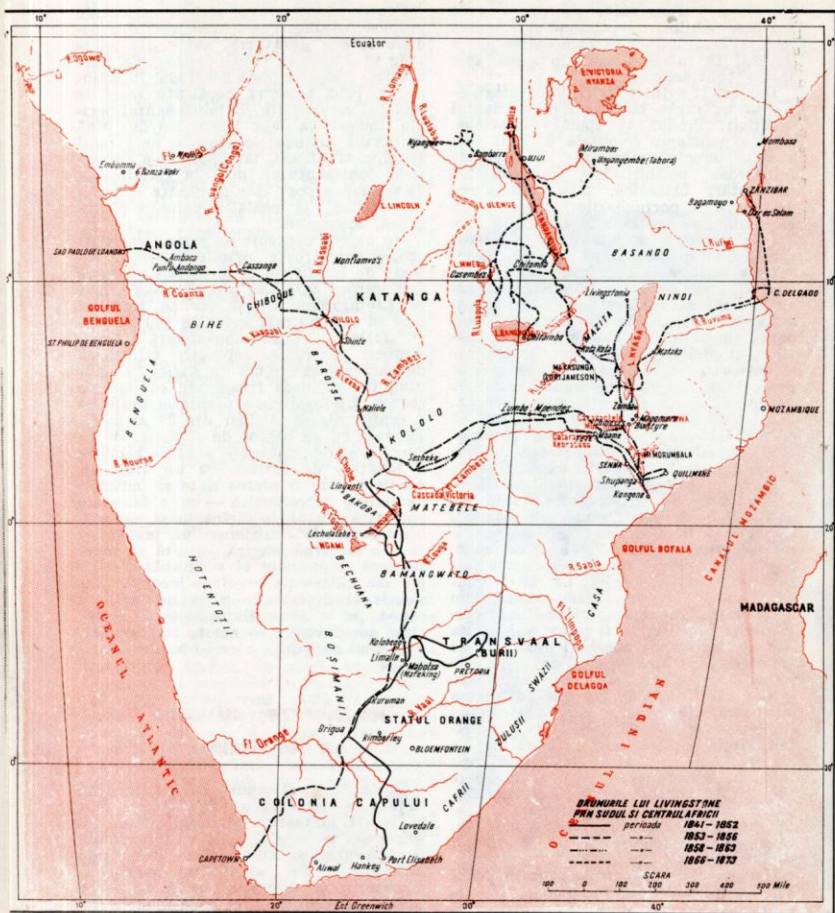
Dar exact în perioada cînd se purta atît de dur — ca să nu spunem atît de brutal — cu familia sa, Livingstone se angaja într-o acțiune care, pînă în ziua de astăzi, se înscrie printre cele mai mărețe călătorii de explorare din istoria omenirii. Țelul era dublu: mai întîi, de a găsi, pe cursul superior al Fluviului Zambezi, o regiune apărută de paludism, unde să se poată stabili viitorii coloniști britanici; în al doilea rînd, de a stabili pînă în ce măsură și pe ce distanțe era navigabil Zambezi.

Pentru a-și atinge ambele obiective propuse, Livingstone a întreprins o expediție care a durat trei ani — din iunie 1853 pînă în mai 1856 — și care l-a purtat de-a lungul a peste 8 000 km, în majoritate prin ținuturi necălcate încă de piciorul vreunui alb. Impresionantul periplu, început la Cape Town, l-a dus pînă la portul Loanda, în Angola, pe țărmul atlantic al Africii, iar apoi, de-a curmezișul continentului, pînă la Quelimane, de asemenea port, dar pe coasta Oceanului Indian, în cealaltă colonie portugheză, Mozambic.

Un aspect deosebit de semnificativ al acestei cutezătoare „premiere” este direct legat de condițiile ei materiale. Printre exploratorii care l-au precedat sau urmat pe Livingstone, foarte rar au fost cei care au utilizat mai puțin de 120 hamali și slujitori — cifră considerată drept minimă pentru o deplasare științifică de oarecare anvergură în Africa. Dispunînd de mijloace financiare extrem de reduse, Livingstone a pornit la drum cu o echipă alcătuită doar din 27 africani. Înarmat cu un baston de alpinist, cu un compas și un sextant — a căror minuire o învățase de curînd, cu un almanah nautic — care îi oferea date și indicații de natură astronomică — cu o farmacie portativă destul de sărăcăcioasă, cu inevitabila *Biblie* a misionarului, precum și cu... o lanternă magică, menită să învelească popasurile el a străbătut — pe jos sau călare pe bivoli — junglele, savanele și deșerturile și a navigat în canoe pe apele întîlnite în cale. Hotărîtor s-a dovedit, în aceste împrejurări, generosul sprijin pe care i l-au dat băștinășii.

Ori încotro, cu condiția să fie înainte!

Însemnările așternute cu regularitate în jurnalul celor trei ani de călătorie scot la iveală fantastica rezistență fizică și spirituală pe care a vădit-o Livingstone, în confruntarea cu uriașele dificultăți întîmpinate. Peripeciile sînt narate cu o discreție și modestie rămase pe drept cuvînt celebre, ca adevărate modele ale conceptului specific englezesc de *understatement* — termen greu traducibil, desemnînd în cazul de față formularea care subapreciază intenționat o anumită situație, zugrăvind-o în culori mult mai puțin dramatice decît cele reale. Exemplu clasic în această privință îl furnizează felul cum și-a definit expediția drept „un lung șir de excursii la iarbă verde, excelente pentru sănătate și foarte agreabile pentru cei ce nu se sînchisesc prea mult de unele fleacuri”.

Harta este reproducă după volumul Livingstone the Liberator, de I. Macnair. Transcrierea denumirilor geografice diferă uneori de cea folosită în text

Printre „flecăurile” de care nu s-a sinchisit el se numărau — așa cum relevă Janet Graham — mlaștini infestate de crocodili și șerpi veninoși, savane împinse de roiurile insidioaselor muște Te-te, regiuni pustiite de secetă sau devastate de inundații, perioade când hrana lipsea

cu desăvîrșire zile de-a rîndul sau cînd accesele de malarie îi minau ultimele rezerve de energie...

Dar nici greutățile, nici primejdiile, nici suferințele nu i-au putut înăbuși pasiunea pentru explorări, care, după propria sa mărturisire, îi intrase în sînge:

„Sînt gata să pornesc ori încotro, cu condiția să fie înainte!“. Era pasiunea omului de știință, hotărît să smulgă naturii cît mai multe dintre tainele ei. Grație unui ascuțit spirit de observație, veșnic treaz, veșnic la pîndă, Livingstone a făcut muncă de pionierat în domeniile cele mai variate. De exemplu, el a fost printre cei dintîi care au detectat o importantă corelație în materie de paludism, remarcînd că, în zonele mlaștinoase, „miriadele de țînțari arată, ca totdeauna, prezența probabilă a malariei“.

În cei trei ani de călătorie, Livingstone a abordat și alte probleme medicale, studiind cu o deosebită atenție arsenalul terapeutic al vracilor africani și constatănd, cu sinceră admirație, eficiența unora dintre remediile lor într-o serie de afecțiuni, printre care și ulcerul gastric. Dar preocupările sale științifice, depășeau limitele stricte ale vechii sale profesii. Nu trecea o zi, fără ca el să nu determine, cu ajutorul sextantului, poziția în care se afla, înregistrînd-o apoi în jurnal și lăsînd astfel indicații foarte precise asupra itinerarului parcurs. Atît de vast era registrul problemelor care-i stîrneau interesul încît a experimentat, pe el însuși, efectele îmbrăcămînții de culori închise și deschise asupra temperaturii corpului.

Bineînțeles, însă, principalele realizări ale expediției din 1853-1856 aparțin geografiei. În rîndul lor se înscrie descoperirea maiestuoasei cataracte Victoria, unde apa Fluviului Zambezi, avînd în acel loc o lărgime de 1 600 m cade de la altitudinea de 130 m, formînd astfel una dintre giganticele cascade ale lumii, de 2,6 ori mai înaltă și de 1,7 ori mai lată decît Niagara. La vestul ei, Livingstone a urcat pe Podișul Batoka, fragment din marele platou ecuatorial al Africii, ale cărui condiții de climă și sol i s-au părut din primul moment favorabile colonizării: confirmîndu-l peste mai bine de patru decenii, Anglia avea să ocupe o largă zonă din jurul podișului, înființînd acolo bogatele colonii ale celor două Rhodezii — de Nord și de Sud.

Întocmînd un studiu complet al cursurilor de apă întîlnite în cale, Livingstone a adus o contribuție esențială la cunoașterea Africii Centrale. În unanimitatea lor, descoperirile ulterioare nu au făcut altceva decît să coroboreze liniile directe ale sistemului său hidrografic, datorită căruia harta imensei arii dintre Kuruman și Tombuktu, pînă atunci o enigmatică pată albă, s-a îmbogățit brusc, căpătînd nu numai un contur general, ci și numeroase repere, de o incomensurabilă valoare geografică.

Marea expediție transafricană nu s-a soldat însă numai cu strălucitele succese asupra cărora insistă de predilecție apolo-

geții săi, ci și cu unele eșecuri, ale căror repercusiuni aveau să fie dureros resimțite de Livingstone în anii imediat următori. Astfel, coborînd de-a lungul Fluviului Zambezi spre Oceanul Indian, un nefericit concurs de împrejurări, ca și permanenta tortură a acceselor de malarie și a unei dizenterii contractate în Angola, l-au împiedicat să ia cunoștință de pragurile de la Kebrassa (Cabora

Slatueta africană înfățișînd un misionar din Congo

Bassa), dincolo de care nu putea trece nici o ambarcațiune.

Ajuns la Quelimane, punctul terminus al călătoriei, Livingstone era de perfectă bună credință cînd afirma că Zambezi e navigabil, pînă la Cascada Victoria. Peste doi ani, tot el avea să-și rectifice eroarea. Nu însă înainte de a o plăti teribil de scump.

Nectarul gloriei

La 12 decembrie 1856, Livingstone debarca în Anglia, pe care o părăsise în urmă cu 16 ani și 4 zile. Oficialitățile, cercurile științifice și presa i-au făcut o primire triumfală. Proclamat doctor honoris causa al Universității din Oxford și cetățean de onoare al mai tuturor marilor orașe britanice, copleșit de diplomele și medaliile decernate de diverse societăți savante, primit în audiență specială de regina Victoria, exploratorul a atins culmea gloriei odată cu publicarea volumului purtând un titlu sec și neatrăgător: **Călătoriile și cercetări ale unui misionar în Africa de Sud.**

Lipsa din titlu a oricărei mențiuni cu privire la adîncă incursiune realizată în centrul Continentului Negru este caracteristică pentru spiritul de autentică modestie în care a fost concepută cartea. Scrisă simplu, fără emfază, ca și cum ar fi relatat un volaj banal și la îndemîna tuturor, ea s-a bucurat de un imens succes de librărie. Dobîndind o largă popularitate, autorul nu mai putea face nici cîțiva pași pe o stradă din Londra, fără a fi imediat recunoscut și înconjurat de trecători. Într-un rînd, omul pe care nici fiarele junglei, nici războinicele triburi zuluse, nici stihile dezlănțuite ale Africii Ecuatoriale nu izbutiseră să-l intimideze, a căzut pradă panicii în plin centrul capitalei: o mulțime densă de admiratori, care-l pîndeau într-un scuar de lângă British Museum, l-au asaltat cu atîta violență, încît, avînd impresia că va fi literalmente sfîșiat în bucăți, Livingstone s-a aruncat într-o trăsură care trecea tocmai pe acolo, găsindu-și scăparea în fugă.

Cercurile politice nu împărtășeau entuziasmul publicului, dar îl tratau cu multă condescendență, nu pentru meritele sale științifice, ci pentru trandafiriile perspective pe care expediția părea să le deschidă

colonialismului britanic în Africa. Influențat probabil de relațiile recent înnoate cu cîțiva dintre cei mai proeminenți reprezentanți ai „înaltei societăți”, dar mai ales confundînd — ca mulți alți intelectuali de bună credință ai epocii — noțiunea de patriotism cu politica de expansionism promovată de guvernul de la Londra, Livingstone se situa acum, cel puțin aparent, pe poziții diametral opuse celor de la începutul carierii sale. Militînd pentru „sfînta cauză a creștinării Africii”, el preconiza organizarea unui fel de „cruciade”, în cadrul căreia negoțul urma să lupte cot la cot cu **Biblia**.

Caracterul „sacru” al unei astfel de cauze găsea cel mai puternic ecou la marii magnai ai industriei, finanțelor și comerțului, cărora companii similare din trecut le pusese la dispoziție noi surse de materii prime, noi porți pentru exportul de capital, noi rezerve de mină de lucru ieftină, noi piețe de desfacere — într-un cuvînt, toate substanțialele beneficii ale unui imperiu colonial.

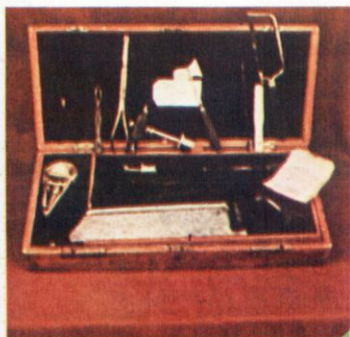
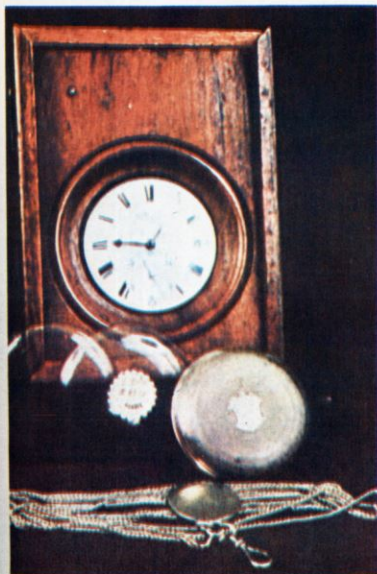
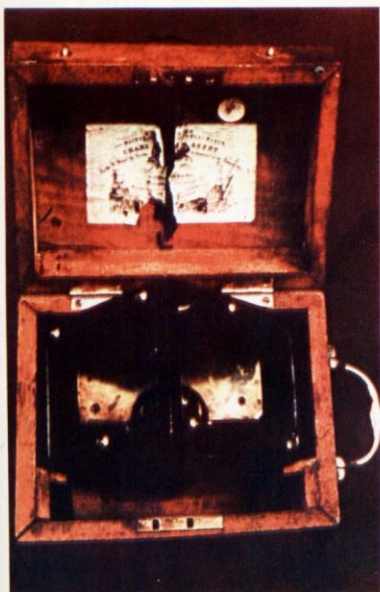
După părerea unor biografi, printre care și Tim Jeal, convingerile lui Livingstone în această privință nu erau însă chiar atît de categorice cum ar reieși din articolele și cuvîntările sale. Se presupune că multe din opiniile exprimate de el în astfel de împrejurări fuseseră împrumutate de la proaspetții și aristocraticii săi prieteni, poate și din naiva ambiție de a fi în ton cu puternicii zilei, în orice caz din dorința, mult mai puțin naivă, de a le cîștiga simpatia și de a obține de la ei subvențiile necesare viitoarelor expediții. Cît de puțin îl preocupă în realitate creștinarea Africii o dovedește faptul că, la un an de la înapoierea în țară, în plină campanie aparentă de pregătire a „cruciadei”, Livingstone a demisionat de la Societatea misionară, fără a-și lua osteneala de a furniza prea multe explicații pentru acest gest.

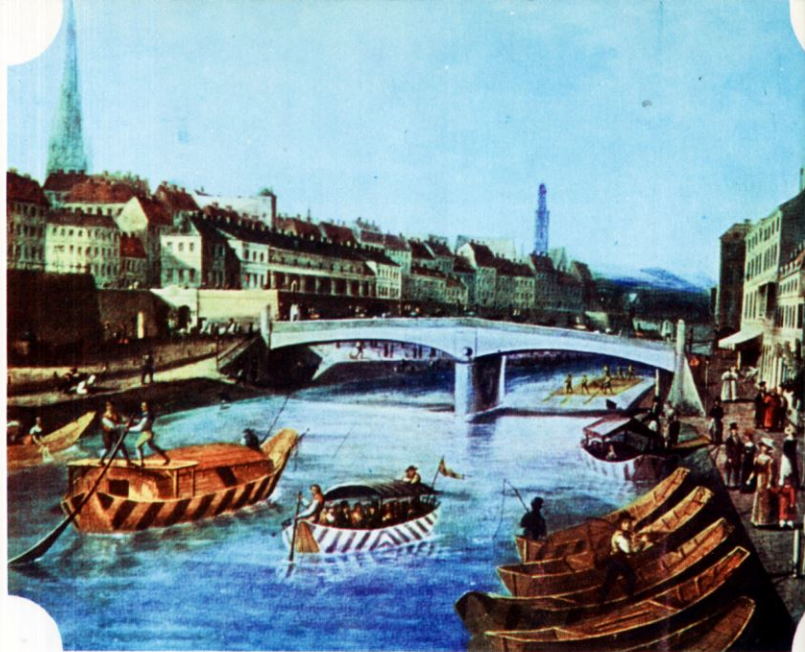
Va urma

PLANȘELE NOASTRE

- ① „Tîrg la Galați” — o lucrare mai puțin cunoscută a lui Carol Popp de Szathmary aflată în colecția Muzeului Storck (*Primul fotoreporter de război?*, p. 60)
- ② Harta unei regiuni din Africa, desenată de Livingstone și cîteva obiecte care au aparținut celebrului explorator (*Asaltul petelor albe de pe continentul negru*, p. 25)
- ④ Viena secolului XIX. Pictură de Carl Leopold Hofmeister (sus) și Rudolf von Alt (*Poporul suveran va domni la Schönbrunn*, p. 54)

(Urmare din p. 13)

Îl trezesc din iluzii, arătându-i că a intrat în capcana unei situații din cele mai primejdioase: aliații lui Decebal au forțat Dunărea și au invadat Moesia Inferioară.

Peisajul de pe Columnă se schimbă brusc. Scena XXXI ne aduce la Dunărea de Jos, unde ni-i arată pe daci și pe sarmați trecînd fluviul, dar nu ca pe pod, ci zbatîndu-se penibil printre valuri. Evident, ghiata, insuficient de groasă, s-a rupt sub greutatea cavaleriei lor și i le-a produs pierderi. Este un prim semn că în acea iarnă, contrariu socotelilor lui Decebal, vremea a fost mai blîndă ca de obicei. În scena următoare, dacii, care cu toate dificultățile au trecut Dunărea, atacă un castru roman, simbol pentru soarta unei întregi serii de garnizoane romane de pe granița Moesiei Inferioare, surprinse cu efectivul redus.

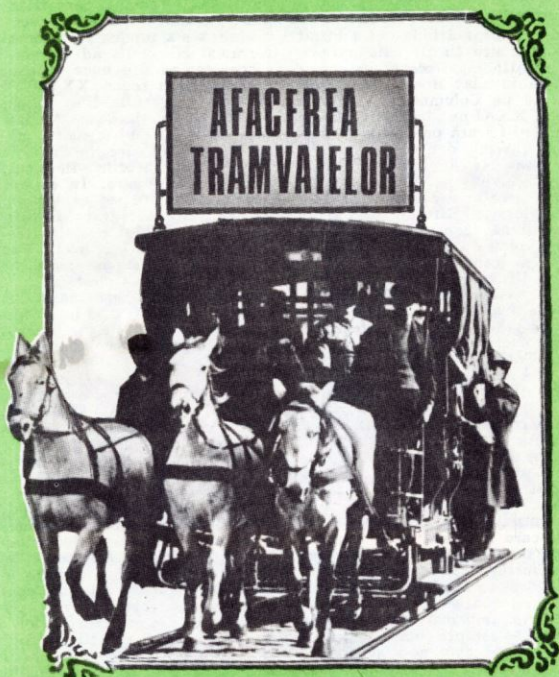
În grabă, Traian și-a luat măsuri pentru a face față neașteptatei loviturii. Lăsînd o parte din trupe în munți în fața lui Decebal, pentru a menține pozițiile cucerite, a pornit cu restul la Drobeta, unde îl aștepta **Classis Flavia Moesica***, Flota Dunării de Jos. În scena XXXIII, îl vedem îmbarcîndu-se. Urmează plutirea flotei în aval, încărcată cu trupe, arme, cai. Traian însuși șade la cîrma unei nave, fapt corespunzător științei din izvoarele scrise, după care îi plăcea să-și conducă el corabia în situații dificile. Dificultatea consta în sloiurile care pluteau pe fluviu și printre care corăbiile trebuiau tot timpul să se strecoare cu atenție pentru a nu fi ciocnite. Îmbarcarea s-a făcut în grabă, fără să se aștepte completa topire a ghețurilor. După cum ne-a sugerat și scena XXXI, cu trecerea dezastruoasă a cavaleriei daco-sarmate, iarna n-a fost destul de aspră, ceea ce a deblocat flota romană și i-a permis lui Traian să intervină în Moesia Inferioară mult mai devreme decît s-ar fi așteptat regele dac. Diversiunea aliaților acestuia întîmpina astfel primul eșec. Scena XXXV îl arată pe Traian debarcînd în portul unui mare castru roman, care trebuie să fi fost, foarte probabil, o garnizoană de legiune ca Novae (pe atunci cea mai răsăriteană de pe Dunăre).

Abia debarcat, Traian își strînge trupele aduse și pornește în întîmpinarea inamicului. Îl vedem, în scena XXXVI, în fruntea cavaleriei și a infanteriei ușoare, el însuși călare (semn de mare grabă în limbajul convențional al Columnei). Cercetașii trimiși înainte se întorc semnăindu-i prezența cavaleriei de sarmați. Pe această, scena următoare îi arată atacați vijelios

de călăreții romani, care îi înving și îi pun pe goană. După sensul evenimentelor, ciocnirea s-a produs în intervalul dintre Novae și Nicopolis ad Istrum. E primul succes roman din noua campanie. Imediat apoi, în scena XXXVIII, asistăm la o cruntă bătălie din preajma unei tabere de căruțe, desfășurată noaptea, după cum arată chipul alegoric al Lunii și cei cîțiva daci care încă mai dorm lîngă căruțe. Deși surprinși în somn, dacii se bat cu înverșunare. În cele din urmă, sînt învinși. Un șef al lor se sinucide. Aceasta este adevărata victorie romană care a dat locului numele grec de **Nicopolis** („Cetatea Victoriei”). În adevăr, principală preocupare care determinase graba lui Traian trebuie să fi fost de a-i ataca pe invadatori înainte ca aceștia să treacă Balcanii și să intercepteze comunicațiile cu bogatele provincii ale Orientului. Împăratul a izbutit să-i ajungă tocmai în fața Pasului Șipka, în ultimul moment înainte de a fi prea tîrziu. Pentru a apăra pe viitor o poziție strategică atît de importantă, el a luat imediat măsuri să se clădească în acel loc un oraș întărit, a cărui construire de către soldații legionari ne-o arată scena imediat următoare, XXXIX. În aceeași scenă, Traian primește în cetate mai multe familii de daci, destinați să populeze noua așezare. Sînt chiar cei învinși, care au făcut act de supunere, declarîndu-se mulțumiți să devină locuitorii devotați ai Imperiului. Imperiul obișnuia să primească asemenea dediticii, care sporeau brațele de muncă și rezervele de recrutare. Ei trebuie să fie la originea acelor **vernaculi** de pe teritoriul cetății Nicopolis ad Istrum, pe care, cîteva generații mai tîrziu, inscripțiile îi vor înregistra romanizați, dar cu nume încă perfect geto-dace, ca **Decebalus și (Buro)busta**.

Prin victoria romană de la cel mai umblat pas al Balcanilor, planul lui Decebal primea o gravă lovitură. Totuși, pentru el situația nu era deloc fără speranțe. Dimpotrivă, un nou eșalon al aliaților săi, cel mai masiv și mai puternic, venea din nordul Dobrogei, unde se concentraseră după trecerea Dunării, și acum, în primăvara lui 102, se îndrepta spre Balcani. De la Nicopolis ad Istrum, Traian a pornit să-i întîmpine, avînd în mînă toate trupele, sporite cu unitățile sosite între timp. Ciocnirea a avut loc la o articulație importantă a drumului longitudinal al Dobrogei, acolo unde, venind dinspre nord, cotește spre Durostorum și spre Pasul Șipka. Aceasta a fost **bătălia de la Adamclisi**, ale cărei imagini de pe Columnă, începînd cu scena XL, urmează a fi comentate mai pe larg într-unul din numerele viitoare.

* Vezi Magazin istoric, nr. 10/1973.

I. CONSTANTINESCU, I. DRAGOMIRESCU

...Aprilie 1909. De câteva luni, la guvern se aflau liberalii. Președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu, instalase ca primar general al Capitalei pe fratele său Vintilă. Întreprinzător, noul părinte al urbei decisese reorganizarea transportului în comun. Rețeaua de tramvaie — exploatată de doi concesionari străini — era insuficientă și extinderea, dar mai ales modernizarea liniilor, avansau extrem de anevoie. Deoarece contractul cu Primăria expira peste câțiva ani, concesionarii nu erau interesați să investească sume mari de bani necesare dezvoltării transportului public.

Evident, lărgirea și modernizarea liniilor de tramvai constituiau, în sine, un factor de progres. Dar aflându-se la putere, liberalii s-au folosit de acest

element pentru a-și întări pozițiile politice, și mai ales economice, în disputa cu conservatorii, facilitând obținerea de cîștiguri importante de către acționari, în dauna Primăriei. Așa a apărut acea răsunătoare panama, cunoscută în istoria politică a anilor premergători primului război mondial drept „afacerea tramvaelor“.

O lege plină de ciudătenii

Cumulînd, pe lângă funcția de primar al Bucureștilor și pe aceea de deputat, Vintilă Brătianu a prezentat un proiect de lege, ca din inițiativă parlamentară, pentru înființarea unei Societăți de exploatare a tramvaelor în București. Lucrurile au decurs foarte simplu: primarul a propus, iar Parlamentul (alcătuit în mare majoritate din liberali) a aprobat la 14 aprilie 1909 noua lege care fixa atribuțiile Societății de Tramvaie București (S.T.B.). În linii mari, se prevedea ca întreprinderea să construiască noi linii electrice și să modernizeze pe cele vechi; după expirarea contractului cu vechii concesionari, în 1916, vechile linii urmau să intre în proprietatea S.T.B. Capitalul societății fusese fixat la 12 milioane lei, din care Primăria putea să subscrie pînă la jumătate, restul fiind atribuit acționarilor particulari. În privința profiturilor, legea părea să avantajeze Primăria. Iată care erau modalitățile de distribuire a beneficiilor: dacă soldul rezultat după acoperirea cheltuielilor reprezenta 5% din capital, Primăria primea 1/4, restul revenind acționarilor particulari; în cazul în care procentul reprezenta 8%, profiturile se împărțeau pe jumătate între cele două părți; în sfîrșit, dacă se ajungea la 12%, Primăria încasa 3/4 din suma respectivă. Prevederile erau însă favorabile Primăriei doar la prima vedere. Într-adevăr, cu greu s-ar fi putut obține profituri de peste 5%. De altfel, experiența anilor care au urmat a dovedit-o.

Legea prezenta însă unele „ciudătenii“. Printr-un articol se prevedea — nici mai mult nici mai puțin — că atît ea cît și statutele societății, nu puteau fi modificate de nimeni (!), fără o prealabilă înțelegere între Primărie și restul acționarilor și fără aprobarea adunării generale a acționarilor. Viciul era fundamental, punînd în discuție prerogativa constituțională a Parlamentului de a modifica sau abroga legile. Și încă o altă „ciudătenie“: în loc să fie prezentată odată cu votarea legii, statutele noii societăți au fost elaborate de Consiliul comunal mai tîrziu, la 24 mai 1909, și supuse direct spre aprobare Consiliului de Miniștri.

Așa s-a făcut că noua Societate a tramvaelor a pornit liniștită la treabă, pros-

perînd spre mulțumirea primarului liberal, ca și a acționarilor particulari; cursul acțiunilor a urcat simțitor ajungînd să coteze, un an mai tîrziu, 860 lei față de 500 lei, la data cînd fuseseră emise.

Bătăiosul ministru de Interne

În decembrie 1910, guvernul liberal a cedat puterea conservatorilor junimiști. Noul cabinet avea ca președinte pe P.P. Carp, iar ca ministru de Interne pe Al. Marghiloman. Primar general al Capitalei a fost numit Dimitrie (Mitrache) Dobrescu. Între timp, Societatea tramvaelor desfășura nestingherită o activitate febrilă. Iată însă că, în februarie 1911, au izbucnit primele nemulțumiri. Negustorii de pe străzile Lipsani, Gabroveni și Lucaci au trimis cîte o suplică primarului și ministrului de Interne, plîngîndu-se că amplasarea liniilor de tramvai în această zonă stînjenea descărcarea mărfurilor și periclita circulația pietonilor.

Cercetînd cum stau lucrurile, primarul a constatat că Societatea tramvaelor încălcase proiectul noilor trasee convenit cu autoritățile comunale; în consecință, a cerut S.T.B.-ului să le modifice. Acceptarea propunerii părea că a stins conflictul. În fapt, însă, lucrările au continuat, ceea ce a dus la o nouă intervenție a primarului, la care, S.T.B. a răspuns rîspicac că „nu va schimba traseele liniilor decît dacă va crede necesar“.

Indignat de îndrăzneala Societății de tramvaie, Marghiloman se întreba: „Bucureștiul este o cetate cucerită? În afară de autoritatea polițienească și în afară de cea municipală, mai este o autoritate mai înaltă în ceea ce privește dispozițiunea stradelor?“. În concluzie, ministrul de Interne declara: „Am oprit lucrarea!“. În același timp, Marghiloman însărcina pe primar să investigheze mai amănunțit cauzele conflictului și să informeze Ministerul de Interne.

Cu aceasta se declanșa o dispută înverșunată ce avea să degenereze într-o nouă înfruntare politică avînd ca protagoniști cele două mari partide: conservator și liberal*.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 1, 2 și 3/1973.

Cercetările întreprinse de primarul conservator D. Dobrescu au relevat dedesubturile „afacerii tramvaielor” pusă la cale de predecesorul său, Vintilă Brătianu, o afacere tipic capitalistă, caracteristică pentru Partidul Liberal.

Mai întâi, s-a constatat că acel articol din legea tramvaielor, care stipula interzicerea oricărei modificări fără avizul S.T.B., nu fusese inclus, așa, „de florile mărlui...”. În Consiliul de administrație al societății, reprezentanții Primăriei nu numărau decât... un sfert din totalul membrilor; cei care dictau erau reprezentanții acționarilor particulari. Așadar, chiar în cazul în care Societatea tramvaielor ar fi spoliat municipiul, nimeni n-ar fi putut schimba nici legea, nici statutele societății. Și, investigațiile întreprinse au relevat că atât statutele cât și caietul de sarcini conțineau prevederi care prejudiciu în mod flagrant Primăria. Contribuția municipiului era deosebit de importantă: jumătate din capitalul social, dreptul de folosire a străzilor (ceea ce institua de fapt monopolul asupra transportului cu tramvaiele), iar după 1916 și liniile deținute de foștii concesionari străini. Deși acționarii particulari (în cea mai mare parte liberali) nu aduceau decât jumătate din capital, ei erau aceia care decideau asupra intereselor societății, constituind majoritatea atât în adunarea generală cât și în Consiliul de administrație. În fapt, Primăria nu putea exercita nici un fel de control... Cât privește beneficiile, numai la prima vedere erau avantajoase pentru municipiu. „Căci în adevăr — spunea Marghiloman — Primăria [...] are dreptul la 5% din benefi-

cii*. Aceasta este aproape nimic, căci banii aceștia au fost luați cu împrumut — aceeași lege care constituia Societatea comunală autoriza și Primăria să facă împrumutul necesar pentru a intra în tovărășie — așadar ce încasează pe de o parte ca dividende, plătește pe de alta ca procent, beneficiile ei fiind, în principiu, egale cu zero”.

Se caută un dosar...

Evoluția evenimentelor a înăsprit și mai mult raporturile dintre S.T.B. și Primărie. Întocmind un prospect pentru o a doua emisiune de capital (prima fusese la înființare) Societatea tramvaielor n-a îngăduit municipiului să subscrie decât un sfert, iar vechilor acționari restul; altor acționari particulari nu li se acorda acest drept. Consiliul municipal a protestat, dar în zadar. Abia după intervenția Ministerului de Interne, calificată de societate drept „samavolnică”, Primăriei i s-a făcut favoarea să subscrie jumătate din capital (deși statutele specificau acest drept), dar cu precizarea: „numai de această dată”. Cu alte cuvinte, la viitoarele emisiuni de capital, municipiul nu mai beneficia de o atare bunăvoință... Intențiile S.T.B. erau clare. Îngrădind participarea municipiului și interzicând altor acționari subscrierea de capital, Consiliul de administrație — încălcând propriile statute — încerca să mențină preponderența capitalului liberal.

* Marghiloman se referă, de fapt, la 1/4 din cele 5% beneficii, care s-ar fi cuvenit Primăriei — n.a.

Calea Moșilor la sfârșitul secolului trecut. În prim-plan: un vagon de tramvai în așteptarea cailor de schimb, care se văd în planul doi, apropiindu-se. Tot în planul doi, un vagon de tramvai în curs

Abuzul l-a determinat pe Marghiloman să scrie primarului: „Sînteți prinși într-o societate în care nu aveți nici direcție, nici control. Relele acestei alcătuiți pot dispărea dacă este o mare difuziune a capitalului în public, dar concentrarea acțiunilor în mâinile unui singur grup de acționari pune comuna la discreția absolută a acestui grup”.

Întrebarea era: cine alcătuia acest grup?

În calitate pe care o aveau, D. Dobrescu la 4 iunie și Al. Marghiloman la 13 iunie 1911, au cerut societății tabelul acționarilor. Au fost refuzați, pe motiv că Primăria putea cunoaște acest lucru de la reprezentanții săi în Consiliul de administrație. Dar nici aceștia n-au putut să satisfacă cererea ministrului. Marghiloman s-a înversunat și a dispus continuarea anchetei pînă la aflarea adevărului. Căutîndu-se la Primărie dosarul de constituire a societății, s-a constatat că acesta nu se afla acolo, deși statutele precizau că „toate actele relative la constituirea societății se vor îndeplini de primarul Capitalei”. S-au aflat însă o serie de amănunte revelatoare. Prima subscripție de capital fusese făcută la 10 iunie 1909. Cu acea ocazie, doar 382 acționari făcuseră subscripția la Primărie; marea majoritate — 1 259 — încheiaseră această operațiune la... Banca Națională, aflată sub controlul liberalilor. „Astfel că — zicea Marghiloman — actul esențial de constituire, care trebuia să fie opera primarului, era opera Băncii Naționale...”. Mai mult decît atît, prima adunare generală a societății, care a constituit Consiliul de administrație,

n-a avut loc la Primărie, ci tot la... Banca Națională!

Lucrurile erau clare ca lumina zilei: „afacerea tramvaielor” era opera liberalilor aflați la putere în 1909; S.T.B.-ul fusese înființat de aceștia în interesul finanței liberale și în detrimentul municipiului.

Disputa la proporții

Confruntarea a început să capete un caracter din ce în ce mai ascutit. Autoritățile conservatoare au încercat să împiedice continuarea lucrărilor de extindere a liniilor de tramvai; simultan, au acționat societatea în fața Tribunalului comercial și a celui civil. S.T.B.-ul a contraatacat energic răspunzînd cu intentarea unor procese similare; paralel, continua să exploateze rețeaua de transport în comun și s-o extindă. „Afacerea tramvaielor” a început să capete un tot mai pronunțat caracter politic. Ziarele celor două partide au declanșat o violentă campanie de denigrare reciprocă. Într-o scrisoare adresată primarului, și publicată de presa conservatoare, precum și de zările democratice **Dimineața** și **Adevărul** Marghiloman cerea municipiului să-și retragă acordul pentru subscrierea celei de-a doua rate a capitalului și să studieze posibilitatea desființării societății. Scrisoarea era însoțită de aprecieri asupra imoralității financiare a liberalilor. Presa acestora a răspuns prompt dezvăluind unele combinații dubioase ale Băncii Agricole, prezidată de Marghiloman. La afirmația că Societatea tramvaielor era o afacere pur liberală, s-a ripostat că cel mai mare acționar al

Calea Victoriei, porțiunea dintre strada Săririndar la începutul secolului XX. Trăsurile își păstrau sursi, deosebite prin culoarea felinarelor: roșii

(azi Constantin Mille) și fostul Teatrul Național, încă prestigiu. Existau mai multe feluri de trăsură (clasa I), albe (clasa II) și negre (clasa III)

S.T.B. era... bogătaşul conservator Ghica-Comănești, care deținea 500 acțiuni!

Terminând studiarea afacerii, D. Dobrescu a înaintat un raport către Consiliul municipal, pe care, la 11 iulie 1911, l-a depus și la Ministerul de Interne. În esență, referatul constata că, față de contribuția adusă, Primăria nu primea aproape nici un beneficiu, iar posibilitățile sale de control asupra Societății tramvaielor erau nule. În aceste condiții, sublinia primarul, municipalitatea nu putea apăra interesele cetățenilor în fața tendințelor de monopol asupra transportului în comun ale S.T.B., care putea să mărească prețul билетelor de tramvai după bunul său plac. După ascultarea raportului, Consiliului municipal conservator i-a

în care se arăta că „Consiliul de Miniștri, prin jurnalul 905 din 11 iulie [cabinetul se întrunise în aceeași zi în care primise raportul] a anulat autorizația ce Consiliul de Miniștri [liberal] dăduse la 23 mai 1909 statutelor Societății comunale de tramvaie. Societatea nemaiputând funcționa, Primăria va lua toate măsurile pentru ca să nu se pericliteze capitalul acționarilor [...] și va elabora noi statute conform cu legile, care vor determina valoarea aportului actual și viitor al comunei”. Semna: Al. Marghiloman.

Primăria s-a conformat și a luat primele măsuri: oprirea lucrărilor de instalare a noilor linii și ridicarea șinelor de pe străzi. Dar S.T.B. nu s-a intimidat: acolo unde

Misiunea guvernului Mălorescu:

— Dumneavoastră mai stați... Așa cu tramvaiul... poți să circuli! (Furnica, din 23 August 1912)

dat primarului puteri depline pentru a readuce în patrimoniul comunei liniile de tramvai existente; de asemenea pentru impunerea anulării statutelor societății și înființarea altora în conformitate cu interesele municipiului. În cazul în care Consiliul de administrație ar refuza aceste condiții, primarul urma să ceară guvernului abrogarea legii din 1909 și înființarea unei regii a transportului cu tramvaiele.

Ca răspuns la raportul înaintat, Primăria a primit, la 15 iulie 1911, o adresă din partea Ministerului de Interne,

lucrătorii Primăriei ridicau șinele, a doua zi, muncitorii societății aduceau altele noi. Presa liberală continua să răspundă atacurilor ziarelor conservatoare arătând că Societatea tramvaielor nu era o afacere pur liberală: chiar Banca Agricolă, dirijată de Marghiloman, deținea 200 acțiuni. Concomitent, Consiliul de administrație al S.T.B. a acționat Primăria în judecată în fața Tribunalului comercial, pe motiv că nu achitase cota de capital la care se obligase. De asemenea, a cerut Tribunalului Ilfov să ordone

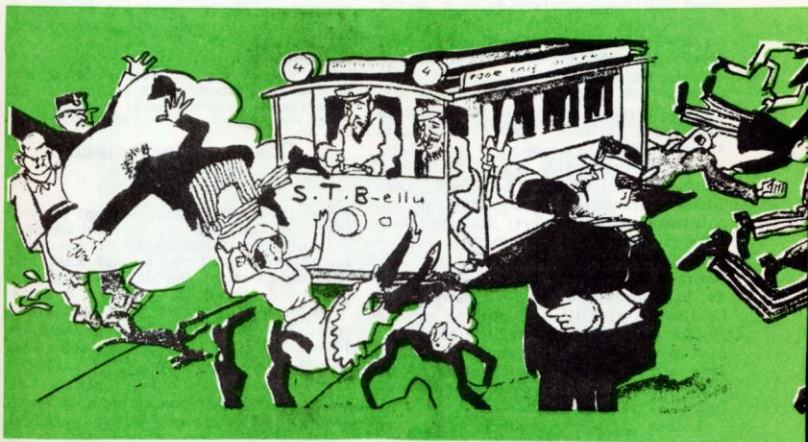
Ministerului de Interne și Primăriei în cetarea amestecului în treburile unei societăți particulare și să condamne ministerul la 50 mii lei pe zi daune pentru împiedicarea lucrărilor S.T.B.

O nouă și zadarnică ofensivă conservatoare

În vara anului 1911, S.T.B.-ul și-a continuat activitatea în ciuda șicanelor Primăriei și Ministerului de Interne. La venirea toamnei, conservatorii s-au decis să rezolve definitiv „afacerea tramvaielelor”. Consiliul de Miniștri a aprobat noile statute ale societății prin care Primăria căpăta un rol de prim ordin. În declarațiile

intereselor municipiului, schimbarea raportului de forțe în favoarea lor. În cazul în care Consiliul de administrație n-ar fi acceptat noile statute, conservatorii erau decizi să-și atingă scopul cu ajutorul Parlamentului (în majoritate conservator) printr-o nouă lege privind transporturile cu tramvaiele.

Între timp, disputa dintre cele două partide s-a mutat pe tărâm juridic. Juriști de faimă, conservatori și liberali, au participat la dezbaterile din procesele intentate de S.T.B. municipiului și Ministerului de Interne. De data aceasta, avocații nu încercau să sprijine justiția în a acorda dreptate clientului apărât. Era vorba de ceva mult mai important. Trebuia demonstrat dacă puterea judecătorească avea dreptul să se pronunțe asupra unui act

Politica de stradă:

— Ce ai înnebunit, mă conductor? Oprește!

— Imposibil, domnule gardist! Dumneata n-ai citit că noi, liberalii, am început campania de răsturnare?

(Furnica, din 9 mai 1913)

făcute presei, Marghiloman rezuma astfel noua fizionomie a S.T.B.: municipiul să aibă jumătate din acțiuni; subscripțiile de capital să fie publice, la îndemina oricărui întreprinzător capitalist; Primăria să aibă, atât în Consiliul de administrație cât și în adunarea generală a societății, un număr de reprezentanți corespunzător acțiunilor deținute.

Așadar, lucrurile erau clare pentru oricine; prin noile măsuri, conservatorii urmăreau desființarea monopolului liberal în S.T.B. și, sub pretextul apărării

de guvernământ, dacă ministrul de Interne avusese dreptul să încalce interesele unei societăți particulare atita timp cât Constituția ocrotea dreptul de proprietate, socotindu-l sacru și inviolabil.

Dezbaterile au trenat luni de-a rândul, aducindu-se argumente pro și contra. Dar Tribunalul ezita să ia o hotărâre...

„O amplă mașină politică“

Odată cu venirea toamnei, cele două tabere au deschis un „nou front” — cel parlamentar. Marghiloman, principalul

combatant conservator, îl câştigase de partea sa şi pe P.P. Carp, şeful partidului şi guvernului*. Deşi în vîrstă de 74 ani, bătrînul om politic era ferm hotărît să lupte pentru slăbirea Partidului Liberal. El a încercat să şi-l ralieze în această dispută şi pe rege. Carol I, însă, bătrîn şi bolnav, dorea o rezolvare amiabilă a „afacerii tramvaielor”. La 20 octombrie, după o audienţă la Palat, Marghiloman nota: „Regele părea zdruncinat şi nu se îngrijea decît de partea politică a chestiunii: o înţelege [cu liberalii] ar fi de dorit”. Mai tîrziu, la 5 noiembrie, acelaşi ministru scria: „Regele neliniştit [...] în chestiunea tramvaielor, evident nu refuză legea [noul proiect propus de conservatori], dar îi este foarte dezagreabil; ar trebui ca chestiunea să se tranşeze prin justiţie...” Împotriva conservatorilor nu erau numai liberalii, ci şi conservator-democraţii, conduşi de Take Ionescu.

În această atmosferă s-au deschis lucrările Parlamentului. La discuţia mesei, referindu-se la afacerea tramvaielor, Carp declara: „Vom arăta că în această ţară se face încercarea de a subordona întreaga ei activitate economică unui singur partid...”. În dezbaterile care au urmat, disputa a crescut în intensitate, atacurile alternînd de o parte şi de cealaltă. Luînd cuvîntul în Cameră, Take Ionescu caracteriza cît se poate de plastic substratul acestei afaceri: „Eu ştiu foarte bine că tramvaiele comunale din Bucureşti sînt o amplă maşină politică...”. În Senat, conservatorii au fost interpelaţi de profesorul de drept constituţional C. Disescu (takist): „Guvernul nu vrea să se supună judecării Tribunalului [...] şi a ales legea. Dar să veniţi cu o altă lege este inadmisibil din punct de vedere constituţional. Ce aţi vrea să faceţi cu legea? Să vă acoperiţi abuzul?”.

A doua zi, la 28 noiembrie 1911, Carp însuşi răspundea cu ironie frunţuşului takist: „Ce este afacerea tramvaielor? Afacerea tramvaielor este o afacere patriotică. Care sînt semnele unei afaceri patriotice? Să vii cu un capital mic într-o afacere în care nu există nici un risc şi să ai câştiguri cît mai mari”. Intuind că liberalii din Consiliul de administraţie al S.T.B. nu vor aproba noile statute întocmite de Primărie, Carp ameninţa Partidul Liberal cu „fierul roşu” al demascării politice.

Contraatacînd imediat, I.I.C. Brătianu a spus: „Sîntem acuzaţi că am introdus politica în chestiuni economice, că persoane cu însemnătate politică au intervenit în afaceri [...]; pot să declar că toţi

colegii d-lui prim-ministru au participat în multe şi diferite consilii de administraţie[...] Dacă noi ne numim spoliatori, cum se numesc aceia care în viaţa lor politică au fost întreţinuţi de noi?”.

Banală, la început, „afacerea tramvaielor”, care trecuse neobservată doi ani de zile (1909-1911), devenise doar în cîteva luni obiectul unei ascuţite polemici politice între cele două partide. Înfiinţată pe baza unei legi care eluda **Constituţia**, Societatea tramvaielor devenise calul de bătaie al conservatorilor. Aceştia îşi închipuiseră că, dînd pe faţă dedesubturile „afacerii” îşi vor cîştiga un preţios capital electoral; în subsidiar, conservatorii —încercînd să spulbere monopolul liberalilor în S.T.B. — considerau că vor da o lovitură puternică finanţei brătieniste. Ambele partide dădeau disputei o tentă „democratică”: liberalii susţineau dreptul sacru al proprietăţii private; conservatorii se erijau în campioni ai apărării cetăţenilor spoliaţi de S.T.B.

Noua Lege a tramvaielor — care interpreta vechea lege în sensul desfiinţării monopolului liberal — a fost votată de majoritatea conservatoare.

Conservatorii riscă şi... pierd

Mai era însă de trecut un hop: punerea în practică a noii legi. Cu alte cuvinte, desfiinţarea vechii Societăţii tramvaielor. Lucru pe care însă nu-l putea hotărî decît justiţia. La sfatul lui Marghiloman, conservatorii au mizat totul pe o carte: Ministerul de Interne şi Primăria au cerut Tribunalului să respingă acţiunea intentată de S.T.B. împotriva celor două instituţii pe considerentul că, conform noii legi, societatea a fost desfiinţată şi, ca atare, nu mai poate figura ca reclamantă. Încercarea era, pe cît de îndrăzneată, pe atît de periculoasă; dacă Tribunalul refuza, pe considerentul că noua lege era neconstituţională, izvorînd din uzurparea prerogativelor justiţiei, guvernul se vedea obligat să demisioneze.

Liberalii au răspuns prin organizarea unei adunări fulminante în sala „Ovidiu” care s-a terminat cu o manifestaţie de stradă împotriva „samavolniciei” guvernăntilor. Regele s-a arătat tot mai nemulţumit de mersul „afacerii”, reproşîndu-i lui Marghiloman: „O întrunire va urma altele; nu se va putea face nimic fără opoziţie”. Carol I era tot mai neîncrezător în guvern. „Cum să am [încredere] — ti spunea el lui Carp — cînd ministrul de Interne se amestecă în afacerea tramvaielor?”.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 10 şi 11/1973.

La 2 februarie 1912 Tribunalul de Ilfov a dat sentința: „Considerînd că legiuitorul [Parlamentul] s-a substituit misiunii Tribunalului, rezolvînd el însuși propunerile făcute de minister în favoarea sa [...] rezultă că dispozițiunile legii din 1911 [conservatoare] sînt contrare principiilor și textelor formale ale Constituției și că, prin urmare, Tribunalul trebuie să înlăture aplicarea acestei legi...”.

Ceea ce a urmat n-a fost decît „cîntecul lebedei”, agonia guvernului conservator. După ce Curtea de Apel a dat o sentință identică, la 12 februarie s-a făcut recurs la Înalta Curte de Casație. Era o ultimă speranță. În culise, manevrele au devenit tot mai febrile. Presiunea exercitată de liberali și taksîști prin întruniri și manifestații de stradă împotriva guvernului, au creat o stare de incertitudine politică. Vechile și constatele legături dintre monarh și Partidul Liberal înclinau și ele în defavoarea guvernului Carp. Instabilitatea politică i-a dat lui Carol un bun prilej de a poza în arbitru imparțial între

cele două tabere, hotărînd schimbarea guvernului. Sentința Înaltei Curți de Casație din 16 martie a fost lovitura de grație. Hotărînd că Tribunalul „poate judeca neconstituționalitatea legilor”, instanța judecătorească supremă a dat cîștig de cauză S.T.B.-ului și, implicit liberalilor.

În ziua de 17 martie Carp a prezentat demisia guvernului. La 28 martie 1912 a venit la putere noul cabinet conservator condus de Titu Maiorescu, care, printre alte obligații, o mai avea și pe aceea de a rezolva „afacerea tramvaielor” printr-un compromis cu liberalii.

În lunile care au urmat, importante evenimente interne — mișcările muncitorești care au culminat în iunie 1912 cu greva generală din București — ca și izbucnirea primului război balcanic, au împins „afacerea tramvaielor” la periferia preocupărilor politice. În același timp, S.T.B. a făcut unele concesi Primăriei, ajungîndu-se la aplanarea conflictului. Cu aceasta, litigiul s-a tranșat în favoarea finanței liberale care a rămas majoritară în S.T.B.

Despărțirea:

— Fă-i cu batista, Alecule, că ne pîrdește Puterea și cine știe dacă vom mai vedea-o vreodată! (Furnica, din 12 aprilie 1912)

UN PROCES CARE A DURAT UN SECOL ȘI JUMĂTATE

GH. ZĂHĂRĂCHESCU

...Ianuarie 1948.
O delegație a moșnenilor
din Starchiojd,
județul Prahova,
este primită
de ministrul Justiției,
Lucrețiu Pătrășcanu.
Oamenii au pășuri grele,
necazuri vechi
peste care au trecut zeci
și zeci de ani.
Ministrul
ii ascultă cu atenție,
le cercetează
hrisoavele îngălbenite de vreme.
Cîteva luni
după aceea,
moșnenilor
li s-a făcut dreptate.
O dreptate
pentru care
luptaseră vreme de 150 ani.

„Dreptatea“ bolerilor

15 decenii trecuseră de
cînd un strămoș al acestor
oameni, Stan Gîrbea, bă-
tuse același drum minat de
aceleași necazuri. Venise cu
„jalba“ la domnitorul Ale-
xandru Moruzi să-și caute
dreptatea. Arătase lui Vodă
și Divanului domnesc ac-
tele vechi din moși-stră-
moși care dovedeau că pă-
mîntul uzurpat de pitarul
Ștefan Macovei era al său.

În fața acestor dovezi in-
contestabile Vodă și Diva-
nul său i-au dat dreptate.
Se părea, deci, că, după
ani de procese pe la isprăv-
nicia județului, țăranul îl
rămăsese pe boier. Promise
chiar un înscris la mînă
prin care se cerea autorită-
ților locale să i se cerceteze
jalba și să i se înapoieze
pămîntul. „Dreptatea“ n-a
ținut însă decît pînă a
ajuns acasă. Aici, pitarul,
mare moșier în acele părți,
era judecătorul suprem.
Stan Gîrbea nu numai că
nu și-a recăpătat sfoara de

pămînt ci, după cum se
plîngea moșneanul într-o
altă jalbă întocmită mai
tîrziu, i s-au scornit „alte
pricini de dajdii și datorii“
pentru care „îl asupra
pîrînt pitar“.

Conflictul s-a prelungit
și după moartea bătrînului
Gîrbea. Fiii acestuia, Ba-
dea și Gheorghe Gîrbea,
după ce au luat procesul de
la început trecînd prin
toate instanțele judiciare
ale vremii, au venit cu
jalba la domnitorul Ioan
Gheorghe Caragea. Poves-
tea s-a repetat: domnitorul

▲ Cartea domnească prin care Matei Basarab întărește dreptul de proprietate al moșnenilor asupra ocinei lor din Starchiojd (documentul se află în colecția Muzeului de Istorie al județului Prahova)

Grup de moșneni aflați în proces (originalul se găsește în colecția Muzeului Transporturilor din Vălenii de Munte)

le-a dat „dreptate” și i-a trimis la ispravnicul județului să cerceteze jalba. Boierii Macovei nu le-au înăpoiă pământul. Cei doi moșneni, după cum rezultă din jalba întocmită către domnitor, s-au dus a doua oară la Caragea „ca să ne aflăm dreptatea”. De data aceasta, „luind porunci către boierii ispravnici, am mers la pîrîți (boierii Macovei) ca să vie să stea în judecată”. Și de astă dată rezultatul a fost nul, pentru că puternicii moșieri „n-au dat nici o supunere,

prelungindu-ne cu feluri de pîcîni și amăgitoare cuvînte”.

Episoadele acestea, petrecute la cumpăna veacurilor XVIII-XIX, marchează începutul unui lung șir de procese pentru pământ dintre moșnenii din Starchiojd (județul Prahova) și Chiojd (județul Buzău) și o serie de mari moșieri, conflict care a durat aproximativ 150 ani. Vechi vetre moșnenești, cele două comune au o istorie de peste cinci secole. Primul document scris care le ates-

tă existența a fost emis în cancelaria domnitorului Mihail I, la 1418. În hrisov se stipula dreptul „moșnenilor de Starchiojd ca să le hie lor moșia Chiojdul”. De-a lungul secolelor numeroase acte domnești au întărit locuitorilor stăpînirea pământului aparținînd celor două sate. În 1548 și apoi în 1558, domnitorul Mircea Ciobanul a certificat dreptul de proprietate al localnicilor, subliniind că Chiojdul „iaste a lor bătrînă și dreaptă moșie de bastină”. Un alt act, semnat de Petru cel Tânăr și datat 1562, poruncește moșnenilor „să le hie ocină la Chiojd, partea lor toată, cît se va alege, și din sat și din cîmp, și din uscat și din pădure, pentru că le sînt vechi și drepte ocine și dedine”. Hrisoavele de întărire a dreptului de proprietate au continuat să apară, în continuare, de-a lungul întregului secol XVI și pînă la jumătatea sec. XVII, în timpul domniei lui Matei Basarab.

Localitatea Starchiojd fiind sat de graniță cu Transilvania, moșnenii își păstrau proprietatea asupra pământului și în baza statutului lor de grăniceri. Proprietatea s-a exercitat totdeauna în devălmășie de către celele de locuitori care se trăgeau din „moși” comuni. Moșnenii s-au ramificat în diferite neamuri: Bătrîneni, Rîmbei, Cociști, Vlădulești, Tănăsești etc., care stăpîneau anumite loturi de pământ măsurate în stînjeni sau bănișori.

De multă vreme și prin felurite mijloace boierii au început să acapareze pământul moșnenilor din aceste locuri. Fenomenul era prezent în întreaga țară și a generat o îndelungată luptă pentru pământ soldată — printre altele — cu numeroase procese între moșieri și țărani. Am ales dintre ele procesul pentru pământ al moșnenilor din Starchiojd și Chiojd. Mij-

locul cel mai frecvent folosit de depozitarea țăranilor liberi era vânzarea silită. În acest scop, boierii uzau de acte și mărturii false, de autoritatea pe care o aveau ca slujitori domnești, se prevalau de neachitarea la timp a unor datorii etc. O asemenea „cumpărare” — printre multe altele — este menționată de actul încheiat în 1723 între boierul buzoian Calotă și moșneanul Dumitru, fiul lui Bălea din Starchiojd. Mai târziu, pe lângă feudații localnici, printre deținătorii de moșii din această zonă, se afla și banul Dimitrie Ghica, din familia domnitorului cu același nume. Mare crescător de vite, în special de oi, banul lua în arendă de la moșneni, pe preț de nimic, suprafețe întinse de pășune din perimetrul Munților Penteleu și Siriu. Dar cei mai vicleni și mai neașteptosi dintre moșierii care au acaparat pământurile moșnenilor au fost boierii localnici din familia Macovei.

După legea haiduceasca

Cine erau aceștia și cum ajunseseră în conflict cu moșnenii din cele două comune menționate mai înainte? Primul Macovei cunoscut în această zonă a fost la începutul sec. XVIII, vătaf de plai (dregător însărcinat cu conducerea plaiului). Profitând de slujba pe care o deținea el a început să-i spolieze pe țărani, determinându-i, prin mijloace ilicite, să renunțe la drepturile de moștenire asupra pământurilor.

De-a lungul deceniilor, cei din familia Macovei au avansat în ierarhia slujbelor și s-au îmbogățit tot mai mult pe seama țăranilor. Spre sfârșitul sec. XVIII, printre cei care își revendicau pământurile acaparate de Ștefan Macovei s-au aflat și moșnenii

Săteni în pribegie (începutul sec. XIX)

Bordeie jărănești (prima jumătate a sec. XIX)

Țăran pus în butuci (începutul sec. XIX)

din neamul Gîrbea. Pitarul, împreună cu frații săi, și-au întins stăpînirea, în decursul primei jumătăți a veacului XIX, asupra unei mari suprafețe de pămînt rîpit nu numai de la locuitorii din Starchiojd și Chiojd, ci și din alte localități învecinate.

Conflictul dintre boier și moșnenii din partea locului și-a găsit ecoul și în folclorul local. Și în zilele noastre, mai cîrcul a cîntec bătrînesc, balada **Gheorghilaș**, care descrie lupta dintre haiducul Gheorghilaș și boierul Macovei. Balada spune că în jurul anului 1830, Gheorghilaș ar fi atras în cursă o potîră condusă de căpitanul Manta, undeva pe plaiul Bocîrni, din Munții Buzăului. În lupta care a urmat, Manta a fost ucis, iar potîră risipită. Haiducii s-au tras pe plaiul Siriului și au mas la o stîfnă. Acolo baciul i-ar fi șoptit lui Gheorghilaș că boierul Macovei, pe care haiducii de mult îl căutau, se ascunsese în mijlocul unei turme de oi. Atunci haiducul „Pe boier că mi-l pîndea/De piele că-l jupuia/După lege îi plătea”.

Pe măsura trecerii timpului, averea familiei Macovei s-a rotunjit tot mai mult prin spolierea moșnenilor satelor de munte din perimetrul de nord al actualelor județe Prahova și Buzău. În anul 1862, de pildă, această familie stăpînea peste 1 000 hectare numai din loturile țăraniilor din Starchiojd. Cîcîsprezece ani mai tîrziu, suprafața uzurpată în munții de la aceiași moșneni se mărise la aproape 2 500 hectare. În plus, luînd în arendă apreciabile întînderi de pășuni, boierii Macovei au pretins că și acestea sînt proprietatea lor. Disputa pentru pămînt, care dura de aproape un secol s-a amplificat.

Dozarul cu sute de mii de pagini

Primăvara anului 1883. Încă din zori, pe ulițele comunei Pătîrlagele, situa-tă la vreo 40 km în nordul orașului Buzău, treceau căruțe pline cu țărani. Plecați de cu seara din Starchiojd, reprezentanții moșnenilor din familia Rîmbei veniseră la judecătoria de ocol chemați în instanță de boieroaica Maria Macovei. Oamenii se buluceau pe uliță așteptînd sosirea judecătorului. Puțin înainte de ora opt, acesta veni într-o caleașcă frumoasă, descinse, oferînd galant mîna Mariei Macovei, proprietara trăsorii.

La proces moșnenii, apărîndu-și singuri cauza, au încercat să-și dovedească dreptatea cu înscrisuri care atestau că pămînturile erau ale lor din moși-strămoși. Dar totul a fost în zadar. Prin Cartea de judecată nr. 356/1883, judecătoria de ocol din Pătîrlagele a hotărît ca suprafețele revendicate de Maria Macovei să treacă din proprietatea țăranilor în stăpînirea boieroaicei. Neamul Rîmbeilor nu s-a descurajat și a făcut recurs la Tribunalul din Buzău. Au urmat alte cheltuieli și alte drumuri; termenele erau îndelungate, oamenii își pierdeau zile și săptămîni pe treptele tribunalului. În fel și chip — prin amenințări și promisiuni, prin presiuni asupra judecătorilor — oamenii boieroaicei au încercat să zădărnicească cîștigarea recursului de către moșneni. De data aceasta, însă, probitatea instanței a rezistat tuturor influențelor: Tribunalul, prin sentința nr. 74/1885, a anulat hotărîrea judecătoriei și i-a repus în drepturi pe țărani.

Nu pentru multă vreme, însă. În deceniul următor, litigiile au continuat prin procese la diferite instanțe

judecătorești din Pătîrlagele, Vălenii de Munte, Ploiești, Buzău, București. Conflictul a crescut în amploare, angajînd, mai ales după 1900, majoritatea urzupatorilor de pămînturi moșnenești. Între aceștia: urmașii boierilor Macovei, cei ai marilor boieri Ghiculești, ai fostului serdar Florescu etc. Boierii dețineau o mulțime de acte de cumpărare a drepturilor de moștenire asupra unor întinse suprafețe de pămînt stăpînite de moșneni. Semnăturile de pe aceste înscrisuri erau, însă, fie false, fie obținute prin constrîngere de la unii țărani care nu-și putuseră achita în termenul cuvenit împrumuturile făcute. Pentru a-și rotunji averile, marii proprietari urmăreau să-și autentifice în justiție actele false pe care le dețineau. A intrat în scenă și un anume Bossy, consilier la Înalta Curte de Casație din București specialist în artificii de jurisprudență, el însuși interesat în spolierea moșnenilor, întrucît se căsătorise cu fiica unui boier din partea locului. Graba de a acapara pămînturile moșnenilor era alimentată și de apariția unor întreprinderi forestiere capitaliste în zona Munților Siriu și Penteleu, cărora marii proprietari voiau să le vîndă loturile pe care le-ar fi obținut de la moșneni. În anul 1906 a început, în fața Tribunalului din Buzău un nou proces. Moșnenii au reluat calvarul drumurilor, al cheltuielilor din ce în ce mai mari făcute cu avocații și experții. Procesul a durat trei ani. Presiunile făcute de bogătași asupra judecătorilor, influența avocaților bucureșteni n-au putut și nici nu puteau frînge dovezi moșnenilor. Tribunalul județean a respins cererea boierilor. Dar în urma apelului la Curtea de Apel Secția I din București, marii proprietari au triumfat din nou. S-a instituit o comisie de ex-

perți care să procedeze la împărțirea pământurilor conform actelor prezentate de moșieri.

Falsuri în loc de probe

Se părea că țărani fuseseră ingenuncheați definitiv. Dar...

După doi ani, expertiza care fusese întocmită a fost anulată de o altă instanță — Curtea de Apel, Secția II, din București — ca urmare a dovezilor de netăgăduit prezentate de moșneni. De aci încolo, timp de peste 25 ani, au fost instituite o serie de alte comisii de experți, ale căror rapoarte au fost respinse când de moșneni, când de moșieri...

Conflictul s-a complicat și mai mult prin interesul pe care îl prezentau Munții Siriului și Penteleului pentru întreprinderile forestiere „Draja” și „Cheile Buzăului”. Cele două societăți își extindeau, abuziv, terenurile pe proprietățile moșnenilor. Așadar, conflictul s-a extins între noii exploatare și țărani din această zonă. Moșnenii au fost purtați prin tribunale, irosindu-și din nou puținul avut prin taxele plătite pentru terenurile în

litigiu, onorariile avocaților și experților de tot felul. Dar de lăsat nu se lăsau.

Mijloacele folosite de societățile forestiere pentru acapararea pământurilor variau de la promisiuni până la falsuri. În anul 1939, de pildă, imputerniciii Societății forestiere „Cheile Buzăului” au falsificat semnătura reprezentantului moșnenilor din Starchiojd pentru a obține aprobarea unui partaj în favoarea întreprinderii. Cerându-se expertiza semnăturii, actul incriminat a dispărut...

În anii dintre cele două războaie, procesul între Bossy, Macovei și ceilalți, pe de o parte, și moșneni pe de altă parte a continuat. Procedura devenea din ce în ce mai greoaie. Dosarul procesului avea sute de mii de pagini și ocupa o întreagă cameră a arhivei Tribunalului. Conflictul trenea și avea zigzaguri neașteptate. „Arhiva” procesului a fost transportată, deseori, de la Curtea de Apel la Înalta Curte de Casație. Când părea că a fost dată ultima hotărâre, procesul era reluat la Tribunalul județean...

★

Așa au trecut și anii celui de-al doilea război mondial. Marii proprietari

au început să dea semne de neliniște. Ei au adoptat o nouă tactică. Prin acte de vânzare fictive au încercat să fărâmițeze moșiile, ca și pământurile aflate în litigiu. În acest fel sperau să-și mențină proprietățile în limitele reformei agrare care se vestea. Așa au apărut, printre vecinii preopinienți: Bossy, Macovei și alți cîțiva, o serie de noi „moștenitori” sau „cumpărători”: generalul Costanda, M. Petrescu, E. Antonescu, T. Ionescu, Gh. Simionescu etc. La unul din termene, s-a prezentat un oarecare Soare Mirea, avocat de profesie, care avea în posesie un act de proprietate a unui lot de 100 ha în Munții Siriului. Mirea susținea că ar fi cumpărat acest teren de la D.S. Macovei. Susținerile „proprietarului” s-au dovedit însă ridicole: pământul „cumpărat” era delimitat prin cursuri de ape, prin văi și prin creste de munți inexistente în zona Siriului. Numărul acestor falși proprietari era așa de mare, încît sala de judecată devenea neîncăpătoare, iar ședințele durau foarte mult. Dar vremea mituirilor și a judecăților lipsite de dreptate apusese pentru totdeauna. „Procesul pământului”, intrat acum în atenția Ministerului de Justiție, avea să fie rezolvată definitiv și în favoarea adevăraților stăpîni — țărani.

Vă place istoria? Doriți să vă familiarizați cu marile probleme de istorie națională și universală? Probabil că da, altfel nu ați fi ajuns să citiți nici aceste rînduri.

Pentru a vă asigura primirea cu regularitate a fiecărui număr din **MAGAZIN ISTORIC**, nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pînă la data de 17 a fiecărei luni. După cum știți, **ABONAMENTELE** se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „**ROMPRESFILATELIA**” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Culmea virtuozității

Intr-o zi, George Enescu a fost invitat în casa unui prefect. Fiica acestuia, după părerea familiei, cânta foarte bine la pian. După ce a executat câteva piese, mama fetei l-a întrebat pe marele muzician:

— Cum vi se pare? Nu e așa că are talent?

— Are, a răspuns polițicos maestrul.

Încurajată, fata a mai cântat câteva bucăți, punându-i timpanele lui Enescu la grea încercare.

— Vedeți, a zis mama extaziată, face cu pianul ce vrea!

— Chiar orice? Poate să-l și închidă?

■ Onoare...

Compozitorul Rossini (1792-1868) a fost invitat la masă de către un admirator. Prânzul a fost cam săracios, înclt muzicianul a rămas aproape flămând. La desert, amfitrionul i-a spus oaspetelui:

— Sper că o să-mi faceți onoare să mai luați masa la mine, cât de curînd...

— Cu plăcere, a răspuns Rossini. Dacă se poate, chiar imediat.

Iosif FRISS,
Deva

■ Nu îndestul de bogat...

După ce a fost învins de greci, regele persan Artaxerxe II (404-359 î.e.n.) a încercat să-i înfrîngă prin dezbinare. Ști-

ind că generalul teban Epaminonda (420-362 î.e.n.) este un adversar al spartanilor, regele a vrut să-l atragă de partea sa, trimițându-i daruri foarte prețioase. Epaminonda a refuzat însă, comunicîndu-i:

— Dacă Artaxerxe vrea să fie prieten cu tebanii, va avea asigurată stima mea fără a-mi trimite daruri. Dacă este însă dușmanul grecilor atunci să fie sigur că n-are destule bogății pentru a mă cumpăra.

Adrian PROȘAN,
Brăila

■ Discreție

Scriitorul Oscar Wilde (1854-1900) ședea de vorbă într-o iarnă la o cafenea, cu mai mulți prieteni. La un moment dat, unul dintre aceștia i-a atras atenția că scrumul țigării îi cade pe pantalon și ar putea să i-l ardă. După un timp, prietenul l-a întrerupt din nou din discuție, pe același considerent. Cînd lucrul acesta s-a repetat a treia oară, Wilde i-a ripostat supărat:

— Te rog să nu mă mai întrerupi din discuție! Haina dumată, atîrnată în cuierul de lîngă sobă, arde de un sfert de oră și eu nu mi-am permis să te deranjez cu o singură vorbă...

Dr. Teodor CUTLIC,
București

■ Soluție

— Am cumpărat un pat Ludovic XV, dar mi se pare cam scurt, se plîngea o doamnă unei prietene.

— Ia-ți unul Ludovic XVI!

■ Un epitaf

Se spune că după moartea Eleonorei von Kaunitz, prima sa soție, cancelarul austriac Klement von Metternich (1773-1859) ar fi intenționat să graveze pe piatra ei funerară acest tandru epitaf: „Lacrimile mele nu te vor trezi din somnul veșnic. Iată de ce nu mă mai opresc din plîns“.

■ Amîinare

Conform unei anecdote care se relatează și pe seama altor personalități, ilustrul compozitor norvegian Eduard Hazemp Grieg (1843-1907), invitat la înmormîntarea unui necunoscut care avea loc a doua zi, ar fi replicat:

— Miine? Nu, miine nu pot. Dar poimîine vin negreșit.

■ Răspunsul dramaturgului

Scriitorul Bernard Shaw nu îngăduia nimănui să-i modifice textul pieselor. Într-una din zile, directorul unui teatru londonez, care pregătea premiera unei comedii a lui Shaw, i-a trimis acestuia o telegramă: „Îngăduiți scurtarea, altfel spectatorii pierd ultimul autobuz“.

Răspunsul dramaturgului a fost următorul: „Nu admit nici o scurtare; modificați mersul autobuzelor“.

Elsa FRENKEL,
București

GÎNDURI PENTRU 1974

CRISTIAN POPIȘTEANU

„Trebuie să redăm istoria așa cum este ea — și din aceasta nu avem decît de cîștigat! Să facem ca oamenii să cunoască și să înțeleagă cum trebuie istoria“.

NICOLAE CEAUȘESCU

Intrăm în al 30-lea an de la acel eveniment capital pentru istoria României: insurecția națională antifascistă armată. An care va fi și al celui de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, congres de însuflețitor bilanț și de largă perspectivă pentru construirea societății socialiste multilateral dezvoltată în țara noastră.

Glorioasa aniversare de la 23 August, precum și viitorul congres al partidului situează în primul plan al preocupărilor noastre informarea istorică a sutelor de mii de cititori prin publicarea de documente și de alte materiale de arhivă, memorialistică, relatări din țară și de peste hotare asupra faptelor istorice de primă însemnătate și a consecințelor lor în plămădirea evenimentelor din ultimele trei decenii. Lupta comuniștilor români devotați trup și suflet poporului, va fi înfățișată de asemenea, în multiple aspecte, fie că este vorba de organizarea unor mari mișcări greviste, de mobilizarea tuturor forțelor patriotice împotriva pericolului fascist, a apărării independenței și suveranității naționale a României în preajma celui de-al doilea război mondial, acțiuni printre care în primele rînduri se situează marea demonstrație de la 1 mai 1939 din Capitală. Viața poporului român în anii care au premers răsturnarea dictaturii militarofasciste și eliberarea țării de sub dominația nazistă a lăsat multe documente grăitoare despre starea de spirit a maselor largi, despre năzuința lor spre o cotitură radicală în destinele țării. Istoria poporului nostru a înscris la loc de frunte organizarea efortului militar, economic, uman, românesc în războiul antihitlerist sub lozinca „Totul pentru front, totul pentru victorie!“.

Este o datorie de onoare a Magazinului istoric să prezinte în paginile sale măreția acestei lupte a poporului român prin documente, studii, articole, evocări și reportaje istorice dintre cele mai semnificative.

Acuitatea și tumultul istoriei pe care o trăim, a istoriei ultimelor decenii nu ne va împiedica, ci dimpotrivă ne va stimula să facem loc în paginile revistei noastre, ca și pînă acum, unor noi și noi momente din zburcîmanta existență milenară a poporului român.

Să începem prin a aminti că vom scrie despre cetățile dacice și despre împărații romani de origine traco-getică, că vom evoca în continuare figurile proeminente ale istoriei naționale, (vom publica o vastă reconstituire a epocii lui Ștefan cel Mare după care vor urma Vlad Țepeș, Ioan Vodă, Petru Rareș, Constantin Brîncoveanu) și momente de vîrf ale luptei poporului din Țările Române (răscoala de la 1784 a lui Horea,

Cloșca și Crișan va fi doar una dintre datele amplu marcate de revista noastră în anul ce vine); evenimente de amplă rezonanță în evoluția României moderne cum a fost Unirea de la 1859, precum și personalitatea unor iluștri patrioți din diferite perioade istorice.

Am surprins câteva dintre subiectele pe care cititorii noștri le vor putea urmări în Magazin istoric anul viitor. Ei vor putea găsi de asemenea pagini din jurnalele unor oameni politici și scriitori istorici, stenograme ale marilor dezbateri judiciare, mărturii inedite asupra tuturor epocilor și, mai cu seamă, asupra perioadelor istoriei moderne și contemporane.

Asemenea mărturii nu vor lipsi nici în ceea ce privește istoria universală.

Împlinindu-se 50 ani de la moartea lui Vladimir Ilici Lenin, fondatorul primului stat socialist, revista Magazin istoric va publica câteva din amintirile contemporanilor săi.

De la începerea primului război mondial se împlinesc anul viitor 60 ani, iar de la izbucnirea celui de-al doilea 35 ani. Culisele acestor conflagrații vor fi prezentate cititorilor prin noi documente revelatoare de dată recentă, în care o mare parte se vor referi la U.R.S.S., țară care a purtat pe umerii săi greul ultimei conflagrații mondiale.

Operația „Overlord”, deschiderea celui de-al doilea front antihitlerist în Europa, prin debarcarea anglo-americană din Normandia, a constituit unul din evenimentele istorice de rezonanță și însemnată influență în cursul celui de-al doilea război mondial. Pregătirea și începutul acestei gigantice operații vor fi înfățișate cititorilor noștri prin memoriile fostului comandant suprem al expediției, generalul american Dwight Eisenhower.

Să mai notăm că revista noastră își propune să publice în anul ce vine noi cronici ale răscoalelor populare feudale din evul mediu, câteva portrete ale femeilor pe baricadele revoluțiilor, o biografie a Corneliiei — mama grachilor; pagini din memoriile ultimului împărat al Chinei; epopeea eroului antic gal Vercingetorix și procesul gânditorului grec Socrate. Și desigur multe alte episoade de semnificații din istoria mai veche sau mai nouă a popoarelor din America Latină și din Europa, a Chinei și a Africii, a Coreei și a Bizanțului.

Dacă toate aceste proiecte vor putea fi realizate, înseamnă că vom fi cu un pas mai aproape de satisfacerea setei de cultură istorică pe care ne-o demonstrează în continuare cititorii, atât de exigenți și, în același timp, atât de încurajatori în miile și miile de scrisori, în participarea entuziastă la concursurile revistei (concursuri care vor continua și în anul care vine) în prezența lor, nu odată revelatorie, prin completări și precizări valoroase, în paginile Magazinului istoric.

Ținând seama de acest rodnic mod de a colabora între redacție și cititori, le adresăm îndemnul de a ne semnala orice documente semnificative pe care le posedă, ca și existența unor arhive în proprietate personală, precum și orice fotografii de epocă ce ar putea contribui la ilustrarea paginilor noastre.

Credem că fiecare an care se adaugă la vîrsta Magazinului istoric vine să completeze ceva important din cultura istorică a celor care ne citesc. În credința că și strădania noastră din anul 1973 a folosit unei mai bune cunoașteri a trecutului pentru zidirea prezentului și a viitorului, urăm cititorilor și colaboratorilor, din țară și de peste hotare,

La mulți ani!

Anul 1848 în Europa

POPORUL SUVERAN VA DOMNI LA SCHÖNBRUNN...

RADU I. VASILE

„Monarhia austriacă, acest complex pestrîț rezultat din moșteniri și furtișaguri, acest talmeș-balmeș organizat în care se învălmășesc zece limbi și zece națiuni, acest amestec întimplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii începe în sfîrșit să se destrame“.

K. MARX

Într-adevăr, „cea mai bătrînă monarhie din Europa“ — cum scria mai tirziu ziarul londonez Times — era, în preajma anului 1848, un complex de legi, obiceiuri și tradiții istorice, aparținînd unor multitudini de populații și

popoare, complex creat prin forță și cuceriri, al căror singur liant era monarhia. Furtuna revoluției a pus în mișcare toate aceste națiuni și popoare, lupta lor pentru emancipare politică, socială și națională.

Situația economică a imperiului a constituit una din cauzele revoluției. Deși din punct de vedere politic era una din marile puteri europene, din punct de vedere economic Austria se prezenta mult mai slab, deoarece industria sa, în mare parte rămasă în urma progresului general, nu putea face față concurenței unor țări industrializate, ale căror mărfuri, după 1815, invadaseră piața europeană. Pe de altă parte, în agricultură relațiile feudale erau cu deosebire prezente, deși din acest punct de vedere exista o anumită diferențiere pe provincii. Intensitatea exploatarei provocă o puternică nemulțumire în rândul maselor țărănimii.

Cauzelor economice li s-au adăugat cele izvorite din complexa problemă națională. Populații și națiuni diverse, cu istorii și tradiții aparte, cu revendicări și idealuri diferite, adunate forțat și artificial sub vulturul habsburgic, s-au ridicat la luptă în 1848, în mișcări revoluționare separate, înscrind în programele lor și revendicări naționale. Din păcate, nu o dată aceste mișcări au venit în contradicție unele cu altele. De aici conflicte de care au profitat forțele reacționare și, în primul rând, curtea de la Viena.

În anul 1848, revoluția a incendiat întreg imperiul. Viena, Pesta, Praga au fost principalele centre ale revoluțiilor austriece, ungare și, respectiv, cehe. Puternice mișcări revoluționare s-au desfășurat, de asemenea, și în Galiția, Slovacia, Slovenia, Transilvania, Lombardia-Veneția. Pînă a ajunge la Imperiul habsburgic, valul revoluționar par-

cursese aproape întreaga Europă*, ridicînd popoarele și naționalitățile europene la lupta pentru libertăți și drepturi sociale, politice și naționale. Alături de italieni, francezi, germani, maghiari, români, cehi, în filele de glorie ale istoriei revoluției de la 1848 și-au înscris numele sirbi, croați, polonezi ș.a. Cuprinzînd continentul european, valul revoluționar s-a oprit însă, ca în fața unui dig, la granițele unui imperiu rigid și reacționar: Rusia lui Nikolai I. Numai intervenția armatelor țariste și anumite greșeli ale unor conducători revoluționari au salvat în ultimul moment monarhia habsburgică și imperiul. Revoluția a fost, totuși, învingătoare în timp prin urmările ei, prin lovitura fatală dată vechiului sistem care nu a mai putut fi reinstaurat niciodată. Iată cîteva momente din acele zile furtunoase la Viena.

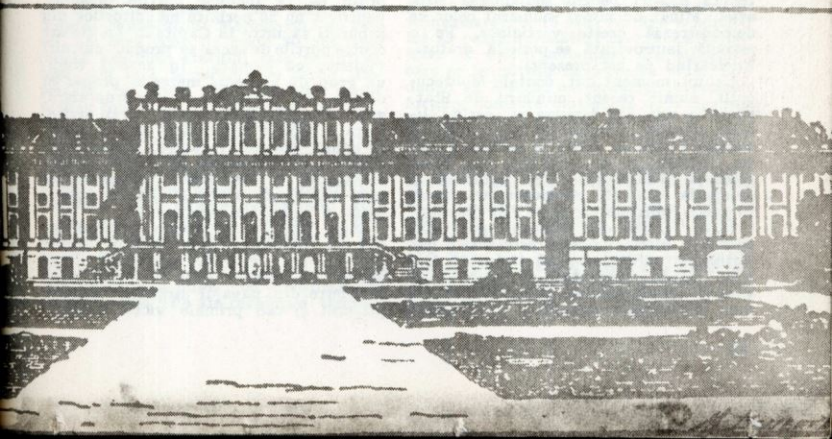
„Vom aviza și noi“

Vestea despre ridicarea la luptă a Parisului se răspîndește cu repeziune și în capitala Imperiului habsburgic.

Semnalul revoluției este dat în Capitală, unde se află concentrată majoritatea burgheziei și intelectualității austriece, profund interesată în schimbarea orînduirii existente. Corporațiile, cluburile, asociațiile politice, economice și culturale ale burgheziei și ale intelectualilor devin adevărate focare revoluționare, acționînd din zi în zi tot mai îndrăzneț.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 9,10,11/1973.

Castelul Schönbrunn

Astfel, la începutul lui martie, Corporația librarilor trimite o adresă împăratului în care cere „limitarea cenzurii”. Tot atunci Asociația industrișilor atrage atenția, tot printr-o adresă trimisă curții, asupra necesității de a se lua măsuri imediate pentru rezolvarea gravei situații economice în care se afla imperiul. Era un semn că nemulțumirea pătrunsesse chiar și în aceste cercuri. Profesorii și studenții de la Universitate redactează și o petiție către împărat, cerind libertatea presei, un regim parlamentar reprezentativ, publicarea bugetului ținut pînă atunci secret.

Sînt acțiuni care, chiar dacă nu depășeau anumite limite, dovedeau că situația a devenit critică pentru reacționarul regim imperial. Zilnic bătrînul cancelar, Metternich, odinioară arbitru al Europei, contrarevoluționar, primește scrisori de amenințare. La 11 martie un prinț din familia imperială este anunțat, pe un ton amenințător, de o scrisoare anonimă că, în curînd, poporul suveran va domni la Schönbrunn, așa cum poporul francez a făcut-o la Tuileries.

La 13 martie 1848 studenții se adună la Universitate, pentru a aștepta răspunsul împăratului la petiția lor. Acesta sosește la timp, dar nu cuprinde decît o bișnuitele cuvinte: „Împăratul va aviza!”, ceea ce echivala cu o amînare sine die a împlinirii revendicărilor cerute.

Un strigăt de mînie se ridică din rîndul studenților: „Împăratul va aviza?! Vom aviza și noi, căci timpul bunului plac a expirat și cel al libertății începe, dorințele poporului trebuie să se împlinească, și vor fi”.

4 000 studenți se îndreaptă spre Palatul Dietei provinciale (Stările provinciale). Primiți cu entuziasm de populație, care li se alătură, demonstrații trec ușor peste o încercare de rezistență a poliției și se opresc în piața din fața palatului, unde au loc lucrările Dietei, deschise în aceeași zi și de la care se așteaptă măsuri pentru schimbarea situației. Minut de minut numărul celor ce demonstrează crește vertiginos. Pe o estradă improvizată se perindă oratori, înflăcărînd pe cei prezenți.

La un moment dat, contele Montecucoli, numit recent ministru de Stat, apare la una din ferestre și, cerînd liniște și calm, propune să se trimită o delegație care să asiste la ședințele Dietei, pentru a se convinge de buna credință a deputaților. Se formează o delegație din 12 studenți care intră în palat. Spiritele par că se mai liniștesc, cînd de la una din ferestrele palatului zboară o hîrtie, pe care este scrisă hotărîrea la care ajunseseră deputații Dietei: „M. S. împăratul va publica o dare de seamă privind limba [oficială — n.n.] și finanțele statului și va convoca

un comitet al statelor din toate provinciile, pentru a cădea de acord asupra măsurilor oportune”.

Ce înseamnă promisiunea? Nimic altceva decît o încercare a Dietei de a tergiversa soluționarea unor probleme devenite atît de acute. Reacția mulțimii este promptă. Agitația sporește. Un orator adaugă revendicărilor anterioare și cererea de destituire a lui Metternich, expulzarea iezuiților, înarmarea gărzilor burgheze.

Metternich fuge în caruța unei spalătorese

În timp ce tratativele continuă, răbdarea celor de afară se apropie de sfîrșit. Mulțimea devine amenințătoare. În zadar cer deputații liniște și răbdare; din stradă li se răspunde: „Am fost destul liniștiți, am reflectat destul, am așteptat destul, vom rămîne aici pînă ce se va face dreptate cererilor noastre”. Mulțimea, în frunte cu studenții, pătrunde în clădirea unde se desfășoară lucrările Dietei, și cere deputaților s-o urmeze la Palatul imperial. Pornesc împreună în frunte cu delegația celor 12 studenți și trecerea prin oraș stîrnește entuziasm și aprobare printre cetățenii Vienei. Este ora 13.

Între timp, bănuielile mulțimii s-au adevărit. Armata, pusă în stare de alarmă a ocupat principalele puncte din oraș, masîndu-se mai ales în jurul Palatului imperial. Aici, doar deputații Dietei sînt lăsați să intre. Oprită de baionetele soldaților, mulțimea nelarmată se împrășteie pe străzi, strigînd: „La arme! La arme!”. Un grup se îndreaptă spre cancelaria imperială, unde se află cabinetul lui Metternich, sub ferestrele căreia desfășoară o violentă demonstrație.

Și în alte puncte ale Capitalei au loc incidente. Temîndu-se că forțele revoluționare vor crește, autoritățile dau ordin să se închidă porțile orașului, pentru a nu se permite muncitorilor din suburbii să intre în Capitală. La fiecare dintre porțile de acces se produc ciocniri violente cu armata. În același timp, un grup de studenți merge la primar și obține, sub presiunea mulțimii de afară, aprobarea pentru înarmarea Gărzii civice, forța armată a burgheziei, care să poată fi opusă armatei regulate, credincioasă monarhiei. Obținerea aprobării pentru convocarea și înarmarea Gărzii naționale marchează o primă victorie însemnată a revoluției vieneze.

Între timp, însă, armata primise ordin să înainteze spre Palatul Dietei provinciale. Poporul nelarmat i se opune. La început doar cu vorbe, apoi cu pietre din pavajul străzilor. Trupele șarjează și cad primele victime. Speri-

ată, mulțimea se împrăstie. Pentru scurt timp, însă, căci imediat reia acțiunile, alăturându-i-se și primele detașamente ale Gărzii civice. Treptat starea revoluționară cuprinde întreg orașul, aproape pe toți cetățenii, cu excepția aristocrației și clerului. La arsenalul Gărzii civice din Piața Hof, au loc ciocniri între armată și popor. Porțile Vienei sînt deschise și mii de muncitori pătrund în oraș, îngroșînd rîndurile revoluționarilor. Este ora 16.

O cerere a Gărzii civice adresată palatului de a îndepărta armata din oraș și a satisface revendicările formulate, este din nou respinsă. La ora 18, după discuții contradictorii, studenții hotărăsc și ei ca rectorul Universității să meargă la monarh, pentru a obține aprobarea, în vederea înarmării studenților. Rectorul, un bătrîn jurist de 72 ani, nu este primit de împărat, ci de fratele și de unchiul acestuia, Francisc-Karl și, respectiv, Ludovic. După îndelungate insistențe și mai ales după ce rectorul promite că, odată înarmați, vor participa la menținerea ordinii, se dă aprobarea, urmînd, însă, ca studenții să primească armele... a doua zi. „Mîine va fi prea tîrziu, răspund studenții, noi vrem arme azi, imediat... mergeți și spuneți [guvernului — n.n.] că dacă ni se vor refuza, vom merge să le luăm noi înșine“. Și, într-adevăr, ei își iau singuri armele. Este a doua mare victorie a revoluției vieneze în acea zi de început. Prin înarmarea studenților s-a creat forța care de-a lungul întregii revoluții vieneze a reprezentat elementul cel mai activ, cel mai bine organizat militar și cel mai hotărît: Legiunea academică. Palatul Universității a devenit în acele zile (și a rămas pînă la sfîrșit) o adevărată citadelă a mișcării revoluționare.

În acea primă zi de luptă revoluția a fost victorioasă. Orașul întreg, deși orele erau înaintate, era luminat ca ziua. Entuziasmul era general.

Între timp mulțimea strînsă în jurul Palatului imperial, cere energic demiterea cancelarului Metternich. Și astfel, cel care timp de peste 30 ani condusese destinele statului este nevoit să fugă din fața poporului pe care-l disprețuise și urise. El părăsește astfel pentru totdeauna Viena și scena politică, ascuns în căruța unei spălătoare.

Pînă la 15 martie, rînd pe rînd, revendicările cerute de popor au fost impuse aprobării împăratului: libertatea cuvîntului, libertatea presei, a asociațiilor, formarea unui guvern responsabil etc.

Dar curtea imperială era încă la Viena. Camarila imperială își țesea cu dibăcie intrigile, speculînd contradicțiile care apăreau chiar în sinul forțelor revoluționare, după ce entuziasmul acelor prime zile ale revoluției trecuse.

„Poporul înarmat cere o Constituantă“

Concesiile smulse în martie erau suficiente pentru a asigura dominația burgheziei. Cu ajutorul Gărzii naționale, ea căpătase forță și influență. Masele de studenți și muncitori nu puteau fi, însă, mulțumite de modul în care evoluau lucrurile, cu atît mai mult cu cît din guvernul instaurat după evenimentele din martie — care, în majoritate, reprezenta interesele burgheziei — făceau parte și elemente conservatoare, dintre care unele aliate cu curtea imperială. Sub influența lor, guvernul, în frunte cu Pillersdorf — ce se bucura de o anumită popularitate în mase — a inițiat o serie de măsuri care au afectat spiritul cuceririlor poporului din timpul luptelor din martie. Măsurile împotriva studenților și muncitorilor au culminat cu dizolvarea, la 14 mai, a Comitetului central al Gărzii naționale și Legiunii academice, organism anume creat pentru a supraveghea activitatea guvernului. S-a încercat, de asemenea să se înlăture și unul din principalele elemente ale revoluției: studențimea. La sfîrșitul lui aprilie, înainte deci de data normală, a fost decretată vacanța universitară, urmărindu-se astfel îndepărtarea din Capitală a studenților*. Planul a fost însă dejucat de cetățenii Vienei, care s-au oferit să-i cazeze și să-i întrețină pe studenți pe cheltuiala lor. Studenții și Legiunea lor academică au continuat să existe, prin acțiunile lor, ei impunînd și demisia unui ministru.

După mai multe încercări de dizolvare a organismelor create de revoluție, reacțiunea a făcut din nou apel la forța armată. Guvernul a dat ordin trupelor să ocupe principalele puncte din oraș. Generalul Sardegna, comandantul garnizoanei militare din Viena, a încercat și o manevră de dezbinare a forțelor revoluționare: la 15 mai el cere studenților să participe alături de armată împotriva a 6000 muncitori din suburbii, care se pregăteau să intre în oraș. Studenții au refuzat categoric și încercările forțelor contrarevoluționare de a dezbină mișcarea revoluționară au avut cu totul alt efect decît cel așteptat: Garda națio-

* O acțiune propagandistică sui generis inițiaseră studenții vienezi contra reacționarilor: așa-numitele orchestre de kafen-musik („muzică de piscină”); în aceste „orchestre” figurau ca instrumente (tobe mari, tobe mici, trompete, timpane, țalgere și chiar... cuști cu pisici și elni puși pe harță; în fața locuitorilor acestor reacționari, de dimineață de la orele 7 pînă la miezul nopții se desfășura fără încetare „concertul”, de fapt un adevărat haos muzical. Astfel au pătî-o contele de Sandor, gine-rele lui Metternich, arhiepiscopul de Viena și mulți alții.

MICROCRONOLOGIE*

1848

- 11 martie — începutul revoluției în Imperiul habsburgic.
- 13 martie — izbucnirea revoluției la Viena. Fuga lui Metternich. La Pesta, Sandor Petöfi publică Imnul național maghiar.
- 15 martie — izbucnirea revoluției la Pesta. Sfârșitul primei revoluții vieneze.
- 16 martie — crearea Gărzii naționale și Legiunii academice la Praga.
- 17 martie — primul guvern al revoluției maghiare, condus de contele Batthány (pînă la 20 septembrie).
- 18 martie — Dieta maghiară de la Pojon (Bratislava) adoptă Legea pentru emanciparea țăranilor și desființarea clăcii. Începutul revoluției la Milano (pînă la 22 martie).
- 20 martie — izbucnirea revoluției la Veneția.
- 25 martie — începutul războiului plemontez-austriac.
- 31 martie — Împăratul este nevoit să sancționeze Legea de emancipare a țăranilor, votată de Dieta maghiară; formarea guvernului maghiar independent.
- 7 aprilie — guvernul maghiar Batthány își proclamă independența.
- 10 aprilie — formarea Comitetului național ceh, ce va înlocui pentru scurt timp guvernul.
- 11 aprilie — Împăratul sancționează decretul de formare a guvernului maghiar independent, convocarea anuală a Adunării de Stat, desființarea iobăgiei etc. (votate la 18 martie de Dieta de la Pojon)
- 22 aprilie — guvernul austriac desființează obligațiile feudale în Galizia.
- 25-26 aprilie — răscoala națională din Cracovia este crunt înăbușită.
- 30 aprilie — întemeierea la Praga a societății radicale slave „Lipa slava”.
- 3/15 mai (15-17 mai) — adunarea națională de la Blaj a românilor din Transilvania. Începutul revoluției românilor din Transilvania**.
- 10 mai — este formulat programul mișcării naționale slovace.
- 15 mai — noi acțiuni revoluționare la Viena. Obținerea convocării Adunării Constituante.
- 16 mai — Curtea imperială fuge la Innsbruck.
- 26 mai — lupte de stradă la Viena (a doua revoluție vieneză).
- 2-12 iunie — Congresul slav de la Praga, la care participă reprezentanții tuturor slavilor din Imperiu.
- 12-17 iunie — revoluția de la Praga este înăbușită de trupele lui Windischgrätz.
- 26 iunie — desființarea Comitetului național ceh.
- 27 iunie — adunarea de la Lugoș a românilor din Banat, Crișana, Maramureș, (Partium)

* Evenimentele menționate se referă la întregul Imperiu habsburgic.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1973.

prin care se cere înarmarea poporului și numirea lui Eftimie Murgu mare căpitan al oștirii populare a Banatului.

- 5 iulie — deschiderea „Adunării țării” în Ungaria.
- 11 iulie — se decretează în Ungaria ridicarea la oaste a 200 000 oameni și se acordă pentru nevoile apărării 45 milioane florini.
- 24-25 iulie — bătălia de la Custoza: victoria austriacă împotriva armatei plemonteze.
- 9 august — armistițiul austro-plemontez.
- 12 august — reîntoarcerea Curții imperiale la Viena.
- 23 august — Garda națională deschide la Viena focul împotriva muncitorilor.
- August — A. T. Laurian și N. Bălășescu, membri ai Comitetului național român, sînt arestați de autoritățile maghiare.
- 28 august — K. Marx se află la Viena, unde ține o serie de conferințe muncitorilor vienezi.
- 7 septembrie — Decret imperial de desființare, prin răscumpărare, a serviciilor feudale în Cehia, Boemia și Moravia.
- 15-25 septembrie — o nouă adunare, tot la Blaj, a românilor în care se protestează contra „unirii” Transilvaniei cu Ungaria.
- 21 septembrie — la Pesta este creat Comitetul pentru apărarea patriei, în frunte cu Kossuth, care preia în fapt puterea politică.
- 27 septembrie — este ucis la Pesta comisarul imperial Lambert, trimis pentru a face „ordine”.
- 29 septembrie — lupta de la Pakozd: trupele maghiare înving trupele baronului Jellačić, trimis de Habsburgi să lupte contra revoluției maghiare.
- Octombrie — începe lupta armată revoluționară a românilor pentru îndepărtarea administrației maghiare din Transilvania
- 6-8 octombrie — lupte de stradă la Viena (a treia revoluție vieneză). Fuga curții imperiale la Olmutz (Olomouc).
- 8 octombrie — Comitetul pentru apărarea patriei, în frunte cu Kossuth, este proclamat organul suprem executiv al Ungariei.
- 26-31 octombrie — asediul și cucerirea Vienei de către trupele imperiale ale lui Windischgrätz.
- 30 octombrie — lupta de la Schwechat: armata națională maghiară este înfrîntă de austrieci.
- August-octombrie — masiva răscoală a țăranilor români din Banat înădușă administrația maghiară.
- 2 decembrie — abdicarea lui Ferdinand I; se urcă pe tron nepotul său, Franz-Josif (1848-1916).
- 13 decembrie — trupele austriece ale lui Windischgrätz intră în Ungaria.
- Decembrie (a doua jumătate) — intră în acțiune armata revoluționară maghiară, în frunte cu generalul polonez J. Bem. La 25 decembrie, Bem ocupă Clujul. (Pînă în martie 1849 Bem va ocupa cea mai mare parte a Transilvaniei — pînă la Alba Iulia și regiunea Munților Apuseni).

nală, Legiunea academică și muncitorii s-au unit în fața inamicului comun: armata și manevrele reacțiunii. Au trimis la guvern mai multe delegații care au protestat contra acțiunii armatei și au formulat noi revendicări: modificarea Legii electorale, subordonarea armatei Gărzii naționale; s-a cerut, totodată, ca la paza Palatului imperial să participe și Garda națională.

Guvernul a cerut răgaz pentru rezolvarea acestor revendicări. Între timp coloane de muncitori înarmați cu ciocane, coase, bare de fier și strigând „Trăiască studenții!” au pătruns în oraș. De altfel, în tot cursul revoluției a existat o strînsă colaborare între studenți, reprezentați îndeosebi de Legiunea academică, și muncitori.

Garda națională și Legiunea academică au luat și ele poziție de luptă. Cetățeni ai Vienei s-au îndreptat spre principalele piețe ale orașului, spre Palatul imperial și sediul guvernului.

În fața acestei situații guvernul a încercat un șantaj: după o oră de dezbatere, a anunțat că își dă demisia. Era un lucru extrem de periculos în acele momente, căci demisia guvernului ar fi permis o intervenție directă a armatei. De aceea, studenții au protestat energic. Guvernul și-a retras intenția de a demisiona, consimțind să accepte revendicările formulate. Numai că, dacă cu o oră înainte această acceptare ar fi fost poate suficientă, acum era prea târziu. În cabinetul ministerial au pătruns câțiva din conducătorii studenților, printre care dr. Engel, dr. Endlicher și alții: „E prea târziu! Poporul înarmat cere o Constituție. Nu mai este un minut de pierdut...”

Palid, Pillersdorf a răspuns că decretul de acordare a Constituției îl poate da doar împăratul, dar că el îl va obține în mai puțin de o oră. Și într-adevăr, după o oră s-a decretat convocarea unei Adunări Constituante.

Din martie pînă în mai 1848, în această perioadă scurtă de timp, lupta revoluționară a parcurs un drum enorm în ceea ce privește radicalizarea maselor, a spiritului lor de luptă. Amploarea mișcării revoluționare l-a speriat pe împărat și camarila ce-l înconjura. La 17 mai Ferdinand I și curtea sa au fugit pe ascuns din Viena și s-au refugiat la Innsbruck.

„Poporul e cel ce dă ordine”

Fuga împăratului i-a dezorientat și mai mult pe burghezi. În Comitetul central al Gărzii naționale și Legiunii academice, elementele moderate și de dreapta au cîștigat teren, propunînd nu numai auto-

dizolvarea comitetului, ci și dizolvarea Legiunii academice. Este drept că conducătorii studenților s-au simțit descumpanți de fuga neașteptată a curții, ceea ce explică acceptarea lor ca Legiunea academică să fie încorporată sub ordinele generalului Awersperg, comandantul șef al trupelor din Viena.

Muncitorii s-au arătat profund neliniștiți de această intenție a studenților, deși aceștia, printr-o proclamație, i-au asigurat că vor rămîne apărătorii și sprijinitorii lor.

În acest timp guvernul a încercat să dizolve Legiunea academică. Ministerul Instrucțiunii Publice a decretat închise școlile superioare din Viena, pentru vacanță iar Ministerul de Interne a publicat un decret prin care a obligat pe studenții ce urmau să plece în vacanță ca „în prealabil să-și restituie armele comandantului lor”. Aceasta însemna, de fapt, desființarea Legiunii academice. Studenții au revenit asupra intenției de a se înregistra sub ordinele generalului Awersperg și au declarat că nu vor părăsi Capitala. În plus, două zile pe săptămîină, Universitatea va sta la dispoziția muncitorilor pentru lecții și conferințe de educație politică. Guvernul a insistat asupra dizolvării Legiunii academice și din nou Viena a cunoscut atmosfera de luptă; în seara zilei de 25 mai, în mai puțin de o oră, baricadele au răsărit în tot orașul, fără ca armata să fi reușit să schițeze vreo acțiune serioasă.

În cartierele muncitorești, situația era deosebit de explozivă. Sub lozincă: „Menținerea Legiunii academice”, cu drapele fluturînd deasupra coloanelor și baricadelor, muncitorii, deși insuficient înarmați, erau gata de luptă.

Sub presiunea maselor, guvernul a fost nevoit să revină asupra hotărîrilor sale abrogînd Decretul de dizolvare a Legiunii academice; trupele au primit ordin să se retragă în cazărmi. Dar și de această dată era prea târziu. Poporul se săturase de manevrele și tergiversările burgheziei, ale guvernului. De aceea, emisarilor guvernului li s-a răspuns: „Poporul este învingător, poporul e cel ce dă ordine; el nu va depune armele și nu va restabili circulația pînă nu vor fi obținute garanții pozitive”. S-a cerut, între altele, ca trupele să părăsească Viena în 24 ore, ordinea și paza orașului și instituțiilor urmînd să le asigure Garda națională și Legiunea academică; guvernul să garanteze că împăratul nu-și va călca iarăși cuvîntul și curtea să fie somată să se reîntoarcă în 8 zile în oraș. Din păcate, în perioada care a urmat ciocnirile interne din tabăra revoluționară s-au accentuat. Lucrările Adunării Constituante au început să bată pasul pe loc. La

(Continuare în p. 69)

CAROL POPP DE SZATHMARY

PRIMUL FOTOREPORTER

DE

RĂZBOI?

C. SĂVULESCU

• Iată o problemă care suscită încă discuții. Unii susțin că acel cutezător care a luat primele imagini de pe fronturile de luptă ar fi fost Roger Fenton*. Alții acordă titlul de pionier în această privință lui Carol Popp de Szathmary. Într-un articol intitulat Primul reportaj de război, apărut sub semnătura lui Th. și A. James în revista Camera — organul oficial al Federației internaționale de artă fotografică (ianuarie 1964) — citim: „Se poate spera că vor fi regăsite într-o zi fotografiile lui Szathmary...” În numărul din decembrie 1972 al revistei americane The Photographic Journal se publica scrisoarea lui John Hannavy în legătură cu un articol semnat de Peter Stone: „D-nul Fenton, deși deseori se spune aceasta, nu a fost primul reporter fotograf de război. Acest merit aparține unui anume Carol Popp de Szathmary, care în 1853, cu un an înainte ca Fenton să plece în Crimeea, a fotografiat trupele rusești în Valahia, sudul României de azi”. H.K. Heniseh, profesor la Universitatea din Pennsylvania, într-o scrisoare trimisă autorului acestui articol, scrie următoarele: „Teza conform căreia Szathmary ar fi primul reporter [fotografic] de război rămîne intactă”.

La 4 octombrie 1853, a început războiul Crimeei, între Rusia pe de o parte și Turcia, Anglia, Franța și Regatul Sardiniei pe de altă parte. Ochiul întregii Europe erau ațintiți asupra acestui „modern război”, care, pe lângă vechile tehnici de luptă din timpul campaniilor napoleoniene, folosea noile invenții: drumul de fier, vapoarele cu abur, telegraful...

Ostilitățile au început de-a lungul Dunării, la 27 martie 1854, între trupele rusești și turcești. La Silistra a avut loc o crîncenă înclăștare, unde armata otomană a rezistat puternicii presiuni rusești. Aici, în aprilie 1854, și-a făcut apariția, cu laboratorul său improvizat într-o trăsură, pictorul și fotograful Carol Popp de Szathmary**.

Cine era neobișnuitul personaj venit să realizeze un gen de fotografiere necunoscut pînă atunci?

Român transilvănean, născut în 1812 și stabilit la București după 1830, el a fost pictorul și fotograful curții domnești din Muntenia. În 1848 a realizat prima sa fotografie, pe o coală sensibilizată cu o soluție de argint și fixată cu albuș de ou. Ea reprezenta un Cupidon cu brațele frînte, pe care Szathmary a scris data și a semnat***.

Din cele peste 200 fotografii realizate în 1854 în timpul războiului Crimeei Szathmary a întocmit un album. Din paginile lui, europenii au luat contact, pentru prima dată cu o realitate surprinsă „pe viu”; multe din aceste fotografii erau realizate direct pe cîmpul de luptă înre-

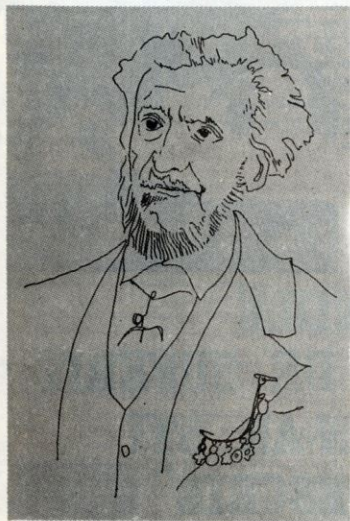
* Vezi Magazin Istoric, nr. 7-8/1968.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1973.

*** Exemplarul se află azi în posesia Bibliotecii Academiei R.S.R.

gistrind momente ale crinchenii înceștări a celor două armate. Exemplare din acest album au fost oferite, la începutul anului 1855, împăratului Napoleon III, reginei Victoria, pasionată după noua tehnică a fotografiei, împăratului Franz Iosif, ducelui de Saxa-Weimar, prin intervenția prietenului său, marele pianist Liszt, și altor personalități. Un exemplar a fost prezentat la Expoziția Universală de la Paris din 1855.

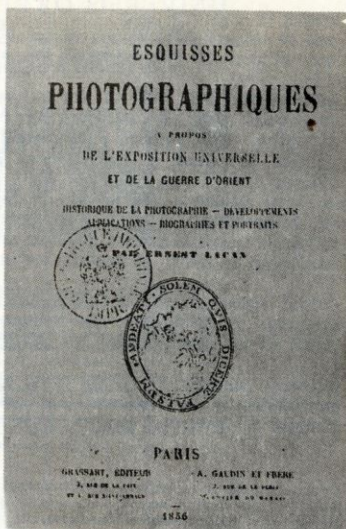
În momentul în care Roger Fenton, primul secretar al lui Photographic Society of London însoțit de trei laboranți, debarca la Balaclava în Crimeea, la 8 martie 1855, Szathmary primea elogiile și admirația Europei pentru albumul său:

Carol Popp de Szathmary

era decorat de regina Victoria a Angliei; împăratul Franz Iosif îi acorda medalia de aur „Für Kunst und Wissenschaft”; Expoziția Universală de la Paris îl distingea de asemenea cu o medalie.

Din păcate, cu toate cercetările întreprinse până azi, nu s-a putut descoperi nici unul din albumele fotoreporterului român. Revista **Camera**, din ianuarie 1964, ne informează că albumul oferit lui Napoleon III a ars în Palatul Tuileries în 1871, iar cel dat reginei Victoria a ars în Palatul Windsor, în urma unui incendiu.

Coperta cărții lui Ernest Lacan

1. Mr. Fenton, although frequently referred to as such, was not the first war photographer. That distinction belongs to one Carol Popp de Szathmary who, in 1855, the year before Fenton's Crimea expedition, photographed the Russian troops in Malakova, the southern region of what we know today as Romania.

Pasajul din The Photographic Journal referitor la Szathmary

Continuarea investigațiilor, sperăm, ar putea să ducă la descoperirea vreunui album, mai ales că profesorul C. C. Giurescu — care a cercetat arhivele istorice de la Viena — ne-a informat că fondul imperial de albume a fost bine păstrat, iar cel al Crimeei este voluminos.

Despre conținutul albumului lui Szathmary nu putem afla decât din cartea lui Ernest Lacan, *Esquisses photographiques à propos de l'Exposition universelle et de la Guerre d'Orient**, care a apărut în 1856 la Paris. Tot în 1856, Lacan a formulat și următoarea concluzie: „În rezumat, albumul domnului Szathmary este o operă artistică în care pictorul, poetul și istoricul găsește un interes egal; acesta este, în plus, una din producțiile cele mai remarcabile pe care le-a creat fotografia, dacă ținem cont de dificultățile de execuție”.

* „Imaginii fotografice în legătură cu Expoziția universală și războiul din Orient”.

UNIVERSIS ORBIS CHRISTIANI PRINCIPIBUS & REBUS PUBLICIS.
Nec non aliis quibusvis cujuscunque Conditionis, Gradus, Honoris, Dignitatis, Officii ac præminentiæ STATIBUS & ORDINIBUS.

NOS FRANCISCUS
DEI GRATIA, PRINCEPS RAKOCZY, DE FEL-
SÓ VADASZ, COMES de Saaros, DUX
Munkacsienfis & Makoviczenfis, DOMINUS Perpetuus de Saaros Parak. Tokay. Regecz. Ecsed. Somlyó.
Lednicze, Szerencs, Onod, &c. Ad perpetuum Rei
Memoriam.

*Exrudescunt dumtaxat Inclitæ Gentis Hungaræ
vulnera, totisque curâ nonvergente, sanctæ Regni
Liberatæ, lenita cicatrix, postquam tacite liban-
tibus membris, ad extremæ letibalem, sub fatali Do-
minis Austriacæ Dominio mechanicè stricte
serpere interitum, Enst referendi postulat. Strepent multorum
iterato tumultuantu Regni novitate attoniti, Gentemq; hanc
in a gloria ac leni tranquillitate per tot sæcula florentem
quæ continuatâ temporum serie, lætuosâ rursus studium
etiam, dum Orbis miratur, plurimi perfidia in Regem, in
excandens mortuum ardentem, erroneâ opinione, rerum
resimulant. Date iusto dolori ac querimonia revocam, lætuosq;*

TIRANIILE CE AU AVUT DE SUFERIT „NIMENI N-AR ŞTI SĂ LE DESCRIE”

PAUL CERNOVODEANU
Doctor în istorie

În 1683, oştile otomane au bătut pentru ultima oară la porţile Europei Centrale, asediind Viena. Eşecul din faţa acestei Capitale a însemnat, pentru Imperiul otoman, semnul cel mai sigur al unui declin de mult prevăzut, evitat o vreme, datorită unor viziri destoinici, şi devenit, de atunci, de neînlăturat. Consecinţa imediată a înfringerii turcilor la Viena a fost trecerea Transilvaniei de sub suzeranitatea Imperiului otoman sub cea a Imperiului habsburgic. Principele Transilvaniei, Mihail Apaffy, a încheiat o serie de tratate cu împăratul Leopold, permiţând intrarea trupelor habsburgice în ţară şi cedind, apoi, imperialilor 12 cetăţi şi patru oraşe. După moartea lui Apaffy (1690), curtea de la

Viena a emis (1691) așa-numita Diplomă leopoldină, care, prin cele 19 puncte ale sale, a constituit legea fundamentală de organizare a Transilvaniei ca provincie a Imperiului habsburgic, situație devenită definitivă prin Pacea de la Karlowitz (26 ianuarie 1699).

Înlocuirea jugului „de lemn“, turcesc, cu cel „de fier“, habsburgic, a însemnat o agravare a condițiilor de viață ale maselor populare. Împilările fiscale și administrative, ca și opresiunea politică și religioasă (împunerea unirii cu biserica catolică) au declanșat o puternică mișcare de eliberare. În amintirea „cruciaților“ lui Doja, răsculații s-au numit „curuți“. Conducerea lor a revenit lui Francisc Rákóczi (1676-1735), urmașul unei familii care dăduse cîțiva dintre cei mai însemnați principii ai Transilvaniei. Izbucnită în primăvara anului 1703 în Ungaria Nordică, flacăra răscoalei s-a întins repede și în Transilvania, unde Rákóczi a fost chemat de Dietă și proclamat principe în 1704.

Între armata imperială și cea a curuților s-au purtat lupte cu succes schimbător pînă în 1711, cînd răscoala a „sucumbat“ din multiple cauze, generate de baza socială eterogenă pe care se sprijinea. La capătul a opt ani de lupte, nobilii au trecut de partea imperialilor.

Autorul prezentului articol urmărește ecoul stîrnit de răscoala curuților în Moldova și în Țara Românească, precum și manifestările de solidaritate arătate în aceste țări, pe baza unor documente inedite, descoperite în arhivele din Budapesta.

Deși mare latifundiar, propunîndu-și, la început, să apere doar privilegiile unei părți a nobilimii, Francisc Rákóczi s-a făcut exponentul nemulțumirilor populare îndreptate împotriva cercurilor guvernante de la Viena și a susținătorilor lor din Ungaria și Transilvania („lobonții“), fiind sprijinit de masele populare și în special de iobăgimea maghiară și română. Lărgind considerabil baza socială a mișcării sale, Rákóczi a promis scutirea de dări și de slujbe iobăgești a tuturor celor care vor lua armele alături de el. „Cu greu îți puteai închipui — scria Rákóczi — zelul și bucuria ce atrăgeau poporul din toate părțile. Veneau în cete, aducînd pîine, carne și altele necesare hranei [...], se înrolau în armată [...] și, în lipsă de puști, se înarmau cu săbii, furci și seceri, declarînd că vor să trăiască și să moară alături de mine“.

În felul acesta, sub steagurile curuților s-au strîns oști de toate neamurile (unguri, sași, secui, români, ruteni ș.a.) și din toate clasele sociale, inclusiv din rîndurile nobilimii și burgheziei din Ungaria și Transilvania, atinse în unele privilegii de administrația imperială; cu toate că eliberarea Transilvaniei n-a alcătuit obiectivul principal al răsculaților, această provincie s-a ridicat, cu mic, cu mare, în momentul în care a început lupta pentru alungarea asupritorilor habsburgi din Ungaria de Nord.

Trebuie precizat de la început că ecoul insurecției conduse de Rákóczi în rîndul românilor din Transilvania a fost precumpănitor pozitiv. Au făcut excepție doar marii negustori, proprietarii de moșii și

reprezentanții clerului; aceștia aderaseră la unirea cu biserica Romei și au rămas fideli regimului habsburgic, din spirit rutinier de supunere, din neînțelegere, din speranța păstrării — prin concesiile față de ocupanții austrieci — a unor drepturi politice și economice. În schimb masele populare, iobagii, o parte a clerului ortodox și chiar a micii nobilimi române (în special din Țara Hațegului) s-au alăturat răsculaților unguri, împărțînd idealul comun al eliberării de sub dominația habsburgică. Detașamentele românești erau organizate și conduse de căpetenii rămase legendare — Marcu Hațeganu în Bihor, Ciurilă, pe Someș, Nichita Balica din Petridul de Jos (comitatul Turda), Bucur Cîmpean, în Țara Birsei și Trei Scaune, Vasile Negru din secuime, dar mai ales Gligor Pîntea, zis Pîntea Viteazul, din Măgoaja (comitatul Cluj); sub conducerea lor, țărani români s-au ridicat la luptă împotriva garnizoanelor austriece din orașele Transilvaniei, participînd totodată masiv și la bătăliile date cu grosul oștirilor inamice în comitate. Vitejia arătată pe cîmpurile de luptă și frăția de arme între iobagii români și maghiari au lăsat urme în versurile, cîntecele și jocurile populare.

Țelul: „să scape de sub jug...“

Primele știri privind curuții au parvenit foarte curînd în Țara Românească; în bogata corespondență politică a lui Constantin Brîncoveanu și a influenței

familii a Cantacuzinilor se întâlnesc ecouri foarte variate asupra împrejurărilor dezlănțuirii mișcării, scopurilor urmărite, forțelor participante, desfășurării operațiilor militare etc. La scurt timp după izbucnirea răscoalei, la 26 iulie 1703, însemnatul dregător, unchi și sfătuitor al domnului, stolnicul Constantin Cantacuzino, înștiința pe reprezentantul principatului muntean la curtea Rusiei, căușul David Corbea, că „în Ungaria de sus s-au iscat unele răscoale sub numele lui Racoți. Umblă mulți cu steaguri și-i pustiesc pe nemți”. La 4 septembrie, Cantacuzino revenea cu știri mai concrete, arătând că „răzmerițele începute de Racoți în Ungaria au adus mari pierderi” [imperialilor — n.a.], iar insurgenții „au ajuns pînă în Maramureș, în Transilvania”. Cît despre transilvăneni, adăuga demnitarul muntean, „ei sînt gata să li se alăture împotriva nemților spre a le scutura tirania”.

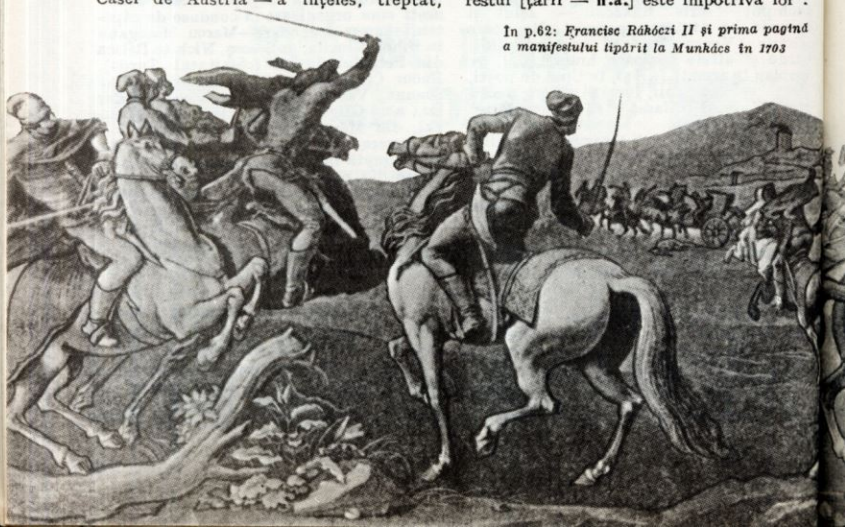
Atitudinea cercurilor guvernante din Muntenia cu privire la insurecția rákóczi-
ană a fost, în primii ani (1703-1706), nuanțată și în general prudentă. Vodă Brâncoveanu a manifestat o oarecare rezervă, pe de o parte datorită vechilor sale legături cu imperialii, iar pe de altă parte din teama de a nu antrena Sublima Poartă într-un conflict cu Austria, în condițiile deosebit de complexe generate de marile antagonisme europene (suedo-ruso-turc și austro-turc). Stolnicul Cantacuzino — un adevărat „factotum” al politicii externe a principatului muntean — după ce a manifestat inițial anumite temeri față de răscoală — crezînd că ar fi rezultatul acțiunilor subversive ale diplomației lui Ludovic XIV împotriva Casei de Austria — a înțeles, treptat,

adevărul și a ajuns să înțuiască, cu un ascuțit spirit de observație, adevăratele cauze și mobiluri ale mișcării.

Astfel, el recunoștea, într-o scrisoare din 1 februarie 1704, că „Racoți a venit mai întîi din Lehia [Polonia] la unguri cu ajutorul lehilor [...] iar ungurii [...] din pricină că nemții [austriei — n.r.] i-au necăjit foarte peste măsură cu biruri și cu năpăstuii bisericești, au alergat de aceea cu toții la Racoți, nu numai prostimea, ci și șleahța și mulți din cei mari. Și așa, înmulțindu-se, au început să se întindă pe toate locurile. Și unde li s-au supus, a fost bine, iar unde li s-au împotrivit, pe nemții ce au fost între ei, pe aceia pe toți i-au nimicit cu arme de foc și cu putere”. Într-o altă scrisoare, stolnicul arăta că răsculații „au băgat atîta frică în nemți, încît aceștia, ca să-și apere pielea, au fugit la Viena”.

O luare de poziție și mai categorică, recunoscînd justetea cauzei răsculaților, figurează și în scrisoarea lui Constantin Cantacuzino din 2 mai 1704, unde se spune: „În Transilvania s-au ridicat de asemenea și s-au unit cu Racoți, mai cu seamă secuii [...] tiraniile și chinurile pe care le-au avut de suferit, nimeni n-ar ști să le descrie [...]. Nemții, mulțumindu-se să trăiască între zidurile [orașelor — n.a.] și fortărețe, fac numai ieșiri, în timpul cărora înfăptuiesc la rele cît pot, pustiind și prădînd satele și ucigînd pe sărmanii oameni acolo unde îi întîlnesc [...]. Oamenii lui Racoți sporesc pe zi ce trece, în timp ce nemții n-am auzit să fi primit vreun ajutor [...]. Într-un cuvînt, în afara Sibiului și a altor cîteva orașe, unde nemții se ascund de frica ungurilor și care nu s-au răsculat încă, tot restul [țării — n.a.] este împotriva lor”.

In p.62: Francisc Rákóczi II și prima pagină a manifestului tipărit la Munkács în 1703

Și, ca explicație, Cantacuzino adăuga: „Înainte răscoalei, Rabutin* s-a gândit să adune la Sibiu toate marile familii din Transilvania, pe guvernatorul Apor Ștefan, pe Kerler Janoș și pe alții, cu toate neamurile lor, care au cu toții o teamă cumplită de Rabutin [...]; în afara bunurilor lor, pe care nemții le-au prădat, și a caselor lor, ce li s-au dat foc, am auzit că le-a dat poruncă să-i aducă toți banii care îi aveau, căci scopul lui era să-i topească cu ai săi și să bată monedă pentru solda trupelor, dat fiind că de la Viena nu se primea nimic”. Și, în concluzie, dregătorul muntean constata: „Îți poți închipui felul de a stăpîni al nemților și cum scot ei din sărute pe oameni; din cauza aceasta toată lumea cere să scape de sub jugul lor”.

Ceașul și secretarul „de taină”

În pofida prudenței sale obișnuite și a tacticii adoptate de a nu-și atrage animozitatea cercurilor guvernante de la Viena, Constantin Brâncoveanu a adus reale servicii insurgenților curuți, permițînd trecerea unor curieri, replieri ale unor detașamente pe teritoriul principatului în timpul operațiilor militare și găzduirea unor refugiați. Această atitudine a domnului din Muntenia a stîrnit reacția autorităților imperiale, care au protestat la Poartă împotriva acțiunilor sale.

Primele contacte directe între conducătorii curuți și conducătorii munteni ca și primirea unor emisari maghiari la

* Jean Louis de Bussy-Rabutin (1644-1716), comandant general al trupelor imperiale din Transilvania, operînd împotriva curuților.

curtea munteană între 1704-1709, au accentuat atmosfera de înțelegere față de lupta insurgenților. E ceea ce reiese nu numai din corespondența diplomatică a vremii, ci și din mărturiile celor interesați. Astfel, stolnicul Cantacuzino scria, la 2 mai 1704, că după extinderea răscoalei și succesele militare repurtate în Transilvania, „a venit la noi un căpitan al lui Racoti, care a trecut pe la Cerneți, aducîndu-ne hirtii de la Racoti, în care nu scria altceva domnului nostru decît că dorea prietenia noastră, așa cum o avea și de la ceilalți vecini și ne cerea dragoste, schimb de scrisori ș.a., cu atît mai mult cu cît Transilvania se aliase de asemenea cu dînsul. Ne-a adus la cunoștință, într-un fel de manifest sau protest tipărit** pe care ni l-a trimis, cauzele pentru care s-a ridicat împotriva nemților, așa cum le-a arătat tuturor crăiilor, prințipatelor, împărățiilor, republicilor și statului polon [...]. Ne scrie și ne arată toate angaralele, birurile, întemnițările, încălcările de privilegii ș.a. ce le-au avut de suferit de la nemți...” Rákóczi spera, mai ales, în ajutorul Franței lui Ludovic XIV, interesat în crearea unei diversiuni în spatele Habsburgilor.

Firește, politica inițiată de Francisc II Rákóczi, de apropiere față de Rusia lui Petru cel Mare, cu care Brîncoveanu și influenții săi boieri întrețineau cele mai strînse raporturi, a creat condiții și mai favorabile pentru întărirea relațiilor dintre insurgenți și cercurile conducătoare

** Este vorba de falmosul manifest tipărit la Munkács în limba latină la 7 iunie 1703 de Francisc II Rákóczi și adresat tuturor națiunilor europene, prin care își motiva insurecția.

Scene de luptă din timpul războiului purtat de Rákóczi

de la București. La aceasta a contribuit și faptul că omul de legătură între conducătorul curuților și țara a fost ceașul David Corbea, fost emisar al curții muntene, rămas în Rusia. Afirmarea poziției domnului și a sfetnicilor săi, de susținere mai fățișă a răsculaților, s-a oglindit în anii 1707-1708 atît în primirea continuă de refugiați maghiari în Principat și în acordarea de privilegii și scutiri fiscale, cît și în intensificarea corespondenței dintre conducătorii curuți și dregătorii munteni. Astfel, prin intermediul diacului și secretarului „de taină” Toader Corbea (fratele ceașului David) și al cărturarului episcop de Rîmnic, Damaschin, frații Mihai spătarul și Constantin stolnicul Cantacuzino, ca și nepotul lor Toma spătarul Cantacuzino, au întreținut o corespondență politică secretă — parțial cifrată — în limbile latină și maghiară cu Francisc Rákóczi, informîndu-l pe larg despre evenimentele de la Poartă, despre atitudinea acestuia și a Rusiei față de curuți etc. Amploarea acestei corespondențe demonstrează ecoul profund stîrnit în Principate de insurecția rákócziiană și de implicațiile ei pe plan internațional, în special de relațiile curuților cu Petru cel Mare și Poarta otomană.

Să nu „supero norodul cu strîmbătate“

Altă formă de manifestare a aceleiași solidarități au constituit-o și intervențiile făcute la curtea din Viena, în favoarea răsculaților, atunci cînd mișcarea a intrat în declin; recucerirea Transilvaniei de către imperiali a fost urmată de trădarea nobilimii maghiare, care a părăsit cauza lui Rákóczi, atrasă de promisiunea întăririi privilegiilor și a readucerii la supunere a iobagilor răzvrățiți. Această trădare a provocat eșecul mișcării, care a luat sfîrșit prin încheierea Păcii de la Satu Mare (26 aprilie 1711) între rebeli și autoritățile de la Viena; Ungaria și Transilvania au reîntreat în stăpînirea împăratului, iar Rákóczi a luat drumul pribegiei, plecînd în Franța și apoi în Turcia.

Pentru atitudinea adoptată de conducătorii Munteniei față de curuți în această

perioadă de sfîrșit a răscoalei, sînt grăitoare intervențiile domnului și ale Cantacuzinilor pe lîngă autoritățile austriece cu scopul de a grația pe unii răsculați refugiați în principalul muntean și a le îngădui întoarcerea în patrie, sau a elibera pe cei întemnițați în Transilvania.

În Moldova, fără a fi atît de însemnat, ecoul insurecției rákócziene a fost — inițial — mult mai favorabil decît la sud de Milcov. Simpatia și înțelegerea arătată față de curuți de unii domni ca Antioh Cantemir, Mihai Racoviță și Nicolae Mavrocordat, reies, de asemenea, din corespondența vremii. Astfel, Rákóczi însuși, scriînd lui Ferriol, ambasadorul Franței la Poartă, arăta că domnul Moldovei i-a dat „dovezile cele mai adevărate ale prieteniei sale”. La fel, Mihai vodă Racoviță scria contelui Karolyi, în 1708, că a primit cu toată bucuria oferta lui Rákóczi „de a păstra frumoasa și folositoare armonie a prieteniei”, dîndu-și silința de a-i veni în ajutor „cu bunăvoință de vecin, dacă vom fi solicitați în cutare sau cutare treabă”. Această atitudine binevoitoare s-a datorat, într-o anumită măsură și înclinațiilor profranceze, comune celor trei voievozi și lui Rákóczi însuși. Dar nu numai domnitorii, ci și marii boieri și prelați moldoveni au întreținut un viu schimb de scrisori și emisari cu conducătorii răscoalei. Refugiații curuți au fost primiți în Moldova cu toată ospitalitatea și au beneficiat de privilegii, iar după sfîrșitul mișcării nu s-au pus nici un fel de piedici repatrierii lor.

Importanța și caracterul pozitiv al răscoalei rákócziene au fost relevate în majoritatea cronicilor moldovenesti contemporane; un pasaj din *Letopiseșul* (1662-1729) atribuit diacului de divan Nicolae Muste ni se pare însă cel mai grăitor: „Nesuferit și neplăcut lucru era [...] a rămînea sub stăpînirea împăratului, care nu sub stăpînire ci în robie li se părea a fi [...]. Ei s-au și ridicat asupra nemților [...] alegîndu-și crai pe Racoți”. Deplîngînd eșecul răscoalei, cronicarul socotește că cei mari și puternici — imperialii — nu trebuiau „să supere norodul cu strîmbătate, că de multe ori prea mare răutate face pe cei supuși să se ridice împotriva celor ce-i stăpînesc...”

Condamnat în contumacie de curtea din Viena la moarte ca trădător, Rákóczi și-a trăit ultimii ani din viață la Istanbul, unde a și murit în 1735. Peste mai bine de un secol și jumătate, conducătorul curuților a fost reabilitat de Dieta maghiară, și, cu aprobarea împăratului Franz Josef, osemintele sale au fost aduse în Ungaria și reînhumate cu mari onoruri, în 1906. La trecerea sicriului prin țara noastră, N. Iorga a scris un articol despre „luptătorul cavaleresc și îndrăgnic, care nu-și părăsește drepturile și nu vrea să-și plece capul față de nimeni”; „Ne descoperim — scria atunci marele savant — înaintea sicriului unde un erou doarme, înflorat în bătrînele sale oase de duhul țării sale, și vom zice viteazului cavaler ce se întoarce: fie în veci pomînită, la toate neamurile, amintirea celui ce a luptat, a suferit, a pribegit și murit pentru neamul său”.

ARHIVELE — GLASUL STRĂMOȘILOR PESTE VREMURI

GHEORGHE TITILEANU directorul general al
Arhivelor Statului

„Arhiva unui stat — spune Vasile Alecsandri — este o avere publică ce merită cea mai de aproape îngrijire a Cirmuirii. Ea este colecția tuturor actelor publice, atât administrative cit și judecătorești și politice, carele slujesc de temelie legiurilor și istoriei țării“. La rindul său, marele cărturar Gheorghe Asachi definea arhivele ca fiind „sanctuarul drepturilor compatrioților“.

Pornind de la aceste idei, ne-am adresat tovarășului Gheorghe Titileanu, director general al Arhivelor Statului, cu rugămintea de a ne răspunde la câteva întrebări privind activitatea acestei instituții în etapa actuală, metode noi de cercetare întreprinse, și felul cum vede d-sa colaborarea arhivelor cu revista noastră:

— Sîntem o țară cu vechi tradiții arhivistice. Vă rugăm să ne spuneți cîteva cuvinte despre etapele principale prin care a trecut, de-a lungul vremii, instituția pe care o conduceți.

— În adevăr, putem vorbi despre o tradiție arhivistică în țara noastră. Ea se reflectă, în primul rînd, în mulțimea documentelor rămase de la marii înaintași ai poporului român de-a lungul secolelor și în grija deosebită pentru păstrarea lor. Datorită acestei griji, cu toate vicisitudinile prin care a trecut țara noastră și care au distrus unele din aceste mărturii, ni s-a păstrat, totuși, un inestimabil tezaur de valori arhivistice, cele mai vechi fiind din secolul al XIII-lea.

Avem dovezi că în veacul XIV existau cancelarii care păstrau actele create în activitatea lor. Mai tirziu, la mitropoliiile țărilor române se păstrau documentele mai deosebite ceea ce reprezintă un început de arhivă generală, ale cărei atribuții și depozite au fost preluate de noua instituție a Arhivelor Statului, înființată în

1831 în Țara Românească și în 1832 în Moldova.

Marile reforme care au urmat după Unirea Principatelor Române au cuprins și arhivele; în anul 1862 s-a înființat la București o Direcție generală a Arhivelor Statului; după încheierea procesului de formare a statului unitar național român, prin legea din anul 1925, pe lângă arhivele din București și Iași, s-au mai înființat filiale la Cluj, Craiova, Năsăud, Brașov și în alte orașe ale țării.

Astăzi arhivistica românească, cu rădăcini în secole, cunoaște o nouă și eficientă dezvoltare prin deosebita atenție ce i se acordă din partea organelor de partid și de stat.

— Ce elemente noi au survenit în reglementarea activității acestei importante instituții în ultimii ani?

— În 1971, printr-un decret al Consiliului de Stat s-au statornicit pentru activitatea arhivistică o serie de noi reglementări, corespunzătoare stadiului actual de dezvoltare a muncii științifice și culturale educative din țara noastră. Au fost stabilite astfel, mai judicios, organele de

specialitate care păstrează documentele din fondul arhivistic național, precizându-se concret răspunderile ce le revin în această direcție. S-a dat, pentru prima oară în țara noastră, o reglementare clară accesului la consultarea și cercetarea documentelor de arhivă; limita de timp care permite accesul la documente, fixată la 30 ani de la redactarea lor este printre cele mai reduse din Europa (în Suedia, Belgia și alte țări, termenul e de cinci decenii). Au fost, de asemenea, îmbunătățite normele pentru asigurarea păstrării documentelor, au fost indicate condițiile de cercetare și s-au prevăzut sancțiunile penale ce decurg din încălcarea acestor dispoziții. S-a înființat o comisie pentru problemele arhivistice, formată din specialiști din domeniul arhivistic și alte domenii ale științei și culturii, care veghează la îmbogățirea tezaurului arhivistic și la judicioasa folosire a acestuia.

Aceste măsuri au sporit grija pentru păstrarea tuturor documentelor, s-au lărgit posibilitățile de utilizare a fondului arhivistic de către cercetarea științifică.

— Mari arhiviști din trecut au subliniat nu o dată rolul important ce revine acestui instituției în scrierea istoriei țării. Pe această linie, ce acțiuni a întreprins Direcția generală a Arhivelor Statului în anii postbelici?

— Arhiviștii din trecut ca, de exemplu, Vasile Alecsandri, (arhivistul statului la Iași în perioada 1850-1853) s-au preocupat cu stăruință ca arhivele să fie publice și să constituie izvorul de bază pentru scrierea istoriei țării. Dar, tot atât de adevărat este și faptul că, datorită condițiilor istorice de atunci, acțiunile multor arhiviști

inimoși au rămas de cele mai multe ori „vox clamantis in deserto”, fără urmări concrete. Dar ceea ce nu au putut realiza ei, cu toată strădania lor, a fost posibil să se realizeze astăzi. Arhivele au fost restituite poporului, care le-a creat și păstrat, nemaiconstituind doar un privilegiu al reprezentanților claselor dominante.

Pentru a facilita munca de cercetare, Direcția generală a Arhivelor Statului și unitățile ei din toată țara s-au străduit, în primul rînd, să-și îmbogățească depozitele cu fondurile risipite pe la diferite instituții, să le inventarieze și, totodată, să elaboreze, pe lângă inventare, și anumite instrumente de lucru atât de necesare în munca de cercetare — cataloage, indici, îndrumători, colecții de documente pe anumite teme. Prin *Revista Arhivelor* informăm pe cei interesați de fondurile existente, de noi achiziții, de rezultatele cercetărilor în arhivele altor țări.

Recent s-a trecut la fișarea tematică — pe cale electronică — a unor fonduri de documente care vor servi cercetării. În viitor, vom căuta, în mai mare măsură ca pînă acum, ca prin expoziții, preșă, simpozioane etc. să informăm pe cei care scriu sau ar dori să scrie lucrări de istorie pe baza documentelor.

— Vă știm un îndrăgostit de munca dv. În această calitate ce fonduri de valoare deosebită vă stau, cum se spune, „la inimă”, și în ce constă însemnătatea lor?

— Îmi este destul de greu să numesc un anume fond, un anume document sau un anume manuscris, pe care să afirm că-l am în exclusivitate, așa cum ați spus, „la inimă”. Este firesc ca un cercetător al unei probleme să afirme că fondul care conține do-

cumentele esențiale pentru tema sa să fie cel mai important. Dar ca unul ce conduc o instituție, care are sarcina de a păstra cu cea mai mare grijă, „ca ochii din cap”, întregul fond arhivistic național, și să-l fac cît mai accesibil cercetării, pun la inimă, ca să mă folosesc de aceeași expresie, orice realizare pe linia păstrării și folosirii tuturor fondurilor și colecțiilor de arhivă. În această galerie imensă a depozitelor de arhivă, prin fața aceluia ce trudește la munca arhivistică se perindă zilnic, ca într-o frescă, documente privitoare la întreaga istorie a poporului român. Asemenea copiilor unei mame bune, toate primesc aceeași atenție și mîngiere.

— În ultimii ani, ați mai achiziționat fonduri din străinătate. Care e valoarea lor pentru istoria noastră?

— În ultimii ani, Direcția generală a Arhivelor Statului a întreprins o susținută acțiune de cercetare a arhivelor de peste hotare. Rezultatele obținute de trimitșii noștri în peste 14 țări sînt satisfăcătoare, achiziționîndu-se circa un milion cadre microfilm, foarte multe reproduceri foto sau xerografii de pe documente importante. Majoritatea acestora au fost inventariate și puse la îndemîna cercetătorilor pentru consultare. Unele au fost tipărite, multe au apărut citate în diferite lucrări. Aceste documente privitoare la istoria țării noastre, atât de variate în conținut și proveniență — rapoarte diplomatice, manuscrise, scrisori, hărți și planuri, stampe, memorii economice, politice și sociale ale unor oameni de seamă din țara noastră trimise guvernelor altor țări, memorii sau scrisori ale unor călători sau oameni de afaceri etc. — în marea lor majoritate inedite,

completează fondurile și colecțiile noastre arhivistice, oferind cercetătorilor chei pentru dezlegarea unor probleme rămase de ani fie nesoluționate, fie în lipsă de date, cu interpretări înguste, incomplete.

O prezentare, chiar și sumară, a problemelor oglindite în documentele amintite este, desigur, imposibilă în cadrul unui scurt interviu. Este, cred, suficient să amintesc că ele se referă la cele mai variate aspecte ale vieții economice, sociale, politice, culturale ale țării noastre, începând din sec. XIII până în sec. XX; aproape că nu există evenimente importante care să nu fie reflectat în ele.

— Cum explicați „setea” de istorie, în ultimele decenii, în rândurile cercurilor tot mai largi ale publicului românesc?

— Poporul român a fost totdeauna dornic să-și cunoască istoria, i-a fost „sete” cum spuneți, iar izvorul acestei cunoașteri poporul l-a găsit clar și limpede în ceea ce a creat el nemuritor peste veacuri și a exprimat în legende sale minunate, în doinele, cîntecele populare, însemnările pe scoarțele vechilor cărți, în hrisoavele și documentele lăsate de marii săi înaintași. Astăzi când poate citi istoria nu răstălmăcită, ci așa cum a fost ea, așa cum reiese din documente care vorbesc și de suferințele lui, și de exploatarea nemiloasă din trecut, dar și de faptele sale eroice pe care le-au cîntat sau le-au povestit străbunii la lumina opaițului sărac, în bordeiele înecate de fum, sau le-au consemnat cronicarii; astăzi, când mîndri de trecutul nostru glorios, fău-

rim o nouă istorie, dorința oamenilor de a citi crește zi de zi și sîntem siguri că le este tot mai deplin satisfăcută... **Magazinul istoric** se numără printre acele tipărituri care răspund acestei cerințe, iar marele său tiraj este o dovadă că e gustat și apreciat ca un izvor bun pentru „setea” de istorie.

Arhivele Statului, care dețin în mare măsură memoria trecutului nostru, au colaborat și pînă în prezent cu revista dv. Această colaborare poate fi mult dezvoltată, dată fiind bogăția de informații care iese la iveală, pe măsura valorificării documentelor interne și a microfilmelor pe care le procurăm din străinătate și care întregesc izvoarele istoriei noastre naționale și acoperă toate regiunile țării.

Interviu consemnat de:
Vasile ȘIMANDAN

POPORUL SUVERAN VA DOMNI LA SCHÖNBRUNN...

(Urmare din p. 59)

23 august, din ordinul guvernului, Garda națională (forța armată formată din burghezi civili), a atacat pe muncitorii înarmați. „Astfel a fost zdrobită unitatea și forța forțelor revoluționare”, remarca K. Marx, referindu-se la acest eveniment.

Asediul Vienei

Între timp, în imperiu, revoluția cehă fusese înăbușită în iunie 1848, prin intervenția brutală a trupelor lui Windischgrätz; în Ungaria fusese numit ca ban și guvernator, baronul Jellačić, sprijinitor al monarhiei. În jurul Vienei se strîngea tot mai mult cercul contrarevoluției. Socotind momentul propice, curtea a inițiat o nouă manevră. Cunoscînd sentimentele de simpatie ale populației vieneze față de revoluția ce se desfășura în Ungaria, a dat ordin trupelor din Viena ca în ziua de 6 octombrie 1848, să fie gata pentru a pleca în sprijinul acțiunilor baronului Jellačić, contra armatei revoluționare maghiare. Dar Batalionul de grenadieri din garnizoană a refuzat să execute ordinul primit. Au avut loc ciocniri între trupele rămase credincioase guvernului pe de o parte, și grenadierii cărora li s-a alăturat Garda națională (o parte a ei se afla din nou pe poziții adverse guvernului), Legiu-

nea academică și muncitori înarmați, pe de altă parte.

Poporul a ieșit din nou victorios. Mulțimea l-a prins pe ministrul de Război Latour, acest dușman al maselor și l-a spînzurat de unul din felinarele pieței. Apoi s-a îndreptat spre Arsenalul armatei, unde a avut loc o luptă sîngeroasă, cîștigată de forțele populare.

Această violentă mișcare a poporului, cunoscută sub numele de a treia revoluție din Viena, în care în special muncitorimea s-a aflat în prim plan și a obținut victoria, a speriat și mai rău curtea. De data aceasta monarhul s-a refugiat la Ohmutz (Olomouc), lăsînd Viena liberă pentru a fi asediată și cucerită de către trupele imperiale ce se concentraseră în jurul ei. În timpul asediului Vienei poporul a înscris noi pagini de glorie. Înarmate slab, Garda națională, Legiunea academică, Gărzile muncitorești au luptat cu eroism contra celor peste 80 000 soldați imperiali bine antrenati. Revoluția a fost însă înăbușită în sînge. Forța a învins. Artileria a măturat rînd pe rînd baricadele.

A început o perioadă de teroare contra celor care au participat la revoluție. Spiritul revoluționar a continuat însă să dăinuiască și anul 1848 a lovit adînc vechea orînduire.

HATIŞERIFUL DE LA GÜLHANE

TUDOR MATEESCU

Doctor în istorie

Scrisoare ilustră (în limba turcă — Hatt-i şerif) era denumirea dată unui document important, emis în numele sultanului de cancelaria Porţii şi care conţinea un decret sau un ordin către demnitarii imperiului.

Purtind monograma sultanului Abdul Medjid, Hatişeriful de la Gülhane a încercat să impună noi reglementări, fără de care nu putea exista „nici forţă, nici bogăţie, nici fericire, nici linişte“.

Pricinuită de dezintegrarea sistemului social-economic, ca şi de şirul înfringerilor militare suferite începînd din a doua jumătate a secolului XVII, decăderea Imperiului otoman a determinat puterea centrală să adopte măsuri care să ducă la redresarea şi prelungirea existenţei statului. Ele au fost introduse, în mod sistematic, la sfîrşitul sec. XVIII, fiind impuse şi de apariţia relaţiilor capitaliste, care îşi croiau drum în societatea otomană.

Primul sultan care a trecut la aplicarea acestor măsuri a fost Selim III (1789-1807). Reformele sale au inaugurat perioada numită „noua ordine“, socotită în prezent de istoricii turci ca începutul „modernizării“ Imperiului otoman în primul rînd în ceea ce priveşte reorganizarea armatei*. Aceste tentative l-au costat însă pe sultan viaţa, ienicerii neînţelegînd să renunţe la privilegiile şi onorurile de care s-au bucurat vreme de secole.

După detronarea şi uciderea lui Selim III, reformele iniţiate de el au fost continuuate cu mai mult succes de sultanul Mahmud II (1808-1839). La sfîrşitul domniei acestuia, Imperiul otoman era, totuşi, încă departe de a fi devenit un stat modern. Erau menţinute, de asemenea,

în continuare inegalitatea în drepturi a supuşilor creştini faţă de cei musulmani, mai cu seamă în ceea ce priveşte stabilirea şi perceperea impozitelor, precum şi abuzurile autorităţilor, nesiguranţa economică, socială şi politică a cetăţenilor, sistemul de esenţă feudală al monopolurilor statului, care spolia ţărănimea de roadele muncii sale şi o menţinea într-o stare de permanentă mizerie.

În aceste condiţii, într-un moment care urma unei perioade de grele înfringeri militare ale Imperiului otoman şi de

* Pentru organizarea militară a Imperiului otoman vezi *Magazin Istoric*, nr. 3/1972.

puternice convulsii interne, noul sultan, Abdul-Medjid (1839-1861) a emis, în ziua de 3 noiembrie 1839, la patru luni după venirea sa la tron, firmanul numit **Hatîşerîful** sau **Hatîhumaiumul** („Diploma imperială“) de la Gülhane, după localitatea unde a fost citit pentru prima oară. Documentul mai este cunoscut și sub denumirea de **Firmanul tanzimatului**, anul promulgării lui inaugurînd perioada cu acest nume de la cuvîntul arab **tanzîm** („ordine“). Caracterizat prin adoptarea unor reforme cu caracter burghez — moderat, care urmăreau să aducă Imperiul otoman la nivelul dezvoltării capitaliste europene, **tanzîmatul** a durat pînă la promulgarea, în 1876, a primei **Constituții** otomane. Inițiatorul reformelor nu a fost însă sultanul, pe atunci în vîrstă de numai 16 ani, ci sfetnicul său, Mustafa Reșid Pașa, care a ocupat apoi, în mai multe rînduri, funcția de mare vizir.

În **Hatîşerîf** se recunoștea necesitatea creării unor noi instituții, care urmau să

Reorganizată de Selim III, noua armată defilează în prezența sultanului

îndeplinească următoarele trei roluri: asigurarea siguranței cetățenilor în ceea ce privește viața, onoarea și starea lor materială; elaborarea unor reguli precise în stabilirea și perceperea impozitelor; modernizarea serviciului militar. În continuare se argumenta că viața și onoarea supușilor erau cele mai de seamă bunuri ale acestora și că statul pierdea enorm prin periclitarea lor. Accentuînd importanța reglementării impozitelor, **Hatîşerîful** preciza că statul nu putea face față nevoilor sale militare decît cu ajutorul sumelor percepute de la cetățenii săi. Era necesar, de aceea, ca fiecărui membru al societății otomane să i se fixeze un impozit în funcție de starea materială și de posibilitățile sale și ca nimeni să nu-i poată pretinde mai mult.

În ceea ce privește sistemul monopolurilor statului asupra comercializării unor produse alimentare, privit altă dată ca o sursă de venituri, era apreciat ca un „flagel“ și un „obicei fatal“ care nu putea avea decît „consecințe dezastruoase“. La fel era privit și sistemul „concesiunilor venale“, cum era cel al arendării veniturilor publice, supus arbitrariului guvernatrilor locali; statul concedînd stringerea impozitelor și taxelor unor particulari, aceștia căutau, prin abuzuri și înșelăciuni, să obțină beneficii cît mai mari.

Deoarece apărarea țării era „un lucru important“, **Hatîşerîful** insista asupra necesității de a reglementa contingentele pe care urma să le furnizeze fiecare localitate, potrivit trebuințelor momentului, ca și reducerea serviciului militar la patru sau cinci ani. Aceasta fiindcă sistemul inegal de recrutare de pînă atunci dădea „o lovitură mortală agriculturii și industriei“, iar reținerea sub arme a soldaților pe tot timpul vieții îi ducea pe aceștia „la disperare“, contribuînd, în același timp, la depopularea țării.

În rezumat, după cum se preciza în **Hatîşerîf**, fără noi legi imperiul nu putea avea „nici forță, nici bogăție, nici fericire, nici liniște“. În acest sens, documentul

prevedea ca, din acel moment, cauza oricărui deținut să fie judecată public, potrivit legii, și în urma unei anchete, fără ca vreo altă autoritate decât cea juridică să poată interveni în desfășurarea procesului. Se stabilea, de asemenea, că „nimeni nu va putea, în taină sau în mod public, să facă să piară o altă persoană prin otrăvă sau prin orice alt supliciu”. La fel, nimeni nu avea dreptul să aducă vreun prejudiciu onoarei cuiva.

Aceste prevederi urmau să fie valabile pentru toți supușii, „de orice religie sau sectă”, fără nici o excepție.

Pentru toate reglementările prevăzute în **Hatîșerif** trebuia să se emită legi speciale, supuse, în prealabil, discuției în Consiliul de justiție (care urma să fie „mărit cu noi membri, atât cît va fi necesar”) sau în alte organe de stat. Fiecare membru al acestor consilii avea dreptul să-și expună liber ideile și să-și dea avizul asupra proiectelor de legi. Orice lege, ca să poată fi „pentru totdeauna valabilă și executorie”, trebuia să fie sancționată de sultan. Documentele conținând textele acestor legi urmau să fie depuse apoi în sala în care se

păstra mantaua profetului Mahomed, unde atît sultanul, cît și marii dregători religioși și civili ai imperiului, trebuiau să jure că vor respecta prevederile lor.

Măsurile preconizate de **Hatîșeriful** de la Gülhane s-au materializat în adoptarea unui întreg șir de reforme, cea mai importantă dintre ele fiind noul Cod funciar otoman, numit **Arazi Kanunnamesi**, („Legea pămîntului”) emis în anul 1858, care a avut adînci implicații de natură social-economică. Legile au fost aplicate însă incomplet, în unele cazuri textul lor rămîind chiar literă moartă. Deși s-au luat

măsuri de a se încadra în posturi administrative oameni care să pună în practică aceste reforme, arbitriul dregătorilor a rămas, în general, neschimbat. Astfel, la 1850, Ion Ionescu de la Brad, în timpul călătoriei sale în Dobrogea, pe atunci provincie a Imperiului otoman, constata că acolo tanzimatul nu pătrunsese încă și că mulți nici măcar nu visau la el. În scrisorile sale către Ion Ghica, reputatul agronom făcea următoarele aprecieri: „Via-

ța ce circulează în inima statului, în Capitală, nu merge pînă la extremitățile trupului imperiului. Pe aici pare că ar fi tot lumea veche din imperiu”. Dregătorii locali rămăseseră la obiceiurile de altădată: „Acești funcționari sînt oameni vechi, deprinși cu abuzul și prin urmare de tanzimat nici nu vor să știe. Jură să ție dreptate și apoi fură cît pot”.

Chiar dacă ar fi fost puse în aplicare integral, reformele inaugurate prin **Hatîșeriful** de la Gülhane-ar fi putut salva Imperiul otoman, aflat atunci în plin proces al iremediabilei sale decăderi. Popoarele dominate și asuprite, care se a-

flau de secole sub jugul cuceritorilor otomani și care au rămas în continuare lipsite de drepturi, au luptat pentru obținerea independenței și crearea de state naționale.

Hatîșeriful de la Gülhane a jucat totuși un rol însemnat în evoluția ulterioară a Imperiului otoman. Mișcările revoluționare de mai tîrziu din Turcia au cuprins, în programul lor de revendicări, punerea în practică a drepturilor și libertăților înscrise în acest document. Totodată, el a constituit un model pentru reformele adoptate apoi și de către alte state islamice.

Abdul Medjid, sultanul care a inaugurat perioada tanzimatului

**Un general
ocolit de marile bătălii
și un teoretician
care scrie pentru posteritate:**

CARL VON CLAUSEWITZ

PETRU NĂVODARU

Strălucitul drum al operei lui Carl von Clausewitz (1780-1831), autor al unor lucrări de istorie și teorie militară, majoritatea postume, dintre care cea mai cunoscută este *Vom Kriege* („Despre război“), a început târziu. Pornirea a fost lentă. Prima ediție a lui *Vom Kriege*, publicată sub îngrijirea văduvei sale, a avut un răsunset foarte limitat: douăzeci de ani mai târziu, când s-a tipărit, totuși, a doua ediție, cele 1500 exemplare, cite avusese prima, nu se vinduseră încă toate.

Treptat, cercurile militare au început să manifeste un interes crescând pentru Clausewitz. Firește, le interesau în mod deosebit aspectele specific militare, rămânând insensibile, ba chiar ostile, problemelor fundamentale pentru toată gândirea lui Clausewitz, a relațiilor dintre concept și concret, dintre societăți, armate și războaiele lor, a primatului politicii asupra strategiei, al conducerii politice asupra conducerii militare, al scopului politic asupra obiectivului militar.

Atitudinea politică și filozofică a lui Clausewitz l-a interesat pe Engels încă din 1851. Îl socotea „un geniu spontan”, „o stea de prima mărime”. Îi plăcea „felul său ciudat de a filozofa, just în fond”, cum îi scria lui Marx. În acea scrisoare Engels se referea la un pasaj despre război ca act al relațiilor umane.

Și Marx a apreciat că Clausewitz „are un bun simț ce se apropie de geniu”.

La Berna, Lenin a studiat cu multă atenție opera lui Clausewitz, a cărei gândire i-a oferit sugestii în domenii atât de actuale în acei ani și, totodată, fundamentale, ca: relațiile dintre politică și război, problemele strategiei, relația reciprocă dintre atac și apărare, natura războiului, noțiunea de război just și nejust. În însemnările sale, Lenin a notat că „cel mai important dintre toate” este capitolul 6 B, cartea VIII din *Vom Kriege*, intitulat *Războiul este un instrument al politicii*.

Tirziu, după marxiști — în genere după primul război mondial, dar mai ales după cel de-al doilea — gânditorii „civili” și oamenii politici din țările capitaliste l-au descoperit și ei pe Clausewitz. Lumea a treia îl apreciază îndeosebi ca teoretician al războiului popular de eliberare. În țările socialiste, opera lui Clausewitz este, de asemenea, obiectul unui interes susținut. Fapt este că astăzi *Despre război* face parte din patrimoniul clasic al științelor politice și militare.

Într-adevăr, cu toate schimbările formidabile apărute în tehnică și, implicit, în înzestrarea armatelor în veacul XX — creșterea puterii de foc, transporturi și telecomunicații, blindate, aviație chiar și arsenalul nuclear — opera contemporanului lui Napoleon, generalului-profesor de la Berlin, care nu s-a realizat în cursul vieții nici ca general, nici ca profesor, continuă să-și păstreze valabilitatea și azi în chestiuni fundamentale de filozofie politică și militară și de strategie.

Un instrument al politicii

„[...] Războiul este numai o parte a relațiilor politice, adică nici de cum ceva independent. [...] Este continuarea politicii cu concursul altor mijloace. Spunem cu concursul altor mijloace pentru a afirma prin aceasta că relațiile politice nu încetează odată cu apariția războiului, nu sînt transformate în cu totul altceva, ci că ele continuă să existe în esența lor [...] și că liniile principale, de-a lungul cărora se desfășoară evenimentele războiului și de care sînt legate, nu sînt decît direcțiile relațiilor politice, care străbat războiul, ajungînd pînă la pace”.

Din cartea VIII, capitolul 6B: Războiul este un instrument al politicii.

Cercetător genial și pasionat al întregii istorii militare de pînă la el și, îndeosebi, al războaielor din anii revoluției franceze și ai lui Napoleon, Clausewitz a subliniat superioritatea defensive și importanța deosebită a războaielor populare de apărare, care au zdrobit mașina de război napoleoniană (ca, de altfel, peste un veac mai tirziu, pe cea a lui Hitler).

Fiul taberei ajunge curtean

Născut la Burg (Prusia) Carl von Clausewitz este al patrulea fiu al unui fost ofițer prusian, redus la o modestă existență de funcționar fiscal. Tatăl poate asigura condiții de studiu numai primului copil, ceilalți trei fiind angajați, la sfîrșitul copilăriei, în armată, ca subofițeri-elevi. Lui Carl îi vine rîndul, în 1792, să intre **Fahnenjunker** — subofițer în Regimentul de infanterie din Potsdam.

În toată Europa, în lumea întreagă răsună ecoul marii revoluții franceze. Filozoful german Hegel avea să scrie: „A fost [...] un splendid răsărit de soare. Toți cei ce gîndeau au participat la sîrbătorirea acestei epoci. O emoție elevată a domnit pe atunci, un entuziasm al spiritului a înfiorat lumea”.

În acest timp, Clausewitz, în vîrstă de numai 12 ani, își făcea aspra ucenicie militară în armata prusiană, reacționară și închistată, participînd la asediul orașului Mainz, pe malul stîng al Rinului. Aici, sprijiniți de forțe ale armatei revoluționare franceze, revoluționarii burghezi locali încearcă, primii, să instau-

reze o republică democratică pe teritoriul german. Francezii, izolați de grosul lor, sînt însă înfrinți de armatele regiilor aliați contra revoluției. Căderea Mainzului duce la întărirea terorii reacțiunii și cenzurii în toate statele germane.

Zece ani mai tîrziu, într-o scrisoare către logodnica sa, Marie von Brühl, Clausewitz descrie astfel perioada aceastei a vieții lui: „Gîndește-te, că sînt fiu al taberei [...] După o educație mediocră, prima mea ieșire în lume, la doisprezece ani, m-a dus în tranșeele de la Mainz. Cînd orașul a căzut pradă flăcărilor aprinse de noi, în chiotele soldătimii necioplite s-a amestecat și glasul meu de copil. Astfel, lăsat în voia împrejurărilor, a celor mai felurite influențe și a slabelor mele puteri, am avut de educator impresiile exterioare, împrejurările, pe scurt, hazardul“.

Soția lui Clausewitz, Marie, născută von Brühl

În urma Păcii de la Basel (aprilie 1795) dintre Franța și Prusia, Clausewitz este trimis într-o garnizoană provincială. Lacom de cunoștințe — așa cum cei de o seamă cu el sînt lacomi de plăceri — știe să folosească acest răgaz pentru a învăța cu înverșunare latină, matematici, filozofie și pentru a citi literatură militară veche și contemporană. Nici de beletristica vremii nu rămîne străin.

În toamna anului 1801, îl găsim pe locotenentul von Clausewitz la Berlin, urmînd cursul de doi ani al Școlii de război; onoare care implică multă muncă,

dar și deschide perspectiva unei avansări rapide. În afara cursurilor școlii, audiază cu regularitate conferințele unui filozof kantian, Kiesewetter, căruia îi va datora rigoarea metodei logice ce caracterizează întreaga sa operă. Strălucitul elev atrage curînd asupra sa atenția comandantului școlii, colonelul Scharnhorst, eminentă personalitate militară progresistă. Cu toată diferența de grad și de vîrstă, între cei doi se leagă o prietenie trainică, bazată pe stimă reciprocă, care durează pînă la moartea lui Scharnhorst. Clausewitz scrie despre el logodnicei sale: „Este tatăl și prietenul spiritului meu...“.

Absolvind cu cele mai înalte calificative Școala de război, Clausewitz este numit, la recomandarea lui Scharnhorst, aghiotant al principelui August. Cu aceasta intră în viața de curte, foarte diferită de monotona și obositoare viață de garnizoană. Locotenentul ia zilnic masa cu familia princiară, frecventează înalta nobilime și lumea diplomatică, își însoțește principele la baluri, recepții, plimbări călare. Dar această viață „mondenă“ îi pare searbădă și Clausewitz își dedică timpul liber studiului, urmărește prelegerile filozofice și seriile de discuții organizate de „Societatea militară“, condusă de Scharnhorst.

În vara anului 1803, Clausewitz cunoaște, la o recepție, pe Marie von Brühl, din vechea nobilime saxonă, domnișoară de onoare la curte, cu un an mai în vîrstă decît el, de o cultură puțin obișnuită în aceste cercuri și foarte frumoasă. E o dragoste de la prima privire. Pe cei doi tineri îi așteaptă însă multe încercări și despărțiri, atît pînă la căsătoria lor, în decembrie 1810, cît și în cei douăzeci și ceva de ani de căsnicie.

De la bun început, situația lui Clausewitz, fără alt venit decît solda sa, este o piedică în calea căsătoriei. Familia von Brühl vrea să-l mărite pe Marie cu un nobil foarte bogat. Idila lor trebuie să rămînă deci secretă, întîlnirile, cu diversele prilejuri ale vieții de curte, sînt pară întîmplătoare. De pe urma frecvențelor lor despărțiri au rămas numeroase scrisori, cu atît mai interesante cu cît Clausewitz îi împărtășește Mariei și preocupările sale de ofițer patriot, amărît de proasta organizare a armatei, indigenat de slugărnica tronului și a curții față de Napoleon, „cotropitorul Europei“.

Jocul dragostei și al războiului

În toamna anului 1805, Napoleon pregătește o campanie împotriva Austriei și Rusiei. Regele Prusiei, Friederich Wil-

helm III ezită, înfricoșat, între marile puteri. În cele din urmă, puternica partidă antifranceză de la curte și presiunea țarului Alexandru I îl conving pe rege să adopte o atitudine de „mediere înarmată” între părți, urmînd ca dacă pînă la 15 decembrie nu va obține un rezultat, Prusia să declare război Franței. Ministrul conte Haugwitz este însărcinat cu remiterea ultimatumului. Speriat deopotrivă de Napoleon, de Alexandru și de nobilii cu idei progresiste din propria armată și administrație, adepți ai unor reforme burghize acordate de sus, Friedrich Wilhelm îi dă totodată lui Haugwitz indicația secretă să nu prezinte ultimatumul decît la dispoziția sa expresă, vînd în felul acesta să-și mai rezerve hotărîrea.

Tot Berlinul este preocupat de războiul ce se anunță. În memoriile ei, Marie von Clausewitz își amintește de citeva întîlniri fugare, dar nu întîmplătoare, cu bărbatul iubit. În prăvălia unui blănar, în care fiecare venise după trguiele, „mi-a vorbit de speranțele cu care pleacă la război și de bucuria pe care o va avea de a ne trimite vești bune. Cum alți cumpărători intrau și ieșeau, noi am putut rămîne neobservați într-un colț. Mi-am exprimat speranța că nu-și va uita prietenii de aici; atunci el, luîndu-mi mina și sărutînd-o, a spus, adînc emoționat și cu mult înțeles: «o, cine te-a văzut odată, nu te mai uită nicicînd»...”. Două zile mai tîrziu, la 5 decembrie 1805, Clausewitz părăsește cu unitatea lui Berlinul.

În acest veac, comunicațiile sînt lente. La 5 decembrie 1805, nici Clausewitz, nici regele și nici guvernul prusian nu știau că pentru Prusia acest război nu va mai avea, deocamdată, loc, că jocurile fuseseră făcute... și chiar de două ori.

La 28 noiembrie 1805, Napoleon îl primise pe Haugwitz. Cu patru zile în urmă, mareșalul Augereau înfrînsese și capturase corpul de armată austriac al feldmareșalului Jellatić. Știînd că nici Haugwitz, nici curtea prusiană nu avuseră cînd să afle de această victorie — care schimba sensibil raporturile de forțe în favoarea Franței — Napoleon înscenează să i se comunice știrea în prezența lui Haugwitz. Rezultatul: din proprie inițiativă, ceea ce e destul de puțin probabil, sau, mai curînd, în baza unor dispoziții secrete ale suveranului său, Haugwitz, în loc să prezinte ultimatumul, negociază o alianță defensivă și ofensivă cu Napoleon, obținînd, ca recompensă pen-

Ca un trăznet puternic

„Războiul popular trebuie să fie, după concepția noastră, în chip de ceață și nori, care nu se materializează nicîieri într-un corp rezistent, altfel inamicul îndreaptă o forță adecvată contra acestui sîmbure, îl distruge și face mare mulțime de prizonieri; atunci scade curajul, toți cred că principalul a fost rezolvat, că alte eforturi sînt inutile și poporul lasă armele să-i cadă din mîni. Pe de altă parte, este totuși necesar ca această ceață să se strîngă, în anumite momente, în mase mai dese și să formeze nori amenințători, din care să poată cădea o dată un trăznet puternic”.

Din cartea VI, capitolul 26: Înarmarea poporului.

tru Prusia, Hanovra, în acea vreme posesiune a regelui Angliei.

La 2 decembrie 1805, trei zile înainte ca trupele prusiene, din care face parte și căpitanul Clausewitz, să părăsească garnizoana Berlin, Napoleon învinge la Austerlitz armatele reunite, ruse și austriece, iar împărații Austriei și Rusiei cer pace.

La 5 decembrie deci, trupele prusiene ies să sprijine aliații, care de fapt nu mai sînt aliații Prusiei — devreme ce Haugwitz a inversat alianțele — și, care, de altfel, încetînd să se bată, în urma înfrîngerii de la Austerlitz, au început tratativele de pace.

Clausewitz se întoarce în garnizoană.

În curcile antinapoleoniene din Prusia, amărăciunii i se adaugă indignarea față de atitudinea regelui. Se spune că acesta, avînd de ales între război și rușine, alesese rușinea, dar că pînă la urmă va avea parte și de război.

Pacea franco-austriacă de la Pressburg, încheiată la sfîrșitul anului 1805, scoate temporar din luptă Austria, dar nu pune capăt tensiunii din Europa.

Prizonier și conspirator

Anglia declară război Prusiei din pricina Hanovreii, Suedia — aliată cu Anglia — blochează porturile Prusiei din Baltica. Napoleon încearcă, peste capul lui

Friederich Wilhelm, să se înțeleagă cu țarul, oferindu-i partea Poloniei deținută de Prusia, și cu regele Angliei, propunând să-i restituie Hanovra.

În Prusia se află la putere aceeași camarilă reacționară, lașă și nepricepută. Aproape totalitatea posturilor de comandă ale armatei sînt deținute de ofițeri mult prea bătrîni, și care nici cînd erau tineri nu avuseseră elanul și capacitatea necesară. Scharnhorst supune regelui și statului major propunerea de a crea o miliție populară. Propunerea „prea îndrăzneată” este însă ignorată.

La 8 octombrie 1806, regele Prusiei

sa specială, Clausewitz urmărește știrile din patrie și singurează la tot ce află despre umilirea și neputința Prusiei.

Răgazul pe care i-l lasă obligațiile de serviciu, îl folosește studiind și scriind; în această perioadă concepe **Știri despre Prusia în marea sa catastrofă**, care apare mai tîrziu, și publică într-o revistă germană **Scrisori istorice despre marile evenimente din octombrie 1806**.

Regele Prusiei nu folosește posibilitățile reale de a reorganiza conducerea statului și a ridica o nouă armată. La bătălia de la Eylau (februarie 1807), în care Napoleon înfrînge armata rusă, nu

Trupele napoleoniene intră în Berlin și camarila regală prusiană nu va lupta împotriva dominației franceze

declară război Franței, alături de Rusia, Anglia și Suedia; este alianța antinapoleoniană denumită în istorie a IV-a coaliție. Nici armata Prusiei, nici comandamentul ei nu sînt însă pregătite pentru asemenea încercare.

Clausewitz pleacă din nou la luptă cu unitatea sa. De data aceasta ajunge curînd în contact cu inamicul: la 14 octombrie au loc concomitent bătăliile de la Iena și Auerstedt, în care trupele prusiene sînt nimicitor bătute, deși deținuseră superioritatea numerică de doi la unu pe cîmpul de luptă. Clausewitz cade prizonier, împreună cu principele August, și îl urmează în Franța într-un prizonierat privilegiat. Puțin sensibil la avantajele materiale de care se bucură în situația

participă alături de aceasta decît 5 000 prusieni. În iunie, Napoleon învinge din nou Rusia țaristă, la Friedland, și, la 8 iulie 1807, încheie cu țarul Pacea de la Tilsit. Prusia, părăsită, la rîndul ei, de Rusia, e obligată să încheie pace în condiții catastrofale; pierde jumătate din teritoriu, trebuie să plătească o contribuție uriașă și Berlinul rămîne sub ocupația franceză.

Condițiile Păcii de la Tilsit sînt resimțite ca o lovitură cumplită de Clausewitz, dar îi deschid perspective de a se întoarce în patrie.

Pe drum spre casă, însoțindu-și prințul, Clausewitz zăbovește cu el cîteva săptămîni la Coppet, lîngă Geneva. Așteptînd aici să le sosească pașapoartele, sînt

oaspeți ai celebrei scriitoare liberale anti-napoleoniene, mare admiratoare a literaturii germane, doamna de Staël, din ale cărei opere Clausewitz citise în prizonerat. El ia parte cu mult interes la debaterile literare, politice și filozofice din saloanele doamnei de Staël, alături de scriitorii Benjamin Constant, August Wilhelm von Schlegel și de celebrul pedagog Pestalozzi. Despre vizita la institutul acestuia avea, de altfel, să publice un articol.

În noiembrie 1807, Carl von Clausewitz ajunge din nou la Berlin.

Scharnhorst, numit președintele Comisiei de reorganizare a armatei, formează un nucleu de militari talentați și progresiști ce se distinseseră în luptele contra francezilor — Gneisenau, Boyen, Grolman, Götzen — și care în cadrul comisiei luptă din greu cu grupul de ofițeri reacționari, impuși de rege. Ei sînt sprijiniți împotriva monarhului, a camarilei și a cercurilor feudale și de primul ministru Freiherr von Stein, inițiatorul unor reforme fundamentale, ca desființarea serbiei și crearea autoadministrației orașelor, măsuri care constituie un pas important spre trecerea la democrația burgheză. Stein pregătește și o reformă a justiției („Trebuie să domnească același drept pentru toți cetățenii statului și nici unei stări să nu i se acorde privilegiu”). Căstăi unkerilor și camarila regală sabotează din răspuneri toate reformele civile și militare, afirmînd deschis că preferă menținerea dominației franceze. Presimțind că Stein, denumit „iacobinul”, împreună cu prietenii săi ofițeri, în frunte cu Scharnhorst, pregătea prin reforme și măsuri organizatorice, războiul popular de eliberare, cercurile reacționare îl informează pe Napoleon, care impune regelui destituirea primului ministru.

„Iacobinii prusaci” din armata regelui Prusiei

După Pacea de la Tilsit, Napoleon se află, aparent, la apogeul puterii sale; însă în toată Europa ocupată de el patrioții organizează răscoale*.

Clausewitz, trecut în subordinea lui Scharnhorst, urmărește febril, ca toți patrioții din țările ocupate de Napoleon, succesele războiului de guerilă din Spania, despre care Gneisenau publicase mai multe articole; ca să poată lupta contra lui Napoleon, unii ofițeri părăsesc armata prusiană și trec în slujba Austriei sau a Angliei. Clausewitz vrea și el să se angajeze în armata austriacă, însă odată cu bătălia de la Wagram (iulie 1809), Austria este

* Vezi Magazin istorie, nr. 5/1973.

Un act al relațiilor umane

„Afirmăm deci că războiul nu ține de domeniul artelor sau al științelor, ci de viața socială. El este un conflict al unor interese majore, care se rezolvă în mod singeros, și numai prin aceasta este diferit de alte conflicte. Mai curînd decît cu o artă oarecare, războiul ar putea fi comparat cu comerțul, care este, de asemenea, un conflict de interese și activități umane, și mult mai aproape îi este politica, care, la rîndul ei, ar putea fi considerată ca un fel de comerț la scară mai mare. Pe lîngă aceasta, politica este pîntecele în care se dezvoltă războiul; în ea zac ascunse formele rudimentare ale războiului, după cum calitățile ființelor vii preexistă în embrionii lor”.

Din cartea II, capitolul 1: Despre teoria războiului.

din nou scoasă din luptă. Napoleon mai cîștigă o victorie, dar înfrîngerile din Spania îi știrbiseră aureola de invincibilitate.

Victoria de la Wagram întărește și în Prusia represaliile poliției napoleoniene. Împăratul își manifestă deschis nemulțumirea: „Iacobinii prusaci se ascund în armata regelui Prusiei”... Și într-adevăr, cu complicitatea tacită a noului prim-ministru, Hardenberg, care continuă, de altfel, reformele inițiate de Stein, Scharnhorst desăvîrșește pregătirile de înarmare și instruire a armatei. Spionii lui Napoleon pătrund însă pretutindeni, astfel încît conducătorii patrioților sînt adesea siliți să se ascundă, să circule cu acte false, să se înlînească în case conspirative. O rețea de „oameni de încredere” ai mișcărilor patriotice, care nu țin seama de granițele dintre mulțimea de state și stătuțele germane, ajung să împînzească tot teritoriul german.

În vara anului 1810, Clausewitz, în vîrstă de 30 ani, este avansat maior și numit profesor de tactică și strategie la Școala de război. Astfel devine posibilă căsătoria lui cu Marie, care are loc în decembrie 1810. Dar epoca nu le acordă multă liniște. Nesfîrșite coloane de trupe franceze cuteieră Europa; Napoleon, neputînd accepta încălcările blocusului continental, pe care și le permite Rusia — presupus aliat după Tilsit — pregătește marele război din răsărit.

Sub pretextul participării Prusiei, de partea francezilor, la susținerea blocusu-

lui continental, Scharnhorst strânge trupe, muniții și provizii în garnizoanele de la Marea Baltică și îl sfătuiește pe Hardenberg să obțină, pe ascuns, bani, arme și echipament din Anglia, cel mai consecvent dușman al lui Napoleon. Gneisenau redactează în acele luni un nou memoriu adresat regelui, despre posibilitatea și necesitatea organizării contra lui Napoleon a unei mișcări de răsccoală populară, după modelul spaniolilor. Regele respinge o asemenea „nebulie”.

În august 1811, Clausewitz pleacă cu soția în Silezia, la băi. În fapt, este călătoria unui ofițer de stat major, care cercetează terenul viitoarelor ostilități. „Cine va întări fortăreața Spandau, ca Torresvedras*, va face din Silezia o nouă Spanie”, îi scrie el lui Gneisenau. În aceeași vară, Scharnhorst călătorește, travestit, cu acte false, în misiune secretă la curtea țarului, unde obține acordul acestuia pentru un proiect de alianță ruso-prusiană. Regele Friederich Wilhelm, care se teme mai presus de toate de patrioții reformatori, fie ei chiar ofițeri superiori, condiționează încheierea alianței de participarea Austriei, presimțind că, în conjunctura momentului, aceasta va refuza. Într-adevăr, cancelarul Austriei, ultrareacționarul Metternich, îi declară lui Scharnhorst că Austria n-ar fi deocamdată în situația să facă un nou efort. De altfel, regele și camarila lui pronapoleoniană tratează concomitent cu Parisul și, în cele din urmă, încheie o nouă alianță cu Franța, în baza căreia Prusia îi pune la dispoziție 20 000 oameni, alimente și furaje, iar armata franceză obține dreptul de tranzit și control asupra teritoriului prusian. Astfel, Prusia este practic degradată la rangul de colonie. În acest moment de criză, cei mai de seamă dintre ofițerii patrioți — Scharnhorst, Gneisenau, Clausewitz, Boyen — hotărăsc că necesitatea apărării independente naționale e mai presus de obligația jurământului militar care îi leagă de rege. Ei decid să-și dea demisia din armată și să treacă în Rusia de unde îl pot combate mai bine pe Napoleon, și îi încredințează lui Clausewitz sarcina de a le justifica atitudinea în fața opiniei publice.

În februarie 1812, apare broșura lui Clausewitz **Drei Bekenntnisse** („Trei declarații de principiu”), de fapt un pamflet inflăcărat, de o mare elevație patriotică, în care descrie decăderea Prusiei și expune un program al războiului național de eliberare, sprijinindu-se larg pe exemplul spaniol. În fraze acide sînt biciuite nobilimea, curtenii și regele, care, din lipsă de curaj și încredere în popor, abdică

de la demnitatea națională. Broșura stîrnește o mare vîlvă.

Împreună cu alți ofițeri, Clausewitz pleacă în Rusia, unde se pregătește constituirea unei legiuni prusiene.

Cutreierind Europa

În iunie 1812, trupele franceze atacă Rusia, trecînd rîul Niemen. Clausewitz, întîi consilier al țarului în probleme de fortificații, participă apoi, ca șef de stat major al unui corp de cavalerie, la bătăliile de la Smolensk, Borodino, Moscova. El ia parte la urmărirea armatei napoleoniene în retragere și, odată cu trupele rușesti aliate, intră în Berlin, ca locotenent-colonel în armata țarului.

Războiul contra lui Napoleon continuă, de data aceasta luînd în mare măsură caracterul unei lupte naționale de eliberare. Cum regele refuză să-l reprimească în armata prusiană, Clausewitz rămîne ofițer țarist, dar, la intervenția lui Scharnhorst este pus la dispoziția acestuia ca ofițer de legătură. Este numit apoi șef de stat major al unui corp de armată alcătuit din legiunea anglo-germană (cu emigranți germani instruiți în Anglia), legiunea ruso-germană (organizată în Rusia), o unitate suedeză, cîteva unități regulate provenite din state nord-germane, o unitate de voluntari germani și cîteva regimente de cazaci. Cu acest corp de armată mixt, Clausewitz participă la bătălii secundare, pînă cînd aliații, învingători, intră în Paris, iar Napoleon abdică. La insistențele lui Gneisenau și Stein, este, în sfîrșit, reprimat de rege în armata prusiană, cu gradul de colonel.

După Waterloo, care marchează înfrîngerea definitivă a lui Napoleon, Clausewitz rămîne în Franța, cu trupele prusiene de ocupație. Pentru el, viața agitată de campanie se încheie. Cîrind este numit șef de stat major al Corpului de armată prusian, cu sediul pe Rin, la Coblenz, al cărui comandant este Gneisenau. Aici are parte, cu Marie, de doi ani de viață calmă.

În 1818, este numit comandant al Școlii generale de război de la Berlin și, în același an, avansat general-maior. Ostilitatea regelui față de unul din cei mai de vază ofițeri patrioți se manifestă de data aceasta într-un chip deosebit de perfid: comandantului i se dă în competență numai administrarea școlii, dar nu-i este permis să se ocupe de planul de învățămînt sau de conținutul cursurilor.

Rămîne doisprezece ani în fruntea școlii. Vasta lui inteligență și cultură de

* Localitate fortificată în Peninsula Iberică, de unde Wellington a oprit înaintarea trupelor franceze, în 1810, și le-a obligat să se retragă.

AMINTIRI DIN ÎNVOLOBURATUL AN 1919

GHEORGHE ZAHARIA

Primul război mondial se sfârșise. Urmările dezastrului le întâlneai însă la tot pasul: văduve și orfani, lacrimi și mizerie. Începuse demobilizarea celor aflați sub arme. Printre întorșii acasă se afla și muncitorul tipograf Gh. Tănase. La Iași, ca și în alte orașe, se desfășura o intensă activitate pentru organizarea mișcării sindicale, acțiune în care Tănase se angajase cu pasiune. Bun organizator, orator talentat, în scurt timp a ajuns secretarul Comisiei locale a Sindicatelor, fiind unul din cei mai populari fruntași ai muncitorimii din Iași; în mai 1920 a fost ales deputat în Parlament*. L-am cunoscut personal și am lucrat împreună, păstrând multe amintiri din acele timpuri.

În anul 1919 s-a ivit un conflict de muncă la Fabrica de frînghii de la Copou. Muncitorii se aflau de șapte săptămîni în grevă. După lungi tratative, s-a ajuns la o înțelegere cu patronul, urmînd a se relua lucrul, dacă acesta va plăti muncitorilor salariul și pe timpul grevei. Fusese punctul cel mai spinos al tratativelor; pînă la urmă patronul a cedat, de formă, mizînd pe o stratagemă: cînd vor veni, unul cîte unul, muncitorii în biroul său să-și încaseze salariile, îi va constrînge să semneze că au primit banii, dar în realitate le va da doar un sfert, sau cel mult jumătate din suma cuvenită. Îndată ce muncitorii i-au ghicit intențiile, s-au dus la Tănase să se consulte. Acesta a luat următoarea hotărîre: toți muncitorii de la Fabrica de frînghii și, dacă se poate, și alții, să fie a doua zi, la ora 8 dimineața în curtea Sindicatelor din str. Ghica Vodă. Așa s-a și întîmplat. Încolonați, în frunte cu Gh. Tănase, muncitorii s-au dus la Banca Moldova, al cărei director era patronul Fabricii de frînghii. Curtea băncii era plină de muncitori. Cineva l-a anunțat pe patron. Speriat, acesta a ieșit afară. Văzîndu-l pe Gh. Tănase, l-a întrebat ce vor muncitorii. Tănase i-a răspuns că oamenii au venit să-și încaseze banii pe timpul grevei, așa cum a fost înțelegerea. Patronul i-a replicat că-i va plăti la fabrică nu la bancă. Tănase, care se înțelesese deja cu muncitorii, i-a întrebat dacă vor să le plătească la fabrică sau pe loc. Toți într-un glas au răspuns: „Să ne plătească aici și apoi mergem să reluăm lucrul”. Patronul s-a scîrpinat în cap; stratagema lui nu reușise. Tănase a luat cuvîntul:

— Domnule Vachtel, treaba e simplă, ați promis că le plătiți, plătiți-le. Din moment ce ați convenit, este indiferent dacă o faceți aici sau la fabrică. Dumneavoastră sînteți director și la bancă și la fabrică, iar bani aveți, slavă Domnului, și aici și acolo.

Patronul s-a dus în birou și a telefonat la Procuratură. După 20 minute procurorul se afla în curtea băncii.

— Domnule Tănase, a zis procurorul, domnul Vachtel mi-a comunicat că dumneata, cu sute de muncitori, ați venit să luați banca cu asalt.

Tănase i-a explicat atunci pentru ce au venit acolo spunîndu-i și acestuia că muncitorii nu doreau decît să-și primească salariile pe timpul grevei.

Procurorul a găsit bună propunerea și a recomandat patronului, pentru evitarea oricărui conflict, să plătească pe loc. Neavînd încotro, acesta a achitat pînă la ultimul ban salariile cuvenite tuturor muncitorilor.

Merită să mai amintesc și de altă faptă care pune în lumină personalitatea lui Gh. Tănase.

În toamna aceluiași an 1919, la Iași, bărbaiții erau obligați să se prezinte la Cercul de recrutare, pentru vizarea livretelor militare. Cercul de recrutare era în Dealul Copoului, îngrăd cazarma Regimentului 13 infanterie. Curtea era arhiplină. Din cauza numărului mare a celor prezenți, oamenii trebuiau să aștepte zile întregi pînă le venea rîndul la viză. Comandantul cercului, un maior, s-a gîndit să profite de pe urma acestei situații. A chemat un sergent și l-a „instruit” să meargă printre oameni și să strige: „Cine dă doi poli, primește imediat viza și se întoarce acasă”...

Oamenii se gîndeau că decît să stea în Iași 2-3 zile, să piardă timp, mai bine să dea banii și să plece acasă, la treburile lor. Sergentul nu mai prididea cu strîngerea livretelor și a „onorariilor”.

Ghinionul maiorului a fost că a venit la viză și un ceferist din Iași. Acesta se învoise de la serviciu pentru o zi, cu gîndul să meargă la viză. Dîndu-și seama că nu va reuși să vizeze livretul într-o zi, poate nici în două, neavînd de unde să facă rost de bani, ceferistul clocotea de ciudă și mînie. Și-a adus însă aminte de Tănase de la Sindicate. A luat tramvaiul în grabă și s-a oprit la sediul Sindicatelor din str. Ghica Vodă. După ce a ascultat toată tărășenia, Gh. Tănase i-a spus:

— Dacă-i așa cum spui, hai cu mine.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1970 și 12/1972.

Amîndoi au luat tramvaiul și s-au dat jos la comandantul Corpului 4 armată. Cînd l-a văzut pe Tănase, generalul a rămas destul de mirat:

— Domnule general, am venit cu acest cetățean să vă întreb ce taxă se plătește acum pentru viza livretelor militare?

Generalul l-a privit nedumerit, apoi i-a răspuns:

— Nici un fel de taxă; cetățenii sînt obligați să se prezinte la viză fără nici o taxă.

Tănase i-a povestit și lui ce se petrecea la Cercul de recrutare.

— Nu se poate, a răspuns generalul. Poți dovedi cele afirmate?

— Domnule general, n-am venit aci să mă contrazic cu dv. Vă rog să mergeți cu noi la fața locului.

Generalul a chemat imediat un colonel și a dat ordin să meargă cu Gh. Tănase să se convingă. Acesta l-a rugat pe ofițer să nu se ducă la biroul Cercului de recrutare, ci să se strecoare în mijlocul mulțimii care aștepta în curte.

L-au găsit pe sergent în plină și neobosită activitate:

— Cîne dă doi poli, pleacă acasă imediat...

— Ascultă băiete, din ordinul cui faci aceasta? l-a întrebat colonelul.

Sergentul, surprins, a luat poziție de drept și a raportat:

— Să trăiți, din ordinul domnului maior...

Lucrurile erau lămurite. Colonelul s-a dus în biroul maiorului, l-a luat și au mers împreună la general.

— Am vrut să fac o biserică, domnule general, a încercat să-l lămurească maiorul.

— Bine, dar unde-i lista de subscripție?

— Am vrut să fac o surpriză, mai blînd neconvîngător vinovatul...

În consecință, maiorul a fost înlocuit și s-au luat măsuri severe pentru accelerarea operației de vizare a livretelor, spre bucuria sutelor de oameni care așteptau în curtea Cercului de recrutare.

CARL VON CLAUSEWITZ

(Urmare din p. 79)

specialitate, patriotismul și energia sa, nu pot fi puse la dispoziția tinerelor generații de ofițeri, din pricina reacțiilor din camarilă, care-l detestă și se tem de el.

Dar îi mai rămîne o resursă. Scrie. Încurajat și ajutat de Marie, căreia îi dictează, compune opera principală a vieții sale: **Despre război**.

„Intenția mea, mărturisește el într-o scrisoare, a fost să aștern pe hîrtie, în fraze precise, concentrate, gîndurile mele despre război. Gîndeam s-o fac cumva în genul în care și-a tratat tema Montesquieu. Credeam că asemenea capitole scurte, bogate în cugetare, pe care inițial am vrut să le numesc doar «boabe», îl vor atrage pe omul inteligent atît prin ceea ce se poate dezvolta mai departe din ele, cît și prin ceea ce se află în ele [...] Cu gîndul la cititorul nefamiliarizat cu problema, voi extinde aforismele la o cercetare amplă...”.

În toamna anului 1830 Clausewitz este numit inspector al artileriei la Breslau (azi Wrocław). Înainte de a părăsi școala, sigilează manuscrisul adăugîndu-i și o „ultimă însemnare”, în care acest om, abia trecut de cincizeci de ani, vorbește de moartea sa, după care va putea fi cercetată lucrarea. Părăsește cîrînd Breslau, fiind numit șef de stat major al unui corp de armată comandat

de Gneisenau și aflat la frontiera cu Rusia, dincolo de care polonezii se găsesc în plină efervescentă revoluționară.

Cînd Marie îi comunică, în acele zile, moartea lui von Stein, Clausewitz îi răspunde: „[...] Cred că a fost bucuros să părăsească această lume, căci vedea multe lucruri cu priviri la fel de deznădăjduite ca ale mele și simțea că nu mai poate face nimic împotriva răului...”.

Insurecția poloneză nu trece granița dintre Rusia și Prusia, fiind zdrobită, în mod sîngeros, de armata țaristă. Trece însă hotarul holera, cu tot cordonul sanitar, ineficace în acea vreme. Moare de holeră și comandantul armatei, feldmarșalul Gneisenau. Îndurerat, prietenul său Clausewitz raportează în scris regelui Fiedrich Wilhelm. Acesta nu reacționează, iar curtea aproape nu-și ascunde satisfacția pentru dispariția ofițerului cel mai înalt în grad al armatei prusiene.

O soartă asemănătoare îl așteaptă și pe Clausewitz. El se întoarce la Breslau, unde o găsește pe Marie. O săptămînă mai tirziu moare de holeră.

O jumătate de an după moartea soțului ei, Marie von Clausewitz editează primul volum din operele deliberat postume ale soțului, cu o prefață scrisă de ea. În 1836 moare și Marie și este înmormîntată lingă soțul ei; pe lespede i s-a scris *Amara mors amoren non separat* („Amara moarte nu-i desparte pe cei ce se iubesc”).

Organizații extremiste de dreapta în anticamera Gărzii de fier

MACHIAJUL SE SCHIMBĂ PROTAGONIȘTII RĂMÎN ACEIAȘI

GELU URECHE, VALERIU BUDURU

Chiar și o sumară analiză a activității grupulețelor extremiste de dreapta ce s-au agitat în perioada 1922-1928 ne duce la aceeași concluzie pe care am subliniat-o și în articolul precedent: că nici una din respectivele ciupercuțe n-a izbutit să capete în acest timp vreo însemnătate pe scena vieții politice românești. Ca și în anii anteriori, ele au continuat să se zbată la periferia vieții publice, lipsite de orice legătură cu masele populare, detestate și respinse de acestea, de oamenii politici lucizi din rîndul tuturor păturilor sociale. Corp străin în angrenajul social-politic al României de atunci, aceste minuscule organizații n-au găsit creditul scontat nici măcar în rîndurile protipendadei societății din acea vreme.

În condițiile în care, după anul 1922, clasele dominante și-au intensificat ofensiva împotriva mișcării revoluționare în frunte cu P.C.R., grupările extremiste au căutat să-și sporească rîndurile. Au apărut, cu sprijinul cercurilor ultrareacionare, alte cîteva firme, grupări și grupulețe, care, în căutarea unei platforme cît de cît stabile, se succedau și se contopeau mereu unele într-altele. Încercări zadarnice, pentru că, la fel ca în anii anteriori, ponderea acestor grupulețe a rămas la fel de neînsemnată, numărul aderenților lor neputînd fi apreciat nici măcar după cunoscuta formulă a lui Negruzi: „Proști, dar mulți”. Cîteva politicieni ratați, fără alte perspective de a se impune în cadrul vreunui partid politic, care căutau să adune în jurul lor elemente de clasă, din straturile sociale cele mai obscure, au format, de fapt, osatura măruntelor grupulețe extremiste.

În acești ani, platforma de activitate a elementelor de dreapta a devenit mai accentuat antisemită. Dar scopurile pe care le-au slujit au rămas în esență aceleași: lupta împotriva mișcării muncitorești, a activității revoluționare a comunistilor, încercarea de a distra atenția maselor de la cauzele reale și profunde ale nemulțumirii lor, cauze existente în însăși structura orînduirii capitaliste.

„Bunii creștini“ și păcătoasele lor treburi pămîntești

O astfel de ciupercuță, apărută la începutul anului 1922, a fost Uniunea național creștină (U.N.C.), creată de A.C. Cuza și prof. N. Paulescu din București. Acesta din urmă aducea în U.N.C. gruparea pe care o înființase în 1921 la București, sub numele de Asociația bunilor creștini, transformată, la scurt timp, în Liga național creștină. Primind în rîndurile sale pe foștii „creștini buni“, metamorfozați ulterior în „creștini naționali“, noua grupare își propunea, nici mai mult nici mai puțin, decît să asigure „pacea și armonia între oameni“. Cum? Contribuind — așa cum scria revista bilunară **Apărarea națională**, editată de U.N.C. începînd cu 1 aprilie 1922 — „în limitele puterii sale, la soluția problemei evreiești“. Sau, mai pe șleau spus, contribuind la folosirea diversității antisemite, pentru ca stăpînii să-și poată vedea liniștiți de treburile lor deloc creștinești.

U.N.C. s-a transformat la 4 martie 1923, în Liga apărării național creștine (L.A.N.C.) cu o cuprindere mai largă. Președinte al noii organizații a rămas tot A.C. Cuza, care păstra, în același timp, președinția Partidului Național Democrat Creștin. Nici că se putea un „petec“ mai potrivit, cum spune proverbul, pentru un astfel de „sac“, prezența în fruntea acestei grupări a unui om cu concepții atît de învechite și retrograde ca A.C. Cuza subliniind și mai puternic absurditatea existenței unor astfel de organizații. De altfel, comunitatea de interese și scopuri ale celor două grupări le apropia atît de mult încît, o anumită perioadă, sub multe aspecte, s-au deosebit doar cu numele. Într-un proces verbal din 9 decembrie 1923, consemnînd înțelegerea dintre ele, se arată că P.N.D.C. „a hotărît conlucrarea cu L.A.N.C. care și-a însușit doctrina și programul nostru. În consecință, pentru unificarea și întărirea acțiunii noastre, **Naționalistul** [organ al P.N.D.C. — n.a.] ...va fi, totodată, organ al L.A.N.C.“.

În rîndul organizațiilor extremiste din România care și-au desfășurat activitatea în decenii trei al veacului nostru, L.A.N.C. a jucat un rol nefast, promovînd idei și metode dintre cele mai retrograde pentru a lovi în lupta clasei muncitoare în drepturile și libertățile maselor largi populare. Denigrînd socialismul și comunismul ca ideologie și țeluri de luptă ale maselor de oameni ai muncii, reprezentanții acestei grupări s-au afirmat, în același timp, ca apărători

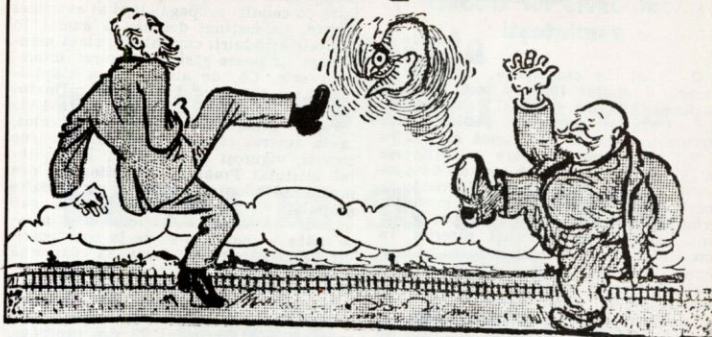
devotați ai orînduirii capitaliste, făcînd nu o dată apologia exploatareilor. În propaganda lor, ideologii grupării, laolaltă cu ceilalți propagandiști ai extremei drepte, au susținut deschis că numai în limitele orînduirii capitaliste, clasa muncitoare își poate găsi satisfacerea intereselor sale. Că, de altfel, clasa stăpînitoare „era protectorul și apărătorul natural al poporului“, pentru că, fiind de „drept“ beneficiara muncii poporului, „avea interes ca muncitorii să fie bine nutriți, viguroși și sănătoși“. În capitolul intitulat **Probleme muncitorești**, din programul adoptat împreună cu celelalte grupulețe extremiste unite, în 1925, sub numele de Acțiunea național creștină — se arăta — pornindu-se de la teza potrivit căreia România urma să parcurgă de-abia drumul orînduirii capitaliste — că se impune „o politică de respectare a dreptului de proprietate și de protejare a capitalului productiv“. Pe aceeași linie se încadra și articolul 23 din program, care prevedea „armonizarea intereselor capitaliste cu cele muncitorești“.

L.A.N.C. a fost una din organizațiile care și-a afișat în mod deosebit de bățios tendințele antisemite. Curios, însă, că și această grupare, care milita atît de insistent pentru apărarea intereselor capitaliste, nu excludea de la acest beneficiu interesele capitaliștilor evrei, mulțumindu-se să-și îndrepte agresivitatea împotriva muncitorilor, inclusiv a celor din rîndurile populației evreiești. Ba, așa cum am arătat*, lideri ai L.A.N.C. nu s-au sfiit să facă afaceri cu bancherii și negustorii evrei.

Pe de altă parte, antisemitismul — ca principal mijloc de diversie — n-a fost practicat totdeauna cu aceeași intensitate. Și în cazul L.A.N.C., el a fost subordonat conjuncturii politice, folosaselor pe care le putea aduce patronilor săi. Că așa stau lucrurile, o ilustrează și faptul că, uneori, și această organizație atît de înverșunată în propagarea rasismului „a scăpat din vedere“ să înscrie în programele sale asemenea sarcini. În programul adoptat — laolaltă cu alte grupulețe extremiste — la 13 aprilie 1925, în vigoare pînă la 10 august același an, din cele nouă capitole, nici unul n-a fost consacrat „problemei evreiești“. De altfel, în toate cele 33 articole ale programului nu s-au făcut decît rare referiri la evrei în general. În schimb, în programul alcătuit după unificarea, la 10 august 1925, a L.A.N.C. cu alte organizații diversioniste, între care Fascia națională română (F.N.R.), un capitol a fost consacrat special unei asemenea probleme.

* Vezi prima parte a acestui articol în **Magazin Istoric**, nr. 11/1973.

Sportul politic

Sportul politic

C.C. Alecu: Iine-o, că tu ai inventat mingea asta pentru sportul politic.

Ionel: da, dar nu ştiam că e goală şi o să sardă aşa de sus... (Adevărul din 10 mai, 1923 - „mingea” e capul lui A.C. Cuza)

„Fraţi”, „salvatori” ş.a.m.d.

Implicată în aproape toate agitaţiile şi provocările extremiste ce s-au desfăşurat în această perioadă în viaţa politică, Liga apărării naţional creştine a avut un rol activ şi în încercările de a polariza, sub diferite lozinci diversioniste, diversele grupări şi grupuleţe de dreapta într-un front comun antimuncitoresc şi anticomunist. Pe terenul isteriei antisemite, al instigaţiilor şi manifestărilor huliganice, L.A.N.C. a cooperat cu o serie de grupuleţe, pe care le-a ajutat şi patronat, pe multe atrăgându-le în propriile-i rânduri.

În strînsă conlucrare cu L.A.N.C. s-a aflat Liga creştină socială (L.C.S.) înfiinţată la Bucureşti, la 6 ianuarie 1922 — grupare care promova, pe lângă antisemitism, şi un misticism accentuat. Membrii ei se numeau „fraţi”, fiecare avînd un număr şi aparînd în evidenţele grupării sau în materialele publicate sub acest număr. Organizaţia a editat o revistă şi a avut şi o editură proprie, dar numărul membrilor ei a rămas extrem de mic, gruparea avînd, în afară de Bucureşti, doar o filială ceva mai puternică la Covurlui. Partizanii acestei grupări au sprijinit agitaţiile organizaţiilor studenţeşti antisemite pe tema **numerus clausus**, adică a restrîngerii numărului studenţilor evrei admişi în facultăţi. L.C.S., ca şi alte grupări antisemite, a sfîrşit prin a se contopi cu L.A.N.C., în martie 1928.

Liga apărării naţional creştine a avut

strînse legături şi cu Fascia naţională română (F.N.R.). De fapt au existat mai multe „Fascii”, create în anii 1921-1924. Una din ele, cea din Muntenia, îşi avea începuturile în activitatea unui cerc de aşă-zise studii filozofice-morale, ce se întrunea în locuinţa unui anume Pădeanu, care — ceva mai tîrziu — va deveni şeful uneia din grupările respective. Membrii acestui cerc au pus bazele la 16 mai 1921 — deci la numai cîteva zile după întemeierea Partidului Comunist Român — unui grup de aşă-zisi „salvatori ai patriei”, care-şi propuneau să se opună mişcării de stînga printr-o aşanumită „intervenţie cetăţenească folositoare statului”, bineînţeles statului burghez.

În februarie-martie 1923, „salvatorii” s-au unit cu un grup desprins din Mişcarea naţională fascistă italo-română, creată de Elena Bacaloglu, despre care am amintit în prima parte a acestui articol, înfiinţîndu-se astfel F.N.R. În august 1923, acestei organizaţii i s-a ataşat şi gruparea constituită în jurul ziarului **Opinia publică** din Iaşi.

În Moldova, F.N.R. a început să se organizeze la sfîrşitul anului 1923 şi începutul lui 1924, iniţial la Iaşi, cu concursul şi sprijinul material al unui fruntaş al L.A.N.C., inginerul Bejan. Dealtfel, unii membri ai acestei din urmă grupări au fost, în acelaşi timp, şi membri ai F.N.R., unii avînd şi funcţii de răspundere. T. Popescu, de pildă, cunoscut pentru agitaţiile sale antisemite, apropiat lui C.Z. Codreanu, a fost numit la 23 aprilie 1924 şef al unei secţii a F.N.R.

Despre relațiile care au existat în Moldova între F.N.R. și L.A.N.C., prefectul Poliției din Iași, C. Manciuc scria într-un raport adresat ministrului Afacerilor Interne că „F.N.R. secția Iași s-a afiliat complet politiciii fasciste antisemite a prof. Cuza”.

Ca și celelalte grupulețe extremiste, F.N.R. a căutat să slujească interesele celor mai reacționare cercuri ale claselor dominante. Pentru a câștiga aderenți, partizanii acestei grupări nu s-au sfiit să agite și unele formule cu iz anticapitalist și cu pretins caracter socialist. Dar de sub vâlul demagogiei programatice răzbăteau limpede atitudinea antimuncitorească și anticomunistă a grupării, scopurile diversioniste pe care le urmărea. Într-un articol apărut în oficiosul grupării, din 1 iulie 1923, se scria despre partidele muncitorești: „...le urim pe toate și le dorim bucuros moartea tuturor”. Și pentru ca să fie limpede cum anume aveau să traducă în fapte această ură, liderii grupării avertizau, prin aceeași publicație, că „fără menajamente vom merge pînă la pedeapsa cu moartea”. Pentru a deruta pe muncitori, F.N.R. a încercat și crearea unor corporații fasciste, considerînd că una din „indeletnicirile lor principale” ar fi aceea „de a scăpa muncitorimea română din ghearele sindicalismului internaționalist”. Muncitorii nu s-au lăsat însă „apărați” de dreptul lor firesc de a-și exprima solidaritatea cu frații de clasă din diferite țări și încercarea „apărătorilor” n-a reușit.

„O curiozitate de muzeu”

Unii reprezentanți ai cercurilor reacționare au căutat să sprijine și activitatea F.N.R. Ziarul **Adevărul** din 3 august 1923 își informa cititorii că miniștrii liberali dr. Angheliescu, generalii Moșoiu și Văitoianu ajută această grupare. Demascînd sprijinul primit și mobilurile acesteia, același ziar, la 24 iunie 1925, arăta că mișcarea antisemită „este menită să devie o mașină politică în mâinile liberalilor și o ghiulea pentru guvernul de mine. De pe urma ei liberalii înțeleg să tragă foloase...”.

Dar sprijinul acordat n-a izbutit să sporească aderența maselor față de F.N.R. După cum aprecia **Adevărul**, numărul membrilor organizației nu depășea cifra de 1 500. Teoriile retrograde, violența și huliganismul, ca metode politice practicate de aceste organizații, stîrneau, în mod firesc, prin ele însele, adversitatea maselor. Împotriva lor s-au ridicat cu fermitate comuniștii — în fruntea clasei muncitoare — oameni politici lucizi din rîndul claselor conducătoare, cetățeni pro-

gresiști, democrați și patrioți, conștienți de pericolul pe care îl reprezenta activitatea unor astfel de organizații pentru viața politică a țării. Încă din acei ani, cînd fascismul — care începuse să se manifeste în unele țări din Europa — încerca să se strecoare pe scara de servicii și în viața politică a României, forțele progresiste, în frunte cu Partidul Comunist Român, au sesizat primejdia pe care o puteau genera aceste încercări și au luat atitudine hotărîtă. Cu înaltă responsabilitate și spirit de discernămint, ziarul **Socialismul** — organul central al C.C. al P.C.R. — avertiza în numărul său din 7 decembrie 1922: „fascismul caută să-și găsească imitatori și la noi... muncitorimea are datoria să înăbușe așa cum se cuvine încercările fasciste ale bandelor antisemite”. De pe aceeași poziție înaintată, Comitetul secțiunii București a P.C.R. adresa, la începutul anului 1923, un viguros apel clasei muncitoare, tuturor oamenilor de bună credință pentru a se organiza în vederea apărării drepturilor și libertăților democratice, supuse atacurilor extremei drepte.

Combătînd zarva grupulețelor extremiste și concepțiile susținute de acestea, numeroși intelectuali și oameni politici burghezi au arătat, la rîndul lor, cu diferite prilejuri, cit de singuratice răsunau glasurile extremiștilor în ambianța politică a țării. În ședința Parlamentului din 30 decembrie 1930, de exemplu, cînd A.C. Cuza a încercat să facă elogii unor acțiuni rasiste săvîrșite de cîteva grupuri huliganice în anii anteriori și să-și propage părerile sale retrograde, împotriva lui s-au ridicat numeroși deputați, între care Virgil Madgearu, Petre Andrei, Mihai Ralea.

„Țin să afirm, domnule Cuza, i-a replicat V. Madgearu, că din fericire pentru această țară, sinteți singurul om care gîndiți așa [...]. Toate partidele politice răspunzătoare de destinele acestei țări sînt împotriva acestor păreri, cu totul singuratice, pe care d-voastră le-ați exprimat astăzi de la această tribună”. Cînd mentorul extremiștilor a încercat să-și susțină, cum s-a exprimat el, „sistemul experienței mele”, Mihai Ralea i-a spus: „Ați devenit o curiozitate de muzeu”.

Chiar Iuliu Maniu, șeful Partidului Național-Tăranist referindu-se la exagerările unor fițiuci extremiste despre mișcărilor antisemite a ținut să precizeze într-un interviu reprodus de ziarul **Adevărul** din 21 august 1930: „Prin publicitatea exagerată ce se dă unor asemenea incidente, se mărește importanța unei agitații care, în orice caz, se reduce numai la cîteva persoane”.

Ciupercuțele nu-și găsesc locul

Lipsa de forță a F.N.R. a fost accentuată și de lipsa de stabilitate. Între liderii diferitelor fracțiuni provinciale care o compuneau au izbucnit nu o dată divergențe alimentate fie de lupta pentru acapărarea conducerii, fie de unele considerente de ordin tactic, soldate prin desprinderea de grupulețe care se voiau singurele și autenticele reprezentante ale mișcării. Hărțuile interne s-au oglindit deseori și în paginile oficinelor extremiste.

În ceea ce privește seriozitatea, bă chiar echilibrul mintal al unora din liderii acestor grupulețe este concludent și faptul că lui Pădeanu, autorul statutului organizației, îi plăcea să se „joace” de-a acrostihul, pretinzând partizanilor săi, prin statutul pe care depuneau jurământ, să dovedească următoarele calități: probitate, abnegație, devotament, energie, armonie, naționalism, unire. Citind numai prima literă de la fiecare din cuvintele enumerate rezultă... numele lui Pădeanu.

La 7 iunie 1923, țesătura extremistă s-a mai îmbogățit cu o organizație, Acțiunea românească, înființată la Cluj. Scopurile? Aceleași. Între altele, gruparea s-a ridicat cu vehemență împotriva grevelor muncitorești, acuzând clasa muncitoare, care lupta pentru dreptul său la o viață omenească, demnă, că dovedește un „egoism excesiv”. A făcut mult zgomot, dar n-a reușit să cîștige aderenți, să trezească ecouri în conștiința maselor.

O grupare și mai puțin însemnată, rămasă și ea în anonimat, a fost Partidul social creștin, înființat la Oradea, la începutul lunii ianuarie 1925, de un anume Titus Mălai.

Conflictele interne, instabilitatea și existența efemeră, determinate de subrețenia și falsitatea scopurilor pe care le apărau, de lipsa unei baze cît de cît de masă, au caracterizat aproape toate aceste grupulețe în zbaterile lor de a se afirma pe arena politică. Pentru a le revitalizeza, cercurile conducătoare au căutat să le unească într-un singur tot. La 13 aprilie 1925, o parte din ele, Partidul naționalist democrat creștin, Liga apărării național creștine, Acțiunea românească, care între timp înglobase în rîndurile sale și Partidul social-creștin, s-au unit într-o singură formație cunoscută sub numele de Acțiunea național creștină. Ceva mai târziu, la 10 august 1925, aceasta s-a unitificat cu Fascia națională română, revîndu-se la cunoscuta firmă de L.A.N.C.

Marionetele și minuiitorii lor

În scopuri diversioniste, cercurile ultra-reacționare au căutat să provoace agitații antisemite și în rîndul studenților.

Pentru astfel de treburi s-a făcut apel la aceiași profesioniști în materie, oameni ca A.C. Cuza și C.Z. Codreanu. Acesta din urmă a fost împins de profesorii antisemiți, în frunte cu A.C. Cuza, la conducerea Societății studenților în drept de la Iași și susținut ca la 20 mai 1922 să pună bazele unei grupări antisemite — Asociația studenților creștini (A.S.C.).

Eforturile depuse de șefii ei și sprijinul primit din partea unor cercuri ale claselor dominante n-au izbutit să dea forță nici acestei grupări. A.S.C. n-a reușit să atragă în rîndurile sale mai mult de 40 studenți. A desfășurat, folosind lucrările lui Cuza, o intensă propagandă antisemită. Domeniul său preferat de activitate l-au constituit însă, acțiunile și practicile huliganice, îndreptate, în primul rînd, împotriva studenților comuniști, pe care a căutat, fără succes, să-i împiedice în activitatea lor revoluționară. Gruparea s-a opus organizării și desfășurării unor acțiuni greviste studentești, pentru satisfacerea drepturilor legitime ale tineretului studios. În același timp, Codreanu și micul său grup de huligani s-au îndeletnicit și cu atacarea unor ziare și personalități democrat-burgeze. Astfel, huliganii săi au pătruns în redacțiile și tipografiile ziarelor ieșene **Lumea** și **Opinia** și le-au sfărîmat tiparnițele. Șeful grupării l-a palmuit pe un ziarist de la **Opinia**, iar pe fruntașul liberal care mai târziu avea să cadă victimă dezmățului represivii legionare, Victor Iamandi, l-a provocat la duel. După terminarea facultății, Codreanu a lăsat ca urmași, la conducerea Societății studenților în drept, pe Sava Mărgineanu, și la A.S.C., pe Ilie Gîrneală.

Antisemitismul, ca mijloc de diversion, ca instrument de provocare împotriva forțelor democratice, a încercat să-și facă prozele și în alte locuri. La Cluj, Ioan I. Moța a pus bazele unui mic nucleu studentesc antisemit, care a activat sub influența L.A.N.C. și a Acțiunii românești. La București au funcționat cîteva grupuri slabe ca număr și influență; au încercat să se facă cunoscute și prin editarea, pentru scurt timp, de publicații cu caracter diversionist.

În sprijinul ideilor lor, partizanii diversionii au organizat, la București, în decembrie 1922, un „congres” studentesc, care a luat „hotărîri” în legătură cu intensificarea mișcării antisemite și desfășurarea unei acțiuni menită să impună guvernului legiferarea sistemului de **numerus clausus**. După „congres”, adepți ai grupărilor de dreapta au participat la o „grevă” în susținerea aceleiași cerințe. „Congresul”, ca și „grevă”, care se voiau demonstrații forte ale grupărilor extremiste din facultăți, n-au realizat decît o infimă reprezentare a studențimii. Această în ciuda concursului larg acordat de

virfuri ale cercurilor reacționare, a politiciii duplicitate duse de unii reprezentanți ai guvernului liberal, care, de ochii lumii, condamnavă agitațiile extremiste, în timp ce pe ascuns le stimulau și încurajau, recunoscându-le chiar „legitimitatea” cererilor. În această privință, **Adevărul** din 29 decembrie 1922 scria că unele autorități silesc funcționarii „să stoarcă bani de la cetățeni, prin abuz de putere, pentru întreținerea publicațiilor antisemite și probabil și a altor instrumente de propagandă”. Cu ocazia unui „congres” organizat de elementele extremiste, de astă dată la Iași, la 29 noiembrie-1 decembrie 1926, participanților li s-au pus la dispoziție gratuit vagoanele de tren. O consfățuire în jud. Neamț, s-a bucurat, de asemenea, de sprijinul unor autorități. Subsecretarul de Stat la Ministerul de Interne a trimis o adresă prefectului județului, indicându-i: „Ocupați-vă de încadrarea studenților și înlesniți-le traiul, putând depăși suma remisă. Este important ca să fie tratați cu sollicitudine”.

Marea majoritate a studențimii nu s-a lăsat însă antrenată pe panta mișcărilor extremiste. De altfel, în perioada anterioară, în anii avântului revoluționar, la conducerea societăților studențești din Cluj, București și Iași se aflau elemente de stînga. Ideile democratice erau îmbrățișate de mase tot mai largi ale tineretului din universități, fapt reliefat și la Congresul studențesc organizat la 4-6 septembrie 1920, la Cluj, de reprezentanții studenților democrați. Dar și după 1922, cînd s-au intensificat agitațiile extremiste în rândurile studenților, numărul celor care s-au lăsat amăgiți a fost extrem de mic. Alături de majoritatea covârșitoare a poporului, tineretul studios a rămas, în cea mai mare parte a sa, ostil extremei drepte.

Respins de masa studențimii, grupul lui Codreanu, pentru a stimula „entuziasmul” partizanilor săi, atît de zdruncinat de eșecul „grevei” pe care o inițiaseră, a trecut la folosirea de mijloace mai drastice. În octombrie 1923, a organizat un complot îndreptat împotriva a șase miniștri și a unui număr de fruntași ai presei democratice și antifasciste*.

Grupulețele extremiste căutau astfel să se facă temute, să se impună, măcar în acest mod, atenției opiniei publice. Nu e o întimplare că tocmai în perioada care a urmat asasinării, în octombrie 1924, a prefectului Manciuc a avut loc (aprilie-august 1925) concentrarea tuturor organizațiilor extremiste, antisemite, într-una singură, în L.A.N.C.

* Vezi *Magazin Istorie*, nr. 10/1973.

C. Z. Codreanu contra lui A. C. Cuza

Crescute la stîlul moșierimii și al virfurilor burgheziei celei mai reacționare, în spiritul urii împotriva oamenilor muncii, organizațiile extremiste de dreapta — prin ieșirile lor violente, care loveau uneori și în reprezentanți ai stăpînirii — au început la un moment dat să deranjeze și unele din acele cercuri ale claselor dominante, care pînă atunci le sprijiniseră. Chiar A.C. Cuza a manifestat în anumite situații rezerve față de mijloacele folosite de extremiști și îndeosebi față de asasinat ca metodă politică curentă. Pe A.C. Cuza l-au deranjat mai ales încercările de folosire a violenței de către unii extremiști împotriva unora din susținătorii săi din rândurile burgheziei.

În privința mijloacelor cu care să servească cît mai bine clasele stăpînitoare, între A.C. Cuza și C.Z. Codreanu au apărut și s-au adîncit astfel o serie de divergențe. Bătrînul lider reacționar preconiza utilizarea de mijloace mai ortodoxe, punînd accentul pe diversivuna politică și ideologică; aceasta, în vreme ce junele Codreanu se manifesta tot mai deschis ca partizan al forței, al utilizării violenței ca argument politic, „care va merge crescînd — cum declara el fără echivoc — de la cuvînt, la pumn, otrăvă, blîtă, pumnal și revolver”. Neînțelegerile dintre A.C. Cuza și C.Z. Codreanu au vizat și probleme de organizare a grupărilor extremiste.

Complotul studențesc — cum arăta unul dintre complotiști I.I. Moța — a fost prima manifestare a rupturii viitorilor legionari de „bătrîni naționaliști”; el „...ne-a așezat astfel la o mare depărtare de profesorii și părinții noștri naționaliști...”.

În primele luni ale anului 1926, vechilor divergențe existente în L.A.N.C. li s-au adăugat altele noi. Credincios vechilor săi stăpîni, virfurile burgheziei liberale, A.C. Cuza le-a făcut în Parlament noi declarații de credință. Poziția sa i-a atras aspre critici din partea partizanilor mai bătaioși ai grupării. Reproșându-i că rămîne tribut ar folosirii formelor și metodelor politice statornicite de prea multă vreme, Codreanu îi opunea „o mișcare vijelioasă și spontană”, care să se bizuie pe violență și pe sacrificii de vieți omenești.

Cuza a acționat energic. Încă din octombrie 1925 se vorbea chiar de o posibilă excludere a lui Ion (tatăl) și C.Z. Codreanu (fiul) din rândurile L.A.N.C. Pentru moment, l-a îndepărtat pe C.Z. Codreanu din țară, trimițîndu-l la studii în Franța. A modificat statutele L.A.N.C., arogîndu-și drepturi dictatoriale, a împiedicat alegerea în Parlament a reprezentanților recalcitrați. (Împotriva lui C.Z. Codreanu care își pusese candidatura la Putna, s-a ordonat, de către ministrul de Interne

Nouă + șase

Un nou concurs MAGAZIN ISTORIC

De ce „nouă + șase”? Pentru că, spre deosebire de cele precedente, acest al treilea concurs organizat de revista noastră în anul 1973 are și un caracter de sondaj al opiniilor și preferințelor cititorilor.

Pe lângă obișnuitele întrebări din tematica istorică — de data aceasta în număr de nouă — la care participanții sînt solicitați să răspundă, concursul conține și o a doua parte.

Dar, mai întâi, iată cele nouă întrebări:

1.

„Mihai II, zis Viteazul, unul din cei mai viteji războinici ai secolului său [...] a reunit pe capul său cele trei coroane ale Valahiei, Moldovei și Transilvaniei”. Alături de alte numeroase referiri la țara noastră și la oamenii ei de seamă, aceste rînduri le găsim într-o prestigioasă lucrare, apărută în secolul trecut.

Cum s-a numit inițiatorul și totodată editorul acestei lucrări și în ce an a început editarea lucrării?

2.

„Pentru slobozenie și moșie cu cînte a muri decît prin mulți veci cu ne-cînte a trăi, mai de folos și de lăudat iaste”.

Cui aparțin aceste cuvinte?

3.

Luptători dintr-o subunitate alcătuită din români au finit piept cu succes unuia dintre cei mai mari comandanți de oști din istoria omenirii.

Despre care ostași este vorba; unde și la ce dată a avut loc bătălia?

4.

„O ofensivă rusă de pe Don a repusat importante succese”, nota laconic în jurnalul său Galeazzo Ciano.

La ce dată s-a produs joncțiunea între forțele sovietice care au luat parte la această hotărîtoare acțiune care a marcat începutul sfîrșitului Wehrmachtului în cel de-al II-lea război mondial?

5.

În 1768, corabia ENDEAVOUR a ridicat ancora la Plymouth, sub comanda căpitanului James Cook. Peste aproape 20 ani, Flota înția

comandată de Arthur Phillip, a părăsit Anglia, navigînd în aceeași direcție, spre continentul pe care exploratorii olandezi îl botezaseră Noua Olanda.

Sub ce nume figura acest continent pe hărțile acelor vremi?

6.

La 1 octombrie 1949, la Pekin, președintele Mao-Tzedun a ridicat, pentru înția oară, pavilionul cu drapelul de stat al Republicii Populare Chineze.

Cum se numește piața în care a avut loc acest eveniment istoric?

7.

Mai bine de trei decenii a condus destinele politice ale unui imperiu, sfîrșind prin a fugi rușinos, ascuns într-o cărușă de frica miniei revoluționarilor.

Indicați numele acestui om politic reacționar, izgonit de revoluția din 1848.

8.

„Intrat de la început, în Junimea de la Iași, Dl. X a fost recunoscut numaidecît ca șef politic al acestei grupări literare, în numele căreia gîndea, vorbea și lucra cu o mîrgă extraordinară, trăind pe toți colegii săi de «gogomanii»”.

Despre cine este vorba?

TALON DE PARTICIPARE
C O N C U R S
nr.3/1973

9.

În timpul răzcoalelor din 1907, printre publicațiile care au luat apărarea jărănimii, s-a numărat și o prestigioasă revistă ieșeană.

Indicați numele acestei reviste și anul ei de apariție.

Răspunsurile, foarte concise, vor fi numerotate ca și întrebările și, firește, vor fi însoțite de talonul de participare la concurs.

Datele necesare se găsesc în articolele publicate în numerele 9, 10, 11 și 12 din Magazin Istoric din acest an.

Desemnarea câștigătorilor — în cazul în care vor fi mai mulți participanți cu răspunsuri exacte la toate cele nouă întrebări — se va face, ca și pînă acum, prin tragere la sorți, concurenții rămași de la prima extragere participînd în mod automat la extragerile pentru premiile II, III etc.

Și acum, cîteva lămuriri privind partea a doua — care urmează să se concretizeze în 6 răspunsuri, vizînd însă, nu cunoștințele ci preferințele concurenților. Este vorba, de fapt, de o sondare a opiniilor cititorilor asupra materialelor publicate în revistă în cursul anului 1973. Dorință firească, avînd în vedere faptul că Magazin Istoric este citit de un foarte mare și variat număr de cititori, cu pregătiri și preferințe diferite, și ale căror sugestii, propuneri și observații critice cuprinse în scrisorile sosite pe adresa redacției, din toată țara, unele și din alte colțuri de lume, ne sînt de un neprețuit ajutor.

Urmează, deci, ca odată cu răspunsurile la cele nouă întrebări, care privesc concursul propriu-zis, cititorii să ne indice și titlurile a cîte trei articole, seriale, interviuri etc. pe teme de istorie națională și, respectiv, trei de istorie universală, apărute în cele 12 numere ale revistei

din acest an și care le-au plăcut cel mai mult.

Așadar, așteptăm de la concurenți 15 răspunsuri: 9 obligatorii la întrebările tematice și 6 de sondej, referitoare la articolele considerate a fi cele mai izbutite din toate numerele revistei apărute în 1973.

ATENȚIE! Ultimele 6 răspunsuri nu intră în concurs; singura condiție este ca ele să fie prezente în scrisorile concurenților.

Nu vor fi luate în considerație buletinele care, chiar dacă au indicat răspunsurile corecte la cele 9 întrebări, nu menționează și cele 6 titluri solicitate.

Desigur, dacă o serie de cititori nu vor să participe la concurs, ci doar să ne informeze asupra preferințelor lor din acest an, le așteptăm părerile cu cel mai mare interes.

Termenul ultim de expediere a scrisorilor este 31 decembrie 1973, data poștei. Răspunsurile sosite după această dată nu se vor mai lua în considerație.

Plicurile vor fi trimise pe adresa: Magazin Istoric, București, Intrarea Ministerului nr. 2, sector 1, Oficiul poștal nr. 1, purtînd mențiunea Pentru concurs.

Încheind aici prezentarea acestui ultim concurs din 1973, urăm tuturor participanților MULT SUCCES.

La acest al treilea concurs pe anul 1973 se vor atribui următoarele premii:

- Premiul I: — 1 televizor LUX
- Premiul II: — 2 aparate radio MAESTRO
- Premiul III: — 2 aparate radio TRAVIATA
- Premiul IV: — 2 aparate radio ALBATROS
- Premiul V: — 2 aparate radio AIDA
- Premiul VI: — 2 aparate radio CÔRA
- Premiul VII: — 2 aparate foto LIUBITEL
- Premiul VIII: — 40 serviete
- Premiul IX: — 20 abonamente pe un an la Magazin Istoric
- Premiul X: — 30 abonamente pe 6 luni la Magazin Istoric

TALON DE PARTICIPARE
C O N C U R S
nr. 3 / 1973

PRESA MUNCITO- REASCĂ ȘI SOCIALISTĂ DIN ROMÂNIA, volumul

III, partea a doua, Editura Politică, București, 1973. Apărută sub egida Institutului de Studii Istoriale și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. lucrarea prezintă peste 40 publicații muncitorești și socialiste din perioada iulie 1919 — mai 1921. Studiile consacrate fiecărei publicații în parte, cit și articolele reproduse în cadrul antologiei reliefează în mod pregnant, prin prisma tematicii publicațiilor respective, multitudinea de probleme și de aspecte ale mișcării noastre muncitorești și socialiste din acești ani de avânt revoluționar și de intensificare a procesului de clarificare ideologică și politică din partidul socialist. Lucrarea evidențiază evoluția ascendentă pe plan organizatoric și ideologic a partidului socialist și a mișcării muncitorești în ansamblul ei, „proces care a culminat — așa cum subliniază prefața — cu crearea în mai 1921 a Partidului Comunist Român, partid de tip nou, marxist-leninist, care a avut loc concomitent și în direcția legăturii cu creșterea luptei clasei muncitoare, țărânilor și a altor categorii sociale pentru drepturi și libertăți democratice, pentru afirmarea lor pe arena vieții politice a țării”.

**TRADIȚII ALE PO-
PORULUI ROMÂN DE
SOLIDARITATE ȘI PRIE-
TENIE CU POPORUL
CHINEZ**, Editura Politi-
că, București, 1973. Pu-
blicat tot sub egida Insti-
tutului de Studii Istoriale
și Social-Politice de pe
lângă C.C. al P.C.R., vo-
lumul înmănușează o sui-
tă de materiale, care pun
în lumină aspecte revela-
toarii din tradițiile de soli-
daritate ale clasei munci-
toare din țara noastră, ale
poporului român cu lupta

Cărți sosite la redacție

poporului chinez pentru
emanciparea națională și
socială.

Sînt reproduse fragmente
de articole din presa de-
mocrată, muncitorească și
comunistă din perioada
1900-1948 (unele din ele
semnate de cunoscuți pu-
blicisți, printre care Ilie
Cristea, N.D. Cocea, Petre
Pandrea etc.), documente
ale Partidului Comunist,
precum și amintirile a doi
medici (Iancu David și
Clejan Bucur), care au par-
ticipat, ca voluntari româ-
ni, la lupta de rezistență
a poporului chinez
împotriva agresiunii japo-
neze.

Paginile cărții constituie
o mărturie grăitoare a spi-
ritului internaționalismu-
lui proletar, în care clasa
muncitoare din România,
masele populare din țara
noastră au înțeles și au
sprijinit eroica luptă a po-
porului chinez, condus de
partidul său comunist, pen-
tru instaurarea Republi-
cii Populare Chineze, salu-
tată cu căldură de popo-
rul român ca o cotitură
epocală în istoria Chinei,
ca un eveniment de cea
mai mare însemnătate
mondială.

**RĂDĂCINILE ISTORICE
ALE PARTIDULUI CO-
MUNIST ROMÂN**, Editura
Politică, București, 1973.
„Stegar al transformări-
lor sociale și politice
în direcția democratică și
apoi socialistă, nucleu de
energie, expresie de vigoa-
re și forță, exemplu pen-
tru toți oamenii muncii
care luau parte la vastele
acțiuni revoluționare, cla-

sa noastră muncitoare a
iradiat pretutindeni curaj,
demonstrat și combativi-
tate, spirit de organizare
și generozitate, pătrunse
de sacrificiu, dăruire, pa-
tos revoluționar”. Lucrarea
dr. **Mircea Mușat**, apărută
în cadrul colecției **File de
istorie** prezintă într-o suc-
cintă trecere în revistă
etapele istorice parcurse de
proletariatul român, de la
apariția sa și pînă la trans-
formarea Partidului Social-
ist în Partidul Comunist
Român, la 8 mai 1921, mo-
ment de importanță ma-
joră în istoria mișcării
muncitorești din Româ-
nia, încununarea glorioasă
a procesului de maturi-
zare și perfecționare revo-
luționară a clasei munci-
toare din țara noastră.

**PARTIDUL COMUNIST
ROMÂN — DETAȘAMENT
ACTIV AL MIȘCĂRII CO-
MUNISTE ȘI MUNCITO-
REȘTI INTERNAȚIO-
NALE**, lucrare apărută în ace-
eași colecție și în care
autorii, **Nicu Bujor** și **Con-
stantin Florea**, prezintă bo-
gata activitate a P.C.R. pe
arena politică internațio-
nală. Militînd cu consec-
vență pentru întărirea uni-
tății și colaborării cu toa-
te partidele comuniste și
muncitorești, cu forțele re-
voluționare și progresiste
din toate țările lumii, pen-
tru întărirea coeziunii în-
tregului front antiimperia-
list, P.C.R. acționează în-
tr-un spirit de înaltă res-
ponsabilitate, îndeplinin-
du-și cu cinste îndatoririle
sale naționale și interna-
ționale.

În volumul **COMITE-
TUL NAȚIONAL ANTIFA-
SIST DIN ROMÂNIA**, Edi-
tura Politică, București,
1973, **Aurică Simion** și
Stelian Neagoe evocă pro-
funde semnificații ale
constituirii acestei largi
organizații de masă legale,
în urmă cu patru decenii,
în momentele cînd peri-
colul fascist devenea tot
mai amenințător. Sub di-
recta îndrumare a P.C.R.,

Cărți sosite la redacție

comitetul a folosit, încă de la începuturile sale, forme organizate de acțiune, menite să cuprindă cele mai largi pături sociale în ampla mișcare de stăvilire a pericolului extremei drepte.

MARX — ENGELS, FILOZOFIA OPEREI DE TINERET (I). Inaugurind noua colecție a Editurii Dacia din Cluj 1973, intitulată *Istoria filozofiei universale* lucrarea lui **Traian Pop** cercetează „procesul de formare a concepției filozofice a celor doi gânditori”. Cartea relevă cum, angajați în marea efervescență ideologică de la începutul deceniului al V-lea al secolului trecut, Marx și Engels, trăgând învățămintele ce se desprindeau din filozofia lui Hegel și Feuerbach, apropiindu-se cu genială înțelegere de imperativele dezvoltării istorico-sociale ale vremii lor și dezlănțuind căile reale ale progresului social, luând atitudine cea mai hotărâtă împotriva oricăror stavile puse în calea acestui progres de forțele politice ale vremii și de felurii aserviți ideologici ai acestora devin treptat exponenții unei gândiri filozofice nu numai noi, ci și catalizatoare și diriguitoare pentru întreaga mișcare istorică progresistă.

VIATA POLITICĂ DIN ROMÂNIA ÎN PREAJMA INSTAURĂRII DICTATURII REGALE, Editura Dacia, Cluj, 1973, abordează un moment important din istoria politică interbelică — trecerea de la regimul parlamentar constituțional la dictatura personală instaurată de Carol II în februarie 1938. Autorul, **Florea Nedelcu** analizează situația partidelor și grupărilor politice, principalele tendințe care se confruntau, acțiunea forțelor progresiste, conduse de P.C.R., în apărarea democrației.

DIMITRIE CANTEMIR, BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ, lucrare editată de Biblioteca Centrală de Stat a R.S.R., constituie un omagiu adus marelui cărturar de la a cărui naștere s-au împlinit 300 ani. Pe lângă titlurile operelor istorice, filozofice, literare, muzicale ale marelui erudit, volumul mai cuprinde și pe cele ale studiilor închinare lucrărilor lui Cantemir, citate din scrierile acestuia, numeroase opinii ale unor oameni de cultură — români și străini — despre personalitatea și opera marelui dominitor, ca și o iconografie cuprinzătoare.

DIN ISTORIA ORGANIZAȚIEI PIONIERILOR. Apărută la Editura Politică, București, 1973, lucrarea conturează „etapele mai importante ale drumului mișcării pionierești” din România.

După o succintă evocare a primelor forme de organizare a copiilor și tineretului din țara noastră, începând cu „micii dorobanți”, elevii socialiști, cercurile ucenicilor etc., autorul **Mircea Ștefan** prezintă condițiile în care, în anii interbelici, sub directă îndrumare a P.C.R., s-a constituit și afirmat pionieria, „mișcare revoluționară a copiilor, integrată în frontul de luptă condus de Partidul Comunist Român”.

DIALOG ÎNTRE ISTORIE ȘI ARTĂ, Editura Militară, București, 1973. Bogat ilustrată, cu peste o sută reproduceri alb-

negru, lucrarea semnată de **Adriana Topârceanu** își propune să treacă în revistă, după mărturisirea autoarei, „momentele cruciale din istoria patriei, așa cum s-au reflectat ele în operele pictorilor, sculptorilor, graficienilor”.

SECVENȚE IUGOSLAVE, Editura Politică, București, 1973. Lucrarea se constituie, după cum autorul **Nicolae Ploeanu** mărturisește, dintr-o suită de „fragmente desprinse din carnetul de notițe al unui corespondent de presă, care printr-o activitate mai îndelungată, a putut să cunoască și oamenii harnici și talentați ai Iugoslaviei de azi”. Reportajele înmănunchate în volum surprind și redau chipul Iugoslaviei contemporane, viața și munca locuitorilor țării prietene, angajați în consolidarea și desăvîrșirea orânduirii socialiste.

Ultimul volum de **STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE — XXII**, editat de Societatea de științe istorice din Republica Socialistă România, prezintă un sumar bogat și variat. Dintre articolele și comunicările cuprinse, menționăm: **Formarea națiunii române — V. Maciu**; **Ideea unității naționale în revoluția română de la 1848 — N. Adăniloae**; **Formarea blocurilor politico-militare (1871-1914) — V. Cristian**; **Viata politică din România în anii 1922-1928 — I. Scurtu**; **Palmyra — A. Iordănescu**; **Normanzii — F. Cazan**; **Statul bulgar de la înființarea sa și pînă la căderea sub stăpînirea otomană (681-1396) — C. Velichi**; **Formarea națiunilor europene — C. Mureșan**; **Căderea lui Robespierre — D. Almaș**; **Mișcarea comunistă mondială — cea mai influentă forță a contemporaneității — T. Caraciuc**; **Orașul Focșani înainte și după Unirea Principatelor Române — C. Constantinescu**; **Mircești și I. Dragomirescu etc.**

CU COROANE SAU FĂRĂ?

DINĂ DRAGOMIR din Craiova, ne pune întrebarea dacă domnitorii țării române au avut „coroane metalice, mai ales de aur, bătute cu pietre prețioase, pe care să le folosească în anumite ocazii solemne”. Această problemă este încă discutată. Unii cercetători sînt de părere — ca și cititorul nostru de altfel — că numeroasele reprezentări picturale ale coroanelor de pe capetele voievozilor noștri ar fi, de fapt, rodul imaginației pictorilor zugrăviți respectivi. Totuși, există suficiente informații care ne permit să afirmăm că voievozii români au cunoscut și folosit coroana de aur. Astfel, documentele vorbesc despre o lungă judecată a Doamnei Mișla-Despina, soția lui Neagoe Basarab, pentru o coroană de aur lucrată în Transilvania; Ilie Rareș, domnul Moldovei (1546-1551) își comandase tot acolo o sumptuoasă coroană, ca și Despot Vodă.

ORIGINEA LUI CANTEMIR

GH. CURPENE, inginer din București, sesizează în nr. 8/1973 al revistei noastre o contradicție în legătură cu originea etnică a lui Dimitrie Cantemir; anume, dintr-o scrisoare a lui Voltaire rezultă că Anthon Cantemir susținea, ca și tatăl său Dimitrie, și pe baza lucrărilor acestuia, o descendență din Timur-Lenk, în timp ce în articolul colaboratorului nostru Paul Cernovodanu se vorbește de ilustrul cărturar ca „vlăstar de răsăsi moldoveni”. Contradicția este numită aparent: Cantemiristii erau români moldoveni și se numiseră, mai înainte, Silisteani. Dimitrie Cantemir, însă, a formulat o neînțeleasă teorie genealogică despre descendența neamului său din... tătari baziindu-se pe prenumele tatălui său; în realitate bătrînul Cantemir fusesebotezat așa în amintirea celebrei căpetenii tătare cu aceste nume. Lămuriri, de altfel, de... și în numărul 10 al revistei noastre.

PORTRETUL DIN ROUEN

OTTO GWIAZDOMORSCHI din Birlad, ne trimite copia articolului semnat de Maria Bengescu care, în urmă cu 70 ani, identifica portretul lui Dimitrie Cantemir de la Rouen (vezi Magazin Istoric, nr. 8/1973). Din interesantul articol, apărut în nr. 1-2 anul VII (1903) al revistei Literatură și artă română, spicim:

[...] Fîind odată la Rouen și vizitînd muzeul în toate unghiurile lui, zăriu atîrnat după o ușă portretul unui personaj foarte interesant alît prin eleganța sa cu totul franțuzească cît și prin ciudatul său portret orientat îmbrîcat cu haină cu ciaprazuri, înclinat cu brîu peste mijloc, cu perucă Ludovic XIV-lea în cap și cu turban pe deasupra.

Interesul meu se deșteaptă și mai mult cînd citiți în josul portretului HOSPODAR DE VALACHIE. La prima vedere, nu putui să lămuresc de ce acest personaj trăia sub Ludovic al XIV-lea și că el trebuia să fi avut legături destul de strîns cu Franța și cu Turcia, deoarece își însușise în parte portul celor două țări adică peruca marelui rege și turbanul padișahului.

Intorcîndu-mă în România, arătai regretatului Grigore Minu, ale cărui colecții și biblioteci sînt atît de prețioase pentru istoria țării noastre, o fotografie după zisul portret.

De cum îl văzu dînsul îmi pomeni de Cantemir și considerai îndată ca greșită inscripția muzeului din Rouen: Hospodar de Valachie. Trebuia să mă îndreptez spre Domnii Moldovei.

Căuți să mă informezi în principalele noastre așezămînte de cultură: la Fundațiunea Carol, la Academie, la Universitate; D-nii Iorga și Tîgăra își dădura bunăvoința să mă ajute în rezolvarea acestei mici probleme istorice.

Bizareria portului îl făcu să recunoască și d-lor în portretul muzeului din Rouen chipul lui Dimitrie Cantemir, Domnii Moldovei.

Nici un alt domn într-adevăr n-a avut atîngere mai de aproape cu viața turcească, decît Cantemir, în timpul șederii sale de 22 de ani la Constantinopol; nici unul, de asemenea, n-a avut legături mai strîns cu Ambasadorii și cu seignorii de pe lîngă dînsii”.

CIPRIAN PORUMBESCU ȘI GHEORGHE BARIȚIU

ION M. NEDA din București, ne trimite o interesantă relatare despre legăturile dintre Ciprian Porumbescu și Gheorghe Barițiu. Printre manuscrisele aflate la Academia R.S.R., corespondența noastră a selecționat scrisoarea trimisă lui Barițiu de îndrăul violonist și compozitor la 10 februarie 1874:

„Mult onorate domnule redactor,

Apăsîndu-mi un dor nespus — pe care din cauza mizeriei ce mă apasă — nu-l pot îndeplini și anume dorul de a mă perfecționa în arta frumoasă a muzicii instrumentale, spre care am una aplicare așa de mare încă din fragedă-mi pruncie și în prezente am adus-o la un punct care-mi însușă curaj de a nu fi cu nepăsare, avînd un talent deosebit față de dînsa. Sigur fîind despre patronarea ce o aveți domnia voastră față de toate științele și cred că și cu artele frumoase ale muzicii instrumentale (îndrăznesc) a-mi lua libertatea de a vă ruga ca să-mi dați un consiliu părintesc, prin care mîd eu aș putea procedi cu una suveniență, spre a putea continua dezvoltarea artei acestuia [...] Plîn de încredere, pășesc ca și către un tată al tuturor românilor și în speță al acelor miseri materialmente și dotați cu vrecun talent de la natura, spînd că ruga nu-mi va fi deșartă [...] Vă rămîn gata spre servire”.

În urma sprijinului acordat de Gheorghe Barițiu Ciprian Porumbescu obține o bursă de studii la „Konservatorium für Musik und darstellende Kunst” din Viena.

PE MARGINEA... ȘI ÎN JURUL MĂRCUȚEI

„Citind în nr. 8/1973 articolul Si bătrînele ziduri pol vorbi — ne scrie tovarășul STELIAN IVAN din București — îmi permit să vă semnalez și eu o stare de fapt. În jurul Mărcuței existau cîndva cîteva străzi care se numeau Mărcuța, Vișana, Logofătul Dan, Alexandru Ipsilanti etc. Datorită lucrărilor de modernizare a cartierului, vechile străzi au fost desființate, apărînd altele noi, cu denumiri total schimbate.

Aș propune ediliilor orașului — prin intermediul revistei dv. — mențiunea în continuare a vechii nomenclaturii, care mi se pare justificată istoric”.

PIAȚA ROȘIE

GHERGHINA CĂRBULEA din Făgăraș, ne întrebă unde își are originea numele Pieții Roșii din Moscova, rugîndu-ne totodată să-i furnizăm cîteva date cu privire la acest ansamblu arhitectonic din capitala U.R.S.S. Plecînd de la premisa că, odinioară, cuvintele krasnaia („roșie”) și krasivaia („frumoasă”) erau sinonime, unii istorici sovietici consideră că în această particularitate lingvistică trebuie căuțată sursa denumirii. Alții opinază că, prin analogie cu krasnoe krito (întreprinderea principală a Kremînilui), krasnaia ploscaidă înseamnă ală dată Piața principală.

Apărută cîrînd după întemeierea Moscovei ea își face debutul oficial în istorie în 1356, ca loc unde e ucis un mare boier, însărcinat cu perceperea impozitelor. Sediul al iarmarocului botezat Tîrgul cel mare, Piața Roșie e martora unor evenimente epo-

cale din istoria Rusiei: aici se încolonează, în august 1380, oastea lui Dimitrii Donșoi, care-i înfringe pe cotorpitorii strădini la Kulikovo; aici se predau, în 1612, nobilii polonezi, ale căror forțe au fost zdrobite de voluntarii lui Kuzma Minin și Dimitrii Pojarski; aici se născu elvea năvalnice răzmerițe populare și tot aici sînt execuții conducerilor a două mari răscoale, Stepan Razin și Emtian Pugaciov; aici are loc parada victoriei, în 1945, cînd zeci de stindarde și drapele hitleriste sînt zdrobite pe pietrele parașutului, ca simbol al istoriceii izbînzii.

Lungă de 695 m și largă de 130 m, Piața Roșie e mărginită pe o latură de zidul crenelat al Kremlinului, alături de care se înalță Mausoleul lui V.I. Lenin. Una dintre extremități e dominată de biserică Vasilii Blajenni, bijuterie a arhitecturii ruse din sec. XVI, cu înfățișările sale turlă policrome. Sub piața cunoscută a parașutului, trecutul și-a îngropat vestigiile în cei peste șase metri ai așa-numitului „strat de cultură”. Pește șase metri corespund celor peste șase veacuri de existență...

MAIAKOVSKI ȘI REVOLUȚIA

SANDU MIHĂILESCU din Alexandria: „Am cîștigat de mult pe undeva că Maikovski a avut o destul de intensă activitate revoluționară, în ajunul anului 1917. E corectă această informație? Da, cu precizarea că, încă din 1908, în vîrstă de abia 15 ani, Vladimir Maikovski a devenit membru al P.M.S.D.R. (al aripii bolșevice) suferind și o primă arestare. Alte două arestări au euraenit pînă în 1910, ultima soldîndu-se cu o detenție de 11 luni, la „secret”, într-o celulă a închisorii Butirșkaia, din Moscova. După eliberare, a rămas în continuare sub supraveghere polițienească. În octombrie 1917, Maikovski scria: „O accept sau n-o accept? Pentru mine nu se pune o astfel de întrebare. E revoluția mea”.

XI SAU XII?

VASILE SOLOMON din Tîrgu Mureș, ne întreabă care a fost ultimul împărat al Bizanțului, arădînd totodată că a găsit în trei surse, nume diferite: în Magazin Istoric — Constantin XI Paleologul, în manualul de Istoria României cl. XII-a — Constantin XI Drăgases și în Istoria lumii în date — Konstantinos XII Drăgases.

Nici una din aceste surse nu a greșit. Ultimul împărat al Bizanțului a-a numit Constantin XI (sau XII) Paleologul, zis Drăgases.

Unul dintre împărații anteriori purtînd numele de Constantin este contestat de o serie de istorici, ceea ce face ca în unele cronologii să apară desoprezece Constantinii, în altele numai unsprezece.

DIN NOU DESPRE PENEȘ CURCANUL

În completarea celor semnalate în nr. 8/1973, relativ la identitatea lui Peneș Curcanul, cititorul nostru M. DRAGOMIRESCU din Craiova, ne comunică textul scrisorii lui Alecsandri. O reproducem și noi în traducere din franceza originalului: „Mîrești, 12 decembrie 1877. Draga mea Lucia [Lucia Duca, o nepoată a poetului — n.n.], îți-am lăgăduit niste versuri cu obișnuita dedicație. Iată-le sub titlul Peneș Curcanul, unul din eroii Regimentului 14 Dorobanți. Nu știu dacă îți vor plăcea, dar aprecierile oamenilor de litere îi sînt favorabile. Ceea ce totuși m-a îndemnat să-ți o dedic, a fost ideea că bietul meu Peneș trebuie să fi primit binevoitoarele dumitale îngrijiri în spitalul Cotroceni. Este o datorie de recunoștință, pe care îți-o plătește, prin intermediul unchiului dumitale”.

Rezultă, așadar, că prototipul lui Peneș a fost un soldat din Regimentul 14 Dorobanți, cu garnizoana la Roman și nu sergentul C. Turcanu din Regi-

mentul 13 Dorobanți, cu garnizoana la Vaslui. Rîdînd, a fost internat în spitalul de la Cotroceni și nu la Turnu Măgurele, ca Turcanu. În ceea ce privește atacul descris în poezie, este evident că Alecsandri a avut în vedere asaltul asupra Redutei Grivița 1, executat la 30 august 1877 de către Divizia 4. În coloana de atac a acestei divizii, a intrat și Batalionul 1 din Reg. 14 Dorobanți. În acea zi, însă, Reg. 13 Dorobanți nu a participat la lupte, fiind finit în rezerva Diviziei 4. Turcanu a fost rănit în lupta de la 7 octombrie, într-un atac de noapte pentru cucerirea Redutei Grivița 2; or, Alecsandri nu vorbește de nici un atac de noapte.

Ceea ce a contribuit la acreditarea identității Peneș-Turcanu a fost, probabil, solemnitatea desumării osemintelor lui Alecsandri și așezarea lor într-o altă criptă, în 1928. Atunci, organizatorii solemnității s-au gîndit să reconstituie simbolic grupa celor nouă din Vaslui și cu sergentul zecă; această grupă, avînd în frunte pe dorobanțul veteran C. Turcanu, plutonier-major, a purtat pe umeri sicriul poetului spre noul locaș.

Cu aceasta, am răspuns și cititorului NICOLAE GABRIEL BOCU din București, care și-a exprimat îndoiala în legătură cu prima comunicare a tor. Dragomirescu. Totuși, o nedumerire persistă și pentru noi: dacă Alecsandri a cules informațiile de la un soldat din regimentul de la Roman, pentru ce o fi scris „Pleacă-mă nouă din Vaslui”?

SALVE DE TUN

I. SOLERIU din Medias, ne întreabă de unde provine obiceiul de a se trage un număr de salve de tun în anumite ocazii: saltele de artilerie trase în onoarea unor personalități sau cu ocazii speciale și au originea într-un vechi obicei mîrîndesc de a poli toate tunurile unei baterii, ale unui for, sau ale unei nave în semn de pace.

Saltele din vremea noastră sînt trase cu îndocrîtură oarbă, numărul loviturilor fiind stabilit de obiceiuri și convenții internaționale.

Pentru șefii de state, șefii de guverne, sau alte personalități de rangul cel mai înalt, se trag 21 salte.

TOT DESPRE LOCUL SUPLICIIULUI

„M-au purtat și pe mine pașii, în iulie a.c. — ne scrie pensionarul IOAN BERGHIA din Sibiu — prin Alba Iulia, pe locul supliciului conducătorilor răscoalei din 1784, Horea și Cloșca. Cu părere de rău am constatat că cele semnalate în revista dv. de cititorul Gh. Ștefanolu (nr. 7/1973) corespund adevărului. Aceleași bălării, aceeași stare de nelăgărire a monumentului. Mă gîndesc, oare nu poate fi dat acest monument în custodia unui școli, pentru îngrijire și păstrare mai demnă?”

Dealtfel, mai semnalează un lucru care mi-a stîrnit mirarea în Alba Iulia. Impunătoare statule a lui Mihai Viteazul a fost amplasată între niște ziduri masive, fără nici o perspectivă, cînd mai firesc își putea afla locul cîțiva metri mai departe, pe Platoul romanilor. De aici, din marea plată din fața blocurilor, ar fi putut străluci în toată mărirea ei, așa cum cere amintirea glorioșului domnitor”

AVEȚI DREPTATE!

AUREL COJOCARU din Turnu Măgurele: în perioada 1912-1920 Raymond Poincaré a fost într-adevăr președintele Republicii Franceze.

VALENTIN TĂNĂSESCU, București. Numele exact al personajului la care vă referiți (C.G. Costa-Foru — în apărarea demnității umane, Magazin istoric, nr. 10/1973) este generalul Nicoleanu.

MULȚUMIRI...

Și în această lună, am reținut dintre multe sugestii și propuneri sosite pe adresa revistei noastre pe cele deosebit de interesante venite din partea cititorilor: VASILE PARAU din Satu Mare; ROMEO MĂNDIȚĂ din Pitești; IOAN SICOE din Dej; RODICA ONCU din Baia Mare; IOAN CHILOM din Sibiu; DEZIDERIU MACH din Cîmpia Turzii; M. PĂCURARU din Constanța; MIRCEA MIHAILĂ din București.

REAL ȘI IMAGINAR

FREDI PULJER din Timișoara: în introducerea la articolul *Insomniile lui Alexandru cel Mare* (nr. 1/1973) se arată: „Premiza de la care pornește Toynbee în paginile ce urmează este ea însăși concludentă pentru felul său de a scrie istoria: ce s-ar fi întâmplat dacă Alexandru cel Mare ar fi trăit mai mult?”

Autorul narează deci, alături de unele evenimente autentice, altele care nu au avut loc niciodată, dar care ar fi fost posibile, ba chiar foarte probabile, fiind seamă de împrejurările respective”.

De unde rezultă clar că unele fapte se petrec doar în închipuirea autorului.

RĂSPUNS SESIZĂRII

La sesizarea cititorului nostru GEORGE CONSTANTIN din București, (poșta Magazin istoric, nr. 8) primim din partea Comitetului de cultură și educație socialistă, a județului Olt un răspuns semnat de tor. președinte I. Boștinaru, care arată în esență următoarele:

În anul 1873 a fost ridicată pe malul Dunării, în dreptul orașului Corabia o cruce de fier pe care scria 1877, în amintirea trecerii trupelor române prin acel loc.

În anul 1966 s-a dispus mutarea crucii respective în cimitirul eroilor patriei, deoarece punctul unde

fusese amplasată nu era cel prin care ostașii noștri traversaseră fluviul în cursul Războiului pentru Independență.

Conform datelor păstrate, punctul de trecere al trupelor române în 1877 a fost la marginea satului Siliștioara, în dreptul Insulei Băboi, la 5 km de orașul Corabia.

O CRISOARE EMOȚIONANTĂ

D-na VALERIA CĂLIMAN din Brașov, fiica cunoscutului memorialist Valeriu Branște, ne trimite o emoționantă scrisoare, care, alături de cuvinte de aleasă prețuire la adresa revistei noastre, conține o serie de sublinieri ce întregesc bogata personalitate a celui care „din fragedă tinerețe — cum, pe bună dreptate, remarcă autoarea scrisorii — plină la sfârșitul vieții — doborât de suferințele și privațiunile îndurate — s-a situat în primele rânduri ale luptei pentru afirmarea drepturilor neamului său la o viață mai bună și mai dreaptă, într-o lume vrămașă și ostilă. El n-a urmărit nimic pentru sine și al său, ci a dat, mereu a dat — și ce putea da altceva decât propria-i viață și sănătate... Mulțumindu-vă încă odată pentru publicarea jurnalului* — scrie în încheiere autoarea scrisorii — vă comunic că în septembrie am fost la Lugoj și am dus la mormîntul tatălui meu un braț de trandafiri roșii, care — indirect — erau darul Magazinului istoric”.

Scrisoarea cuprinde și cîteva binevenite precizări în legătură cu unele persoane despre care este vorba în ultimul fragment din însemnările lui Valeriu Branște, publicat în revista noastră (Magazin istoric, nr. 10/1973): termenul „prota” cuvînt bănașean dialectal, înseamnă „protopop”. Deci în text este vorba de protopopul Gheorghe Popovici, deputat liberal și vicepreședinte al senatului; Virgil Bejan, fiu al publicistului bănașean Mihail Bejan, a funcționat ca notar public la Lugoj; scriitorul Mihail Gaspar a fost redactor al ziarului Drapelul; dr. George Dobrin a practicat avocatura la Lugoj; s-a remarcat ca promotor al mai multor acțiuni culturale.

Nicolae MINEI

*Fragmente din însemnările lui Valeriu Branște, scrise în anul 1923, au apărut în *Magazin istoric*, nr. 7, 9 și 10/1973.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

- „...Cel dintîi dinfre principii lumii...”: Ștefan cel Mare
- Cruciadă în Europa: memoriile de război ale lui Dwight Eisenhower
- Abuzurile lui Vagoride și un diplomat prea puțin informat: file din zbuciumata cronică a luptei pentru unirea Moldovei cu Muntenia
- Un Bonaparte al Argentinei: San Martin
- Eudoxiu Hurmuzaki — un pionier al istoriografiei românești
- Musafiri nedoriți: octombrie 1940, trupele hitleriste pătrund în România
- Moscova, Kremlin, 14 iulie 1918: nouăzeci de minute în cabinetul lui Lenin
- Dramaticul proces al filozofului atenian Socrate
- David Livingstone prin Africa necunoscută
- Istoria românească la universitățile din New York și Illinois
- Zimbete din cronici

SUMARUL SUMARELOR

ISTORIA ROMÂNIEI

VECHE

Gladiatorul trac de la Ulpia Traiana
Romanii la Dunăre
Columna traiană
Adamclisi (I)

	Nr.	Pag.
— Florea O.	10 (79)	47—48
— Tudor D.	10 (79)	58—62
— Vulpe R.	5 (74)	60—67
— Vulpe R.	12 (81)	6—13, 37

MEDIE

Față-n față cu Bonaparte pe podul de la Arcole
Cantemireștii
Pe drumul furilor
Mircea cel Bătrîn
[Cantemir] A făcut să biruiască prețuirea neamului

Ecoul răscoalei curuților în Muntenia și Moldova

„Tări”, cneji și volevozi
Flotilele lui Mihai Viteazul
D. Cantemir. Primul portret
Cuvintele de foc ale viteazului
Cantemir la Istanbul
Continuitate și erudiție în „Hronicul vechi-mei a romano-moldo-vlahilor”
Un Hohenzollern mare latifundiar în Transilvania

Tezaurul medieval de la Zăveala
Ctitorii brâncovenești
Lotrii Zărandului
Un ctitor de țară: Bogdan I
Movileștii

Tovarăși de pribegie ai lui D. Cantemir
Originea unor expresii
Mănăstirea Mira
Gurislău: unde și când?
Sucevița: sensuri și semnificații
Transilvania 1541-1593: principat sau voievodat?

Turnu—localități și monumente medievale
Urmasii lui Mihai
Beduini de origine... valahă?

Un proces țărănesc care a durat 150 ani
Documente străine despre români. Al. Lăpușeanu

Voltaire despre D. Cantemir
D. Cantemir — adnotări autografe
Operele lui D. Cantemir
Tratatul de alianță antiotomană dintre Moldova și Rusia din 1711
Acasă, printre ai săi

— Albu C.	11 (80)	84—86
— Almaș D.	10 (79)	2—10
— Băileanu Gh.	3 (72)	79—80
— Câmpina B.T.	1 (70)	2—8
— Cernovodeanu P.	8 (77)	20—24
— Cernovodeanu P.	12 (81)	62—66
— Columbeanu S.	8 (77)	52—55
— Columbeanu S.	11 (80)	2—5
— Corbu A.	8 (77)	29
— Decel A.	4 (73)	2—6
— Decel A.	9 (78)	43—47
— Demény L.	9 (78)	38—42
— Dörner E.	10 (79)	55—56
— Dragomir I. T.	2 (71)	31
— Dragomirescu I.	1 (70)	71—73
— Dudaș Fl.	3 (72)	74—78
— Gorovei Șt. S.	2 (71)	58—63
— Gorovei Șt. S.	6 (75)	64—72
— Gorovei Șt. S.	10 (79)	16—17
— Iacob Șt.	11 (80)	31
— Iosipescu S.	10 (79)	18—20
— Măreș G. C.	4 (73)	10—11
— Musicescu M. A.	6 (75)	73—75
— Negoiu I.	3 (72)	28—32
— Rezachevici C.	11 (80)	72—73
— Todîța D.	4 (73)	6—10
— Vătureanu U.	1 (70)	82—84
— Zăhărescu Gh.	12 (81)	16—50
—	2 (79)	68—71
—	8 (77)	25
—	8 (77)	26—28
—	10 (79)	11, 22
—	10 (79)	12—15
—	10 (79)	20—22

MODERNĂ

Al. Papiu Ilarian, avocatul căruțașilor
„bivolari” din Giurgiu
Secvențe din istoria județelor patriei
Tabăra de la Rîureni

„Idei rapide despre reșelul de partizani”
Aurel Vlaicu — o glorie, o nădejde, o min-drie

Nicolae Bălcescu: gânduri despre revoluție
Nicolae Bălcescu: un sfătător al națiunii sale

Nicolae Bălcescu: Sufletu-mi te slăvește
Înzetă Libertate

Un prieten slovac al poporului român: Gus-tav Augustini

Coaliția de la Mazar Pașa
„Ideile roditoare de solidaritate și înțele-gere”

— Albu C.	3 (72)	14—16
— Almaș D.	3 (72)	17—18
— Almaș D.	11 (80)	54—57
— Antip C.	1 (70)	20—24
— Baltagi P.	9 (78)	20—23
— Berindei D.	4 (73)	37—39
— Berindei D.	5 (74)	37—38
— Berindei D.	6 (75)	4—6
— Boia L.	5 (74)	73—76
— Boia L.	11 (80)	78—83
— Boicu L.	5 (74)	12—18

Sigmund Milkowski despre Popa Șapcă
Județul Iași
Dicționarul „Larousse”, prima ediție, despre
români

Liberalii și conservatorii în proces (I, II)

Trecutul nostru în conștiința lumii

Epilog la o legendă...

Afacerea tramvaielor

„...Acest vulcan care fierbe surd”

Pașoptiștii și lupta cu inerția

Al. I. Cuza. Ultimul popas printre români

Al. I. Cuza personalitate europeană

O sabie pentru Alexandru Ioan

13 martie 1907 în Parlamentul român

Consiliul de coroană de la Cotroceni

Inaripata țările a revoluționarilor pașoptiști

Marele lor nume de români

1914: România rămâne neutră

Gh. Lazăr

Pașoptiștii români către marile puteri

Revoluția de la 1848, în conștiința genera-

țiilor actuale

Documente străine despre români — Al. I.

Cuza

1848 în documente. Pagini trăite ale revo-

luției

Cine a fost primul fotoreporter de război?

Dimitre Onciul

Opinii despre istoria românilor

„O nație mare precum au fost strămoșii

voștri”

„Primăvara popoarelor” în țările române

Coaliția sacră româno-bulgară

Cuza în exil

Neînventivul Carol I și clița dintre sfet-

nicii săi

Drama de la Veneția

În semn de simpatie

	Nr.	Pag.
— Boicu L.	6 (75)	22—23
— Buduru V.	3 (72)	18—21
— Buduru V.	10 (79)	76—81
— Bulei I.	1 (70)	25—30
— Căndea V.	2 (71)	173—79
— Cleja-Girbea C.	1 (70)	58—60
— Constantinescu I.	5 (74)	16—17
— Dragomirescu I.	12 (81)	38—45
— Copolu N.	9 (78)	8—15
— Cornea P.	6 (75)	10—15
— Cosma A.	5 (74)	9
— Găurescu C. C.	5 (74)	4—11
— Gileca M.	5 (74)	8
— Hurezeanu D.	3 (72)	54—59
— Ionescu T.	6 (75)	37—45
— Mușat M.	—	—
— Ioniță Gh. I.	3 (72)	2—13
— Michelet J.	1 (70)	60—61
— Nastovici E.	1 (70)	89—92
— Netea V.	9 (78)	2—7
— Popa M. N.	11 (80)	53, 71
— Popovici T.	7 (76)	2—6
— Racoviceanu S.	5 (74)	22—24, 67
— Rădulescu-Zoner Ș.	6 (75)	7—9
— Săvulescu C.	12 (81)	60—61
— Stăfănescu Șt.	4 (73)	73—77
— Toynbee A. J.	7 (76)	24—27
— Ursu I.	4 (73)	40—41, 50
— Ursu L.	6 (75)	16—21
— Velichi C. N.	8 (77)	74—77
— Vitcu D. Gh.	5 (74)	18—22
— Zamfirescu D.	10 (79)	23—29, 37—39
— Zamfirescu D.	11 (80)	2—17
—	9 (78)	57, 96

CONTEMPORANĂ

Arhive străine despre August 1944
1 000 opere plastice în căutarea unui muzeu
Însemnări inedite din 1923 (I, II, III)

O scrisoare înedită a istoricului Hugh Seton-
Watson către dr. Petru Groza
30 martie 1926: cîștigătorul n-avea șanse
O guvernare de o singură lună
C.G. Costa-Foru în apărarea demnității
umane

1930-1932. Furtuna blîndă în adîncuri
(I, II)

„Fronța” de la Buzău

Amazoane ale văzduhului

Carol II a decis: dictatura personală!

Aprilie 1933. La porțile Devei

Întîlnirile mele cu dr. Petru Groza

Carol II și Garda de Fier

„Curajul-virtutea esențială a publicistului

conștient...”

Acum 26 ani proclamarea republicii

Gînduri pentru 1974

O tentativă eșuată de fuziune între-națională

și țărănești

Și bătrînele ziduri pot vorbi

Carte românească de istorie în străinătate

Mareașul Averescu nu-și mai aduce aminte

23 August: marele eveniment s-a produs

Organizații de extremă dreaptă în antica-

mera Gărzii de fier

Vrearea unei țări și a unui popor

Omul și epoca

Gînduri despre România socialistă și con-

ducătorul ei

Documente din arhive germane despre Car-

ol II

în memoriam

— Anthp C.	8 (77)	15—19
— Árpád Árvay	1 (70)	37
— Branște V.	7 (76)	73—79
	9 (78)	16—19, 31
	10 (79)	90—93, 96
— Calafeteanu I.	1 (70)	52
— Constantinescu I.	4 (73)	12—17, 28
— Constantinescu Ș.	11 (80)	64—70
— Dragne Fl.	10 (79)	40—45
— Dragomirescu I.	7 (76)	38—42
	8 (77)	81—86
— Fătu M.	3 (72)	82—85
— Frolu V.	7 (76)	45
— Florian Șt.	8 (77)	30—45
— Ioniță Gh. I.	4 (73)	68—72
— Jordáky Lajos	1 (70)	48—51
— Nedelcu Fl.	5 (74)	77—85, 87
— Nedelcu Fl.	10 (79)	45—46
— Părie A.	12 (81)	2—5
— Popăscu C.	12 (81)	52—53
— Seurtu I.	5 (74)	68—72
— Sfetcu E.	8 (77)	87
— Solimescu R.	—	—
— Niri A.	11 (80)	43, 71
— Tăscu V.	3 (72)	60—65
— Ureche G.	8 (77)	5—14
— Ureche G.	11 (80)	87—94
— Buduru V.	112 (81)	82—88
—	2 (71)	3—6
—	2 (71)	7—13
—	—	—
—	2 (71)	14—15
—	7 (76)	43—44, 95
—	11 (80)	31

MIȘCARE MUNCITOREASCĂ

Cluj 1928. Procesul sindicatelor unitare
„Ne-am unit fiindcă toți eram români”
Primul Congres socialist din România
Cînd a apărut programul Ce vor socialiștii
români
„Impotriva întunecimii fasciste, pentru o
„idee generoasă”
Coloana solidarității. Ploiești, 2—4 februa-
rie 1933
Liga votului universal
Amintiri din anii luptei ilegale
O zi din viața Capitalei: 16 februarie 1933
13 decembrie 1918
Pe aceeași baricadă
11 iunie 1948 — Naționalizarea
Învolburatul an 1919
După prima jumătate de veac
România se află în frunte

— Buntia P.	7 (76)	54—60
{ — Florescu M.		
{ — Nicolae V.	1 (70)	9—11
— Iacoș I.	4 (73)	54—59
— Iacoș I.	7 (76)	17
— Ioniță Gh. I.	7 (76)	11—16, 17
— Moraru N. N.	2 (71)	27—29
— Niculae V.	8 (77)	70—73
— Pîncu I.	11 (80)	43—44
{ — Ștefan M.	2 (71)	16—27
{ — Tănăsescu Fl.		
— Ștefan Fl.	12 (81)	14—24
{ — Toncă I.		
{ — Pintean T.	10 (79)	82—88
{ — Tuțul Gh.		
{ — Bărbulescu C.	6 (75)	46—51, 60
— Zaharia Gh.	12 (81)	80—81
—	6 (75)	24
—	11 (80)	29—30

INTERVIURILE NOASTRE

Guy Rachet: Itinerar arheologic în România
Prof. univ. dr. doc. C.C. Giurescu: Roma-
nismul dacic
Philip Edelberg: „Furtuna” din 1907
Carlo Salinari: O experiență istoricește
demonstrată
Prof. univ. dr. doc. M. Petrescu-Dimbovița:
Arheologul — „un căutător de adevăruri
în trecut”
Acad. prof. Iorgu Iordan: Între lingvistică
și istorie
Acad. prof. Miron Niculescu: Dimitrie Can-
temir — o personalitate pe măsura popo-
rului român
Gh. Titileanu: Arhivele, glasul strămoșilor
peste vremuri
Al. Ionescu: „Nu mă gindeam decît că voi
spune adevărul...”

— Bereleu A.	1 (70)	31—32
— Bereleu A.	8 (77)	30—32
— Boia L.	4 (73)	60—61, 67
— Covaci M.	8 (77)	2—4
— Diaconu I.I.	3 (72)	94, 96
— Lăcustă I.	11 (80)	25—28
— Popișteanu Cr.	7 (76)	7—10
— Șimandan V.	12 (81)	67—69
— Ștefan M.	2 (71)	29—30, 32

ISTORIA UNIVERSALĂ

VECHE

Cele nouă vieți ale cetății Troia
Colocvii despre Itri
Albumul de greșile al Saharei
Europa — de la mitologie la istorie
Omul: 14 milioane ani?
Insula Pastelui
Un mesaj tragic: taina unui inel
Bătălia de la Maraton
Cronică la preistoria omenirii
Întrebarea tuturor întrebărilor...
Un împărat blajin și o epocă dramatică
Un dușman implacabil și un „aliat” neaș-
teptat
Fenicia la ea acasă

— Condurachi Em.	11 (80)	6—11
— Dumitrescu Vi.	1 (70)	53, 57
— Dumitru H.	7 (76)	62—63
— Giurescu D. C.	6 (75)	52—55, 63
— Lenkey R. E.	8 (77)	56—60
— Mircea M.	10 (79)	50—54, 62
— Nicolaescu S.	5 (74)	86—87
— Patellani F.	3 (72)	22—27, 32
— Petrescu-Dimbovi- ța M.	11 (80)	38—42
— Răscuța C.	8 (77)	61
— Tudor D.	1 (70)	62—66
— Vasilescu M.	4 (73)	20—32
—	7 (76)	32

MEDIE

America vikingă
Declarația drepturilor omului și ale cetă-
teanului
Soldați fără uniformă
Cavalerul medieval și oșteanul de ocazie...
Edictul de la Nantes
Un săh, un poet și o milenară epopee
Hărți și cartografi

— Alexander L. G.	7 (76)	80—85
— Almaș D.	6 (75)	76—82
— Antip C.	3 (72)	38—43
— Antip C.	4 (78)	78—85
— Antoniu S.	11 (80)	74—77, 94
— Bageacu V.	10 (79)	71—75
— Bereleu A.	4 (73)	62—67

Martii mogulii și vremea lor
Cronica lui Jean Froissart
Australia
1679. Habeas Corpus Act
Pe „drumul chihlimbarului”
Noaptea Sfintului Bartolomeu

Descoperitorii Lumii Noi (I, II, III)

Haina lui Mato-Tope
Cuvinte celebre ce n-au fost rostite
De la Ordinul Jartierelor la... vaporul cu abur
Cronicarul bizantin Niketas Koniates
Secvențe de istorie niponă
Sfârșitul țarului Alexandru I
Răscoala lui Wat Tyler
Don Carlos
Minamoto împotriva lui Taira
Ultima zi din viața unui titan (N. Copernic)

MODERNĂ

Orașe în flăcări
Armatele marilor revoluții moderne
Manuelita Sáenz, aproape o legendă
Corpus iuris civilis
Somme — cea mai sângeroasă bătălie
Robespierre — ultima zi înainte de eșafod
Talleyrand la Congresul de la Viena
Un vâl al tăcerii
Cine a invins la Skagerrak
Hatışeriful de la Gülhane
Carl von Clausewitz
O bătălie a erorilor
Zori în plină noapte

Zile de martie la Berlin
Baricade pe străzile Parisului
Documente despre V.I. Lenin
Cele cinci zile ale orașului Milano
Anul revoluționar 1848 în Imperiul habsburgic
Un ciudat măr al discordiei
Epopeea exploratorului britanic Livingstone

CONTEMPORANĂ

Căderea generalilor
Operația „Barbarossa”
Ghana, Mali, Songhai
Stalingrad și Verdun
În reflectorul istoriei — clima
Cum a murit generalul de Gaulle

Franța 1940

Pagini de Jurnal

Călătorie în Țările de Jos
Cine l-a finanțat pe Hitler
Am fost un Kamikadze
Șase complexe memoriale
30 septembrie 1938: Vinerea neagră de la München

Prin China populară, pe urmele istoriei
Un uragan de foc
Radiograma de pe cuirasatul YAMATO
Acum, toți erau siguri de victorie!
95 ani de la independența Bulgariei
Personaje istorice pe ceran

	Nr.	Pag.
— Berciu A.	9 (78)	80—85
— Berza M.	6 (75)	25—32
— Budura A.	11 (80)	18—24, 32
— Cazacu M.	3 (72)	66—68
— Dabrowski K.	3 (72)	37, 93
— Erlanger Ph.	3 (72)	86—93
— Filipescu A.	4 (73)	90—95
	5 (74)	85—92
	6 (75)	92—95
— Ionescu A. S.	2 (71)	31
— Janko W.	7 (76)	28—31
— Janko W.	8 (77)	78—80
— Kajdan Al.	2 (71)	92—95
— Koslinski N.	7 (76)	46—51
— Lazea A.	6 (75)	56—60
— Manolescu R.	1 (70)	38—47
— Marian E. B.	7 (76)	61—72
— Soveja M.	7 (76)	51—52
— Ștefan I. M.	2 (71)	58—61, 97

— Anghel Fl.	10 (79)	84—89
— Antip C.	5 (74)	25—32
— Arciniegas G.	3 (72)	69—73
— Blanu G.	9 (78)	62—64
— Cowley R.	8 (77)	62—69
— Gallo M.	8 (77)	46—51, 80
— Görlitz W.	1 (70)	54—57
— Hale J. R.	4 (73)	26—28
— Koslinski N.	4 (73)	19—20
— Mateescu T.	12 (81)	70—72
— Năvodaru F.	12 (81)	73—79, 81
— Neukirchen H.	4 (73)	20—25
— Ponizovski V.	11 (80)	58—62
— Pedosov A.		
— Titov A.		
— Timofeev A.		
— Rădulescu-Zoner Ș.	11 (80)	45—52, 96
— Rosenzweig D.	9 (78)	48—56
— Steiner H.	4 (73)	86—89
— Vasile R.	10 (79)	68—70
— Vasile R.	12 (81)	54—59, 69, 92
—	7 (76)	53
—	12 (81)	25—32

— Bezimenski L.	2 (71)	53—55
— Bezimenski L.	5 (74)	40—45
— Graft-Johnson J.C.	1 (70)	74—81
— Hart L.	2 (71)	50—52
— Liveanu V.	1 (70)	85—88
— Mauriac J.	11 (70)	114—119, 21
— Maurois A.	12 (71)	180—91
	12 (71)	162—167
	13 (72)	144—151
	5 (74)	50—58
	6 (75)	84—91
— Clano G.	7 (76)	86—93
	8 (77)	88—95, 96
	9 (78)	86—94
— Minei N.	9 (78)	75—79
— Mircea M.	1 (70)	67—70
— Nagatsuka R.	9 (78)	24—30
— Popescu St.	7 (76)	37
— Popișteanu Cr.	9 (78)	65—74
— Popișteanu Cr.	10 (79)	30—32
— Rokossovski K. K.	2 (71)	43—50
— Vișan M.	5 (74)	16—19
— Werth Al.	2 (71)	52—53
—	5 (74)	59
—	5 (74)	94

MIȘCARE MUNCITOREASCĂ, REZISTENȚA ANTIFASCISTĂ

Poporul cu arma în mână
Francezii bombardează Franța
Divizia „Das Reich” n-a ajuns la timp...

— Kolarov V.	9 (78)	50—61
— Mendès-France P.	4 (75)	42—50
— Unteșcu Cr.	7 (76)	18—23

CONTENTS

ARON PETRIC Twenty-Six Years since the Proclamation of the Republic	2
RADU VULPE New Interpretations of the Adamelisi Monument	6
STEFAN FLORIAN The Bloody Repression of December 13, 1918	14
DOINA MOTAŞ David Livingstone	25
I. CONSTANTINESCU and I. DRAGOMIRESCU 1909-1912: The Conservatives, the Liberals and "The Tramway Affair"	38
GH. ZAHARACHESCU 150 Years of Legal Actions for the Possession of Land at Starchojd	46
CRISTIAN POIŞTEANU Musing on 1974	52
RADU VASILE 1848 in the Habsburg Empire	54
C. SĂVULESCU A Romanian - the First War Photographer?	60
PAUL CERNOVODEANU The Echo Aroused in the Romanian Principalities by the Revolt of the "Curuţi"	62
VASILE ŞIMANDAN An Interview with Gh. Titileanu, General Director of the State Archives	67
TUDOR MATEESCU The Gülhane Edict	70
PETRE NĂVODARU Karl von Clausewitz	73
GEORGHE ZAHARIA Recollections from the Agitated Year 1919	80
GELU URECHE and VALERIU BUDURU 1922-1928: Extreme Right Organizations	82

SOMMAIRE

ARON PETRIC 26 ans depuis la proclamation de la République	2
RADU VULPE Nouvelles interprétations du monument d'Adamelisi	6
STEFAN FLORIAN La répression sangnante du 13 Décembre 1918	14
DOINA MOTAŞ David Livingstone	25

I. CONSTANTINESCU et I. DRAGOMIRESCU 1909-1912: Les conservateurs, les libéraux et l'affaire des tramways	38
GH. ZAHARACHESCU 150 ans de procès pour des fonds de terre à Starchojd	46
CRISTIAN POIŞTEANU Pensées pour 1974	52
RADU VASILE 1848 dans l'Empire des Habsbourg	54
C. SĂVULESCU Un Roumain - premier photoreporter de guerre?	60
PAUL CERNOVODEANU La révolte des "Curuţi" et son retentissement dans les principautés roumaines	62
VASILE ŞIMANDAN Une interview avec Gh. Titileanu, directeur général des Archives d'Etat	67
TUDOR MATEESCU L'édit de Gülhane	70
PETRE NĂVODARU Karl von Clausewitz	73
GEORGHE ZAHARIA Souvenirs de l'orageuse année 1919	80
GELU URECHE et VALERIU BUDURU 1922-1928: Organisations d'extrême-droite	82

СОДЕРЖАНИЕ

А. ПЕТРИК 26-летие провозглашения Республики	2
Р. ВУЛПЕ Новые точки зрения касающиеся памятника Адамелиси	6
Ш. ФЛОРИАН Кровавая репрессия 13-го декабря 1918-го г.	14
Д. МОТАШ Дэвид Ливингстон	25
И. КОНСТАНТИНЕСКУ, И. ДРАГОМИРЕСКУ 1909-1912 гг.: консерваторы, либералы и "дело трамваев"	38
Г. ЗАХАРАЧЕСКУ 150 лет земельных процессов в Старчеюде	46
К. ПОИШТЯНУ Мысли о 1974 г.	52
Р. ВАСИЛЕ 1848 г. в Габсбургской империи	54
К. СОВУЛЕСКУ Первый военный фотокорреспондент был румын?	60
П. ЧЕРНОВОДЯНУ Восстание "куруцов" и его отголоски в Румынских Княжествах	62

INHALT

ARON PETRIC 26 Jahre seit der Proklamation unserer Republik	2
RADU VULPE Neuartige Interpretationen mit Bezug auf das Denkmal von Adamelisi	6
STEFAN FLORIAN Die blutgewaltige Unterdrückung des 13. Dezembers 1918	14
DOINA MOTAŞ David Livingstone	25
I. CONSTANTINESCU, I. DRAGOMIRESCU 1909-1912: Konservative, Liberale und die "Strassenbahn-Schieberei"	38
GH. ZAHARACHESCU In Starchojd, 150 Jahre anhaltende Prozessierungen am Boden	46
CRISTIAN POIŞTEANU Vorschätze für den nahenden Zeitabschnitt 1974	52
RADU VASILE Das Jahr 1848 im habsburgischen Kaiserreich	54
C. SĂVULESCU War der erste Kriegsphotobereichterstatteer wahrlich Rumäne?	60
PAUL CERNOVODEANU Der Widerhall des madajarischen Kultur-Aufstandes in den Rumänischen Landen	62
VASILE ŞIMANDAN Interview mit dem Generaldirektor des Staatsarchivs, Gh. Titileanu	67
PETRE NĂVODARU Karl von Clausewitz	73
GEORGHE ZAHARIA Erinnerungen an das stürmische Jahr 1919	80
GELU URECHE, VALERIU BUDURU 1922-1928 Die extremen Rechtsorganisationsen	82

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import-Export presă, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Jbucureşti, intrarea Ministerului nr. 2, et. IV — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoleinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru

PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu

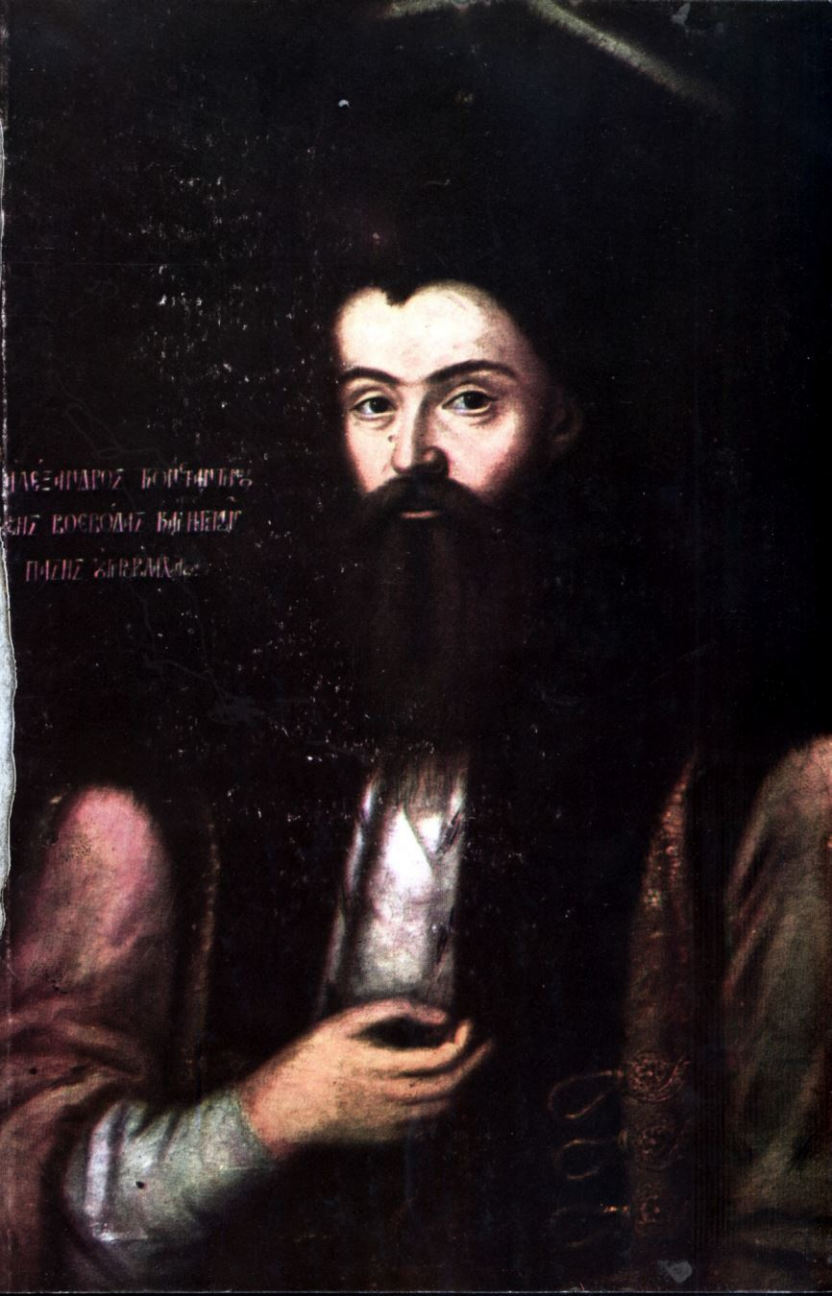
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

МАСЕДОНСКО БОГСТВО
ИЗ КОСОВОМЪ БОГСТВО
ПОДЪ КОСОВОМЪ

Handwritten text in a cursive script, likely Georgian, spanning the top of the page. The text is written in red ink on a light background.

